

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

OSMANLI YÖNETİMİ ÖNCESİ VE SONRASI KOSOVA
(TANZİMAT DÖNEMİNE KADAR)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDULKADIR SYLKA

ANKARA-2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

OSMANLI YÖNETİMİ ÖNCESİ VE SONRASI KOSOVA
(TANZİMAT DÖNEMİNE KADAR)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDULKADIR SYLKA

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Eyüp BAŞ

ANKARA-2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

ABDULKADIR SYLKA

OSMANLI YÖNETİMİ ÖNCESİ VE SONRASI KOSOVA
(TANZİMAT DÖNEMİNE KADAR)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

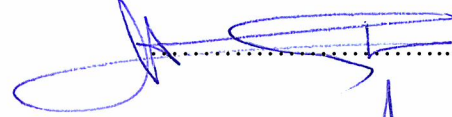
Prof. Dr. Eyüp BAŞ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

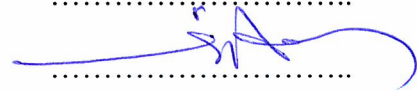
Prof. Dr. Eyüp BAŞ

Doç. Dr. Halide ASÇI

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif FIDAN

Tez Sınavı Tarihi

14/01/2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (14/01/2020)

Abdulkadir SYLKA

(İmza)

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	IX
ÖNSÖZ.....	XI
GİRİŞ: BALKANLAR VE KOSOVA TARİHİ	13
A. ARAŞTIRMA KONUSU VE AMACI	13
B. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI.....	14
C. BALKANLAR TARİHİ VE COĞRAFYASI	17
D. TARİHTE KOSOVA	21
1. Kosova Tarihi.....	21
2. Kosova'nın Coğrafi Özellikleri.....	24
3. Kosova'nın Dini Yapısı.....	26
I. BÖLÜM: OSMANLILARDAN ÖNCE KOSOVADA İSLAMIN İZLERİ VE KOSOVA'NIN FETHİ.....	28
A. OSMANLILARDAN ÖNCEKİ DÖNEMDE KOSOVA TOPRAKLARINDA İSLAM'IN İZLERİ.....	28
1. XI. Yüzyıldan İtibaren, Ticaret ve Deniz Yoluyla İslamlaşma	30
Siyasi ve Askeri Etkenlerle İslamlaşma	31
2. Farklı Asker, Tüccar ve Dini Grupların Faaliyetleriyle İslamlaşma	31
3. Topluca ya da Bireysel Biçimde Yapılan Göçlerle İslamlaşma	31
B. SARI SALTUK ETKİSİYLE KOSOVA'DA ORTAYA ÇIKAN İSLAMLAŞMA	34
C. KOSOVA MUHAREBESİNDEN ÖNCE KOSOVA'NIN SİYASİ DURUMU ..	40
D. SULTAN I. MURAD.....	43
1. Yaptığı İdari Düzenlemeler	44
2. Kosova Muharebesi (Savaşı)	47
3. Kosova Savaşı'nın Önemi	50
4. Sultan Meşhed-i Hüdâvendigâr Türbesinin İslamlaşmaya Olan Etkisi	52

II. BÖLÜM: OSMANLI FETİH SONRASI KOSOVA'DA İSLAMİYETİN YAYILIŞI..... 55

A. KOSOVA'DA İSLAM.....	55
1. İslam Dininde Tebliğ	55
2. İslamlaşma Sürecinde Osmanlıların Siyasi Rolü	57
3. Osmanlı Kosova'yı "Zorla İslamlaştırdı" İddiasının Değerlendirilmesi.....	60
4. Kosova'da İslamlaşmayı Etkileyen Faktörler	66
5. Osmanlı Döneminde Kosova	70
6. Osmanlı'nın Kosova'ya Gelişinin Nedenleri	71
6.1. İslam'a Davet ve Cihad	72
6.2. Coğrafi Konumu.....	73
6.3. Müslüman Azınlığın Kötü Durumu	73
6.4. İhanetlerinden Dolayı Sırpların Cezalandırılması.....	75
B. OSMANLI DEVLETİ'NİN KOSOVA'DA İMAR FAALİYETLERİ.....	76
1. Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri.....	76
2. Kosova'da Osmanlı Dönemi Mimari Eserlerinin Niceliği.....	77
C. CAMİLER	78
1. Priştine Camileri.....	78
1.1. Fatih Sultan Mehmed Han Camii.....	78
1.2. Sultan Murad Cami (Çarşı Camii)	80
1.3. Hasan Bey Camii.....	81
1.4. Kaderiye Cami.....	81
1.5. Hacı Hüseyin Cami	82
2. Prizren Camileri	82
2.1. Sinan Paşa Camii.....	83
2.2. Emin Paşa Camii	84
2.3. Seydi Bey (Kurila) Camii.....	84
2.4. Mehmed Paşa (Bayraklı) Camii	85

2.5. Namazgâh (Kırık Camii).....	85
2.6. Kaledeki Mahmut Paşa Camii.....	86
2.7. Mustafa Paşa Camii.....	86
2.8. Arasta Cami.....	87
2.9. Kâtip Sinan Cami.....	87
2.10. Maksut Paşa (Maraş Cami).....	87
3. Gilan Şehri Camileri.....	87
4. Mitroviça Şehri Camileri.....	88
5. İpek Şehri Camileri.....	88
6. Yakova Şehri Camileri.....	89
7. Diğer Şehirlerde Bulunan Camiler.....	89
D. TEKKELER.....	89
E. TÜRBELELER.....	91
1. Priştine Türbeleri.....	91
1.1. Şeyh Salih Efendi Türbesi.....	92
1.2. Kuduz Baba Türbesi.....	92
1.3. Kadiri Tekkesi Türbesi.....	93
2. Prizren Türbeleri.....	93
2.1. Şeyh Süleyman Acize Baba Türbesi.....	93
2.2. Mustafa Karabaş Efendi Türbesi.....	94
2.3. Gazi Mehmed Paşa Türbesi.....	95
F. KOSOVA'DA MİMARİ ESERLERİN DİNİ HAYATA ETKİSİ.....	96
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA.....	103
EKLER.....	111
EK: 1 Sultan I. Muradın Ölümünde Osmanlı Devleti'nin Sınırları Gösteren Harita	111
EK: 2 Kosova Vilayeti Osmanlı Haritası.....	112
EK: 3 Balkanlar'ın Sınırları ve Ülkeleri.....	113

EK: 4 Günümüzde Kosova Haritası.....	114
EK: 5 Fatih Sultan Mehmed Han Camii (Camii Kebir)	115
EK: 6 Sinan Paşa Camii ve Köprü.....	115
EK: 7 Mehmed Paşa (Bayraklı) Camii	116
EK: 8 Namazgâh (Kırık Camii)	116
EK: 9 I. Murad Hüdavendigâr Türbesi	117
ÖZET	118
ABSTRACT	120

KISALTMALAR

a.g.e.:	Adı Geçen Eser (Tez, Makale)
AÜİFD:	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Bs.:	Basım/Baskı
C.:	Cilt
Çev.:	Çeviren
DİA:	Diyanet İslam Ansiklopedisi
Edt.:	Editör
Haz.:	Hazırlayan
İSAM:	İslam Araştırmaları Merkezi
Neş.:	Neşreden
No.:	Numara
OTAM:	Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
s.:	Sayfa numarası
S.:	Sayı
Sad.:	Sadeleştirmiş
SBE.:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
SÜBAUAM:	Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.:	Türkiye Cumhuriyeti
TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı
TİKA:	Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı

Ts: Tarihsiz
TTK: Türk Tarih Kurumu
Vs.: Vesaire
Yay.: Yayınları
YKY: Yapı Kredi Yayınları

ÖNSÖZ

Kosova hem Osmanlı merkezine yakın hem de Avrupa'ya sınır olması hasebiyle coğrafi konumu büyük önem arz etmektedir. Fakat Osmanlı dönemi ile alakalı Türkiye'de yapılmış araştırmalara baktığımızda, Arnavutça ve Sırpça telif edilmiş kaynakların kısıtlı veya hiç kullanılmaması Kosova'nın İslamlaşma sürecini ve tarihini yeterince aydınlatmadığını görmekteyiz. Biz de söz konusu topraklarda doğmuş ve yetişmiş bir genç araştırmacı olarak, yukarda zikrettiğimiz eksiklikleri dikkate alarak bu Tezimizle Kosova'nın İslamlaşma sürecine küçük de olsa bir katkı sağlamayı umduk.

Arnavut dilinde hazırlanmış eserler, İslam dininin 11. yüzyılda Kosova'ya girdiğine ve 14. yüzyılın sonunda da Osmanlı tarafından fethedilmesiyle beraber İslamlaşma sürecinin hızlandığına işaret etmektedir. Kosova'da Osmanlılardan önce İslam dini bilinmekle beraber toplumda güçlü bir İslamlaşmadan bahsetmemiz mümkün gözükmemektedir.

Tarihçiler bahsi geçen Coğrafyadan bahsederken çoğu kez toplumda İslam'ın kabul görme sebepleri olarak; askeri, ekonomik, siyasi ve kültürel sebepleri öne sürüyorlar. İslam'ın manevi ve İnsanları tatmin edici güçlerinden yeteri kadar bahsetmemektedirler. Nitekim İslam dini, Osmanlıların resmi dinidir. Ulaştıkları her coğrafya ve topluma bu dinin ulaşması için çaba sarf etmişlerdir. Bu durum da İslam'ın o bölgede rahat bir şekilde yayılmasında önemli bir rol oynadıklarını göstermektedir.

Giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşan bu tezde, öncelikle Giriş bölümünde Balkanlar ve Kosova tarihi, Coğrafi Özellikleri ve Dini Yapısı ele alınmıştır.

Birinci bölümde, Osmanlılardan Önce Kosova'da İslam'ın İzleri, Fethi, 11. yüzyıldan İtibaren Ticaret ve Deniz Yoluyla, Farklı Asker, Tüccar Ve Dini Grupların Faaliyetleriyle İslamlaşma, topluca ya da bireysel biçimde yapılan göçlerle İslamlaşma,

Sarı Saltuk etkisiyle ortaya çıkan İslamlaşma, Kosova muharebesinden önce Kosova'nın siyasi durumu, Sultan I. Murad ve yaptığı İdari düzenlemeler, I. Kosova Muharebesi (Savaşı), I. Kosova Savaşı'nın önemi, Sultan Meşhed-i Hüdavendigâr Türbesinin İslamlaşmaya olan etkisi incelenmiştir.

İkinci Bölümde, Osmanlının Fetih sonrası Kosova'da İslamiyet'in yayılışı, İslamlaşması, bu süreçte Osmanlıların siyasi rolü, Osmanlı Kosova'yı "Zorla İslamlaştırdı" iddiasının değerlendirilmesi, Kosova'da İslamlaşmayı etkileyen faktörler, Osmanlı Döneminde Kosova, Osmanlı'nın Kosova'ya gelişinin nedenleri, oradaki İmar Faaliyetleri, Kosova'da Osmanlı dönemi Mimarî Eserlerinin Niceliği; Camiler (Pristine, Prizren, Gilan, Mitroviça, İpek, Yakova Camileri, Diğer Şehirlerde Bulunan Camiler), Tekkeler ve Türbeler araştırılmıştır.

Son olarak sonuç bölümünde tez boyunca sunduğumuz materyallerle bütüncül bir şekilde konuyu değerlendirmeye gayret ettik.

Bu çalışmam süresince, her türlü yardım ve fedakârlığı sağlayan, bilgi, tecrübesi ile çalışmama ışık tutan, ayrıca beni bu çalışmaya yönlendirerek kendimi geliştirmeye yönelik de birkaç adım ileride olmamı sağlayan, danışmanım Sayın Prof. Dr. Eyüp Baş'a şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Beni, 2007-2014 yılları arasında Burslu olarak okutan Türkiye Diyanet Vakfı'na, Tezimin hazırlanması sırasında beni cesaretlendiren ve manevi destek sağlayan değerli Dostlarım/arkadaşlarım Ar. Gör. Dr. Hüseyin Yücel, Ar. Gör. Dr. Hasan Yücel, Eray Oral, Fatih Buba'ya ve emeği geçen herkese teşekkür ediyorum.

Ayrıca bu çalışmayı, bende emeği geçen, maddi ve manevi hiçbir desteği esirgemeyen aileme ithaf ediyorum.

Abdulkadir SYLKA

Ankara, 2020

GİRİŞ: BALKANLAR VE KOSOVA TARİHİ

A. ARAŞTIRMA KONUSU VE AMACI

Asırlarca birçok milletin gözbebeği olmuş Balkan Coğrafyasının bir parçası olan Kosova'nın Osmanlı döneminde İslamlaşması süreci, yerel kaynakları göz önünde bulundurarak günümüze kadar akademik bir çalışmanın konusu olmamıştır. Yerel kaynakları (Arnavutça, Sırpça, Boşnakça v.s) kullanarak Kosova İslamlaşması sürecini teferruatlı olarak ele alan bir araştırmanın bulunmaması bu konuyu seçmemizin sebeplerinden birini oluşturmaktadır.

Kosova, 1389 yılında I. Kosova Savaşı neticesinde Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir. O dönemde, Kosova'da insanların hayat şartlarına en uygun karşılık verdiği için İslam dini tercih edilmiştir. Ayrıca o dönemde İslam dini Kosovalıları Sırp asimilasyonundan kurtarmıştır.

Beş asırdan fazla Osmanlı idaresi altında kalan Kosova, Osmanlı döneminin sanat alanındaki gelişmelerinin etkisi altında kalmasına rağmen, yerel geleneksel sanatıyla da ön planda olup, yerel Arnavut özellikleriyle de göze çarpmaktadır.

Araştırmamızda Osmanlı dönemi öncesi İslam'ın izlerine yer verdik. Daha sonra Anadolu ve Rumeli'nin fethi sırasında savaflara katılan ve kahramanlığı sayesinde hayattayken efsanevi bir karakter olarak anılan, Balkanlar'da İslamlaşmaya zemin hazırlayan Sarı Saltuk'tan başlayarak Osmanlı dönemini ve beş asır boyunca süren İslamlaşma sürecini, bunun sonucunda Osmanlı Devleti tarafından inşa edilen bazı mimari eserleri yansıtmaya çalıştık. Elbette ki bu dönemle ilgili kullandığımız kaynakların dışında birçok arşiv belgesi ve kaynaklar da mevcuttur. Bu belgelerin ve

balkan dillerinde yazılmış çeşitli kaynakların, incelenmesiyle ortaya çıkacak bir çalışma dönemi tam anlamıyla aktarmış olacağını düşünmekteyiz.

B. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Kosova hem Osmanlı merkezine yakın hem de Avrupa'ya sınır olması hasebiyle coğrafi konumu büyük önem arz etmektedir. Fakat Osmanlı dönemi ile alakalı Türkiye'de yapılmış araştırmalara baktığımızda, Arnavutça ve Sırpça telif edilmiş kaynakların kısıtlı veya hiç kullanılmaması sonucu, Kosova'nın İslamlaşma sürecini ve tarihini yeterince aydınlatmadığını görmekteyiz. Biz de söz konusu topraklarda doğmuş ve yetişmiş bir genç araştırmacı olarak,

Kosova bölgesini seçtik. Osmanlı'nın Balkanlardaki 500 yıllık icraatları ile ilgili daha önce yapılmış araştırmalar yetersiz olduğundan, İslamlaşma konusunu ile ilgili bu Tezle bahsedilen eksikliklerin bir nebze de olsa giderilmesi beklenmektedir.

Arnavutça hazırlanmış eserler, İslamiyet'in 11. Yüzyılda Kosova'ya girdiğine ve 14. Yüzyılın sonunda bölgenin Osmanlı tarafından fethedilmesiyle beraber İslamlaşma sürecinin hızlandığına işaret etmektedir. Nitekim İslam dini, Osmanlıların resmi inancıdır ve onlar inançlarını ulaştıkları her coğrafya ve topluma taşımışlardır. Bu durum da İslam'ın o bölgede rahat bir şekilde yayılmasında önemli bir rol oynadıklarını göstermektedir.

Araştırmaya ilk olarak Kosova'ya giderek konu ile ilgili yazılmış Arnavutça kitap ve eserleri edinerek başladık. İslamlaşma ile ilgili karşımıza çıkan bilgileri kronolojik bir şekilde sıralayarak değerlendirmeye aldık. Ayrıca ikinci bölümde yer verdiğimiz Osmanlı mimari eserlerinin bazıları yerinde incelenmiştir. Bu bilgileri desteklemek ve farklılıkları

görebilmek için Türkçe yazılmış olan farklı eserleri tarayarak gereken okumaları yaptıktan sonra konuyu izah etmeye gayret ettik.

Osmanlı Devleti'nin Kosova'daki İslamlaştırma politikasını konu alan bazı çalışmalar mevcut ise de yerel kaynaklardan istifade ederek Türkçe kaleme alınmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. I. Kosova Savaşı ile ilgili önemli bir kaynak olan Yusuf Halaçoğlu ve Mücteba İlgürel'in I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumundaki bildirilerdeki bilgileri özellikle Kosova Savaşı ile ilgili önemli bir eserdir. Araştırmamızla aynı dönemi daha genel anlamda inceleyen Halil İnalıcık'ın *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)* isimli eseri, Hoca Sadettin Efendi'nin *Tacü't-Tevarih* isimli kitabında bölge ile ilgili bahsetmesi, bu hadisenin siyasî arka planını da gözden kaçırmadan aktarmaları bize ışık tutmuştur.

Arnavutça telif edilmiş ve Birinci Kosova savaşına geniş yer ayırmış Skender Rizaj, *Kosova, Dje Sot Dhe Nesar* isimli kitabı bölgenin İslamlaşma süreci ile ilgili önem arz etmektedir.

Osmanlı dönemindeki Kosova'yı birçok yönden ele alan Noel Malcolm, *Kosova, Balkanları Anlamak İçin* Türkçe ve Arnavutça dilindeki isimli eseri hakeza çalışmamız için yararlandığımız mühim bir eser olmuştur.

Tezimizde, Diyanet İslam Ansiklopedisi'nin Kemal Karpat ve Muhammed Aruçi tarafından kaleme alınan Kosova maddesi, Ali Köse'nin İhtida maddesi, Halil İnalıcık'ın I. Murad maddesi yanı sıra Eduart Caka ve Mead Osmani'nin Balkan Araştırmaları Dergisinde bölge ile ilgili yayımlanan makalelerinden de faydalanılmıştır.

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürü tarafından yayımlanan *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kosova Vilayeti* kitabı konumuz açısından önemli bir eserdir.

Balkan topraklarının İslamlaşma süreci ile ilgili Mehmedalija Boji'in *Historija Bosne i Bošnjaka* Boşnakça telif edilmiş çalışması ile Skender Anamolli, *Historia e Popullit Shqiptar Iliret Nen Perandorin Osmane Gjate Shek. XVI- Vitet 20 te Shek. XIX,*

Nexhat İbrahimi'nin *İslami dhe Muslimanet ne Tokat Shqiptare dhe ne Ballkanin Mesjetar* ve *İslami ne Balkan Para Shekullit XV, Kontaktet e Para te İslamit me Popujt e Ballkanike ne Periudhen Paraosmane*, Samir Ahmeti'nin, *Roli i Osmanlinjve ne Perhapjen e İslamit ne Kosove*, Muhamed Malaj'ın *Shqiptaret dhe Evropa Qendrore Gjate Shekujve XII—XVII* Arnavutça kaleme alınmış kitapları İslamlaşma ile ilgili önemli eserlerdir.

Sarı Saltuk ile ilgili Türkçe eser olarak, bu konunun üstadı olan Ahmet Yaşar Ocak'ın *Sarı Saltuk Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destani Öncüsü* isimli kitabı, İbn Batuta'nın Seyahatnâme, Tayyib Okıç'in "*Sarı Saltuk'a Ait Bir Fetva*" isimli makalesi ve Arnavutça, Hasan Kaleshi, "*Legjendat Shqiptare per Sarı Salltukun*" adlı makalesinden yararlanılmıştır.

Sultan I. Murad'ın Kosova Savaşı öncesinde ettiği Duası, Mehmed Neşrî *Kitâb-ı Cihan-Nümâ* ile Sadettin Efendi'nin *Tacü't-Tevarih* isimli eserlerinden aktarılmıştır.

Kosova'nın İslamlaşması ile ilgili istifade ettiğimiz önemli eserlerden Ramazan Biçer'in *Osmanlı Arşiv Belgeleri Doğrultusunda Kosova Halkının Müslüman Olması*, Said Halim Paşa'nın *Buhranlarımız ve Son Eserleri* isimli kitabı, Halide Aslan'nın "*Osmanlı Son Döneminde Kosova'da İhtida (İslamlaşma Süreci) Üzerine Bazı Değerlendirmeler*" isimli makalesi, Ebulfazl İzzetî'nin *İslam'ın Yayılış Tarihine Giriş*, Ferit Duka'nın "*XV-XVII. Yüzyılın Arnavut Nüfusu İslamlaşma Süreci Üzerine Gözlemler*" isimli makalesi, Halil İnalçık'ın *Suret-i Defter-i Sancak-i Arnavid*, Skender Rizaj'ın, *Kosova Gjate Shekujve XV, XVI Dhe XVII Administrimi, Ekonomia, Shoqeria dhe Levizja Popullore*, Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal Kurumsal ve Ekonomik Gelişimi*, eserlerden istifade edilmiştir.

Kosova'da Osmanlı mimari eserleri ile ilgili ise; Ekrem Hakkı Ayverdi'nin, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri Yugoslavya* isimli kitabı, Mehmet Z. İbrahimgil'in

Kosova'daki “*Türk Eserleri Hakkında Genel bir Değerlendirme*” başlıklı makalesi, Ömer Turan ve Mehmet Z. İbrahimgil'in *Balkanlardaki Türk Mimari Eserlerinden Örnekler* kitabı, Prizrenli araştırmacı Raif Vırmiça'nın *Camiler Kenti Prizren* adlı çalışması, Osman Baymak'ın *Kosova-Prizren'de Osmanlı Eserleri* isimli eseri, Selajdin Krasniqi'nin *Prizreni Udhetim Neper Kohe* adlı çalışması, Raif Vırmiça'nın, *Kosova Tekkeleri Türbeleri ve Kitabeli Mezar Taşları* isimli eserlerinden yararlanılmıştır.

C. BALKANLAR TARİHİ VE COĞRAFYASI

Balkan sözcüğü sıradağ veya dağ grubu olarak Türkçede karşılık bulur.¹ Balkan yarımadasının doğusunda, Marmara Denizi, Karadeniz ve Ege (Adalar) Denizi, güneyinde Akdeniz, batısında ise Adriyatik Denizi bulunur. Kuzey sınırları tartışılmakla birlikte bazı araştırmacılara göre Tuna Nehri ve Sava Nehri esas alınmaktadır.²

Balkanların iklimine bir göz atacak olursak, kuzeyden güneye ve denizden iç kesimlere doğru bir değişim olduğunu göreceğiz. Çünkü güneyde genelde Akdeniz iklimi hâkimdir. Buralarda kışlar yağışlı ve ılıman, yazlar ise kurak ve sıcaktır.³ Günümüzde Balkan toprakları üzerinde; Trakya ile birlikte, Bulgaristan, Arnavutluk,

¹ Halil İnalçık, “Türkler ve Balkanlar”, **Balkanlar**, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yay., İstanbul, 1993, s.9. Ayrıca bkz. Mehmet Doğan, **Doğan Büyük Türkçe Sözlük**, Pınar Yay., İstanbul, 2008, s.145.

² Ramazan Özey, “Balkanların Coğrafi Yapısı”, **Balkanlar El Kitabı**, Akçağ Yay., Ankara 2013. C.1, s.23.

³ Özey, a.g.e., s.29.

Yunanistan, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ, Kosova, Slovenya, Makedonya ve Romanya bulunmaktadır.⁴

Balkanlar'da zengin tarım alanları bulunmaktadır. Günümüzde balkanlara özgü olan, kalkerli topraklarda yetişen mısır, buğdayın yerini almıştır. Bulgaristan ve Sırbistan'ın dağlık bölgelerinde elma ve erik ağaçları sıklıkla bulunur. Kosova toprakları ise üzüm bağları meşhur olup sebze ve meyve yetiştiriciliği de hâkimdir. Hayvancılığa gelince; genellikle güneyde koyun, kuzeyde sığır yetiştirilmektedir. Fakat bazı yerlerde ikisi bir arada yapılmaktadır.⁵

Kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Balkan topraklarında taş devrinden itibaren yaşayan insanlar vardı. Batı ve güneyi saran yüksek dağlar toplumlar arası ilişkileri güçleştirdiği için bölgelerin kendine has kültür, din ve dil gruplarının gelişmesine zemin oluşturmuştur. Dolayısıyla Balkanlarda tarih boyunca çeşitli kültür, dil ve dinin ortaya çıkıp yayılma imkânına sahip olması bundan kaynaklanmış, böylece Balkanlar farklı medeniyetlerin birlikte yaşadığı bir bölge haline gelmiştir.⁶

Balkanların en ünlü ve en eski sakinleri İliyalılardır. Dolayısıyla Arnavutların İliyalıların neslinden geldikleri düşüncesi kabul görse de günümüzde birtakım Sırp yazarları özellikle siyasi sebeplerden dolayı bu düşüncüyü kabul etmiyorlar.⁷ II. Filip'in kurmuş olduğu ve oğlu Büyük İskender'in doğuya yönelip sınırları genişleterek Dünyaya hâkim bir imparatorluk haline getirdiği meşhur Makedonya

⁴ Özey, 2013, s.39.

⁵ Özey, a.g.e., s.42.

⁶ Kemal Karpat, "Balkanlar", **DİA**, İstanbul 1992, C.5, s. 27.

⁷ Karpat, a.g.e., s.28; Tayfun Atmaca, **Krallık'tan Cumhuriyet'e Tarihte iz Bırakan Dostluğun Mimarları Zogu ve Atatürk**, Ankara, 2007, s.38.

Krallığı, eski Yugoslavya ve Arnavutluk hariç Balkanların büyük bir bölümünü sınırları içine dahil etmekteydi.⁸

Balkanların milattan önce III-II. yüzyıllar boyunca Roma İmparatorluğu tarafından ele geçirildiği biliniyor, I. Theodosius'un vefatından önce devletin topraklarını iki oğlu arasında paylaşılması üzerine bu bölgede ikiye bölünmüştür. Kuzeybatı bölümü, yani bugünkü Hırvatistan ve Slovenya olarak anılan bölgeler Batı Roma, diğerleri ise Doğu Roma İmparatorluğu'nda yani Bizans'ın elinde kalmıştır. Böylece 1054 yılında siyasi ayrılıklarına ek olarak dinî ayrılık da ortaya çıkmıştır. Ayrıca Hıristiyanlığın Katolik ve Ortodoks mezheplerine bölünmesi üzerine her iki mezhep de Balkanlarda kendi üstünlük sağlamak için diğerleriyle şiddetli çatışmalara sebep olmuştur.⁹

Bizanslıların Balkanlardaki hâkimiyeti yaklaşık 900'den 1204'e kadar sürdü ve IV. Haçlı Seferi esnasında İstanbul'u işgal eden Latinler bu gidişatın son bulmasına sebep olmuşlardır.

Türkler 1354 yılında Gelibolu üzerinden Balkan yarımadasına geçerek 1361 senesinde Edirne'yi topraklarına dahil ettikten sonra, üç küçük Bulgar krallığı da dahil feodal devletleri hakimiyet altına alarak Balkan devletleri ele geçirmişlerdir. Tabi ki Balkanların Osmanlı idaresine çabucak girmesi ve hâkimiyetini uzun yıllar önemli bir muhalefetle yüz yüze gelmeden devam etmesi siyasi, sosyal ve kültürel sebeplere dayanmaktadır.¹⁰

Kültürel gelişmeler beraberinde siyasi gelişmelerin ortaya çıkmasını sağlar. Bir şehir hem siyasi hem kültürel gelişmeyi bir arada gerçekleştirir. Osmanlı Devleti'ni

⁸ Karpat, 1992, s.28.

⁹ Karpat, a.g.e., s.29.

¹⁰ Karpat, a.g.e., s.25-32.

siyasi bakımından güçlenmesinden hemen sonra kültürel gelişmeler kendini gösterdi. Osmanlının kültürel anlamdaki ilk kurumları İznik ve Bursa'da ortaya çıkarak ilk ürünlerini bu şehirlerde ortaya koymuştur. 14. yüzyılın sonundan itibaren Rumeli fetihleriyle Balkanları yurt edinen siyasi otorite, aynı zamanda oralarda kültürün gelişip yayılmasına sağlamışlardır. İstanbul fethedilene kadar Osmanlının önemli kültürel merkezleri Bursa haricinde Edirne, Gelibolu, Belgrat, Üsküp, Manastır, Selanik, Piştine ve Prizren gibi Rumeli Rumeli topraklarında yer alan beldelerdir. Osmanlının kültür coğrafyasında Anadolu'daki kültürel merkezleri ise İstanbul'un fethinin ardından oluşmu.¹¹ Rumeli toprakları, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren Balkanların idareden çıkmasına kadar daima Osmanlı hâkimiyetinin değer ve önem verdiği bir coğrafya olmuştur. Balkanlar, günümüz Türkiye'sinde de önemini muhafaza etmektedir. Türkiye'nin, dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Müslümanlara sahip çıktığı gibi, Balkanlarda yaşayan Müslümanlara da hala sahip çıkması, Balkanlardaki Türk ve akraba topluluklarla ilişkilerini artırması bu coğrafyaya verdiği değer bir göstergesidir. Bu aynı zamanda Osmanlıların Balkanlara yönelik tarihi misyonunun da devam ettirildiğinin bir işaretidir.¹²

¹¹ Mustafa İsen, **Ötelerden Bir Ses**, Akçağ Yay., İstanbul, 2001, s.216.

¹² Mead Osmani, "Osmanlı Devleti Döneminde Niş Sancağı", **Balkan Araştırmaları Dergisi**, Bursa, 2012, S.5. s.37.

D. TARİHTE KOSOVA

1. Kosova Tarihi

Kosova kelimesi Slav, Bulgar ve Çek dillerinde “karatavuk” anlamındaki “kos”tan türediği ileri sürülmektedir.¹³ Osmanlıca eserlerde bazen, “kef” harfiyle “Kosova” olarak da yazılmıştır. Kelimenin orijinalinin “kosa”, “köse-ova” vb. kelimelerden türediğine dair rivayetler vardır.¹⁴

Kosova diğer Balkan ülkeleri gibi eski çağlarda çeşitli işgallere maruz kalmıştır. Öncelikle Roma ve Bizans İmparatorlukların hedefi haline gelmiştir. VII. yüzyıldan IX. yüzyıla kadar geçen sürede Balkanlar’a Slavlar, öncesinde Hun, sonraları Avar, Peçenek, Gagauz, Türkbaş ve Kuman Türkleri yerleşmişlerdir. Kosova XI. yüzyıla kadar Bizans İmparatorluğu’yla sınır bölgesini korurken, XII. Yüzyılın sonlarına doğru Stefan Nemanya, Kosova topraklarını ele geçirerek Sırp devletini genişletmiştir. Sonrası Osmanlı İmparatorluğu’nun hakimiyetine kadar Kosova Orta Çağ Sırp Çarlığı’nın merkezi bir bölgesi haline gelmiştir.¹⁵

Tarih ve arkeolojik çalışmalar sayesinde Kosova’da taş devrinde bile insanların yaşadıkları saptanmıştır. İki görüş vardır ki ilk Arnavutlar, birine göre İlirya’dan, diğerine göre Trakya’dan gelmedir, yani soyları İliryalılara ya da Traklara dayanır.¹⁶

Antik döneminde Kosova bölgesi, Dardania olarak da zikredilen ve milattan önce IV. Yüzyılda Dardania Krallığının kurulduğu iddia edilmektedir. Milattan önceki

¹³ Sherif Maloku, **Gjeografia e Kosovës**, Entni i Teksteve Dhe Mjeteve Mësimore i Kosovës Yay., Prishtinë, 1994, s.6-10.

¹⁴ Münir Aktepe, “Kosova”, **DİA**, Ankara, 2002, C.26, s.216.

¹⁵ Noel Malcolm, **Kosova, Balkanları Anlamak İçin**, Çev. Özden Arıkan, Sabah Kitapları, İstanbul, 1999, s.53.

¹⁶ Malcolm, 1999, s.54.

dönemlerden beri bölge, Roma İmparatorluğun sınırları içerisinde kaldı. 547-548 yıllarında bölgeye yönelik ilk Slav akınları başlatıldı. Aynı dönemde Arnavutlar Kosova'ya doğru ilerlemeye başladı. Ardından Kosova kimi zaman Sırp'ların eline geçti, kimi zaman da Bizansların eline geçti. Sırp'ların tam anlamıyla Kosova'ya doğru ilerlemeleri XII. Yüzyıl sonlarında başladığını söyleyebiliriz.¹⁷

1331 yılında Sırp çarı olan ve Sırp'ların ilk büyük yöneticisi olan Duşan döneminde, Orta Çağ Sırp Devleti yükseliş dönemini yaşamıştır. Çar Duşan Bizans İmparatorluğundaki iç savaşta yaralandıktan sonra Arnavutluk'un güneyinin tamamını ve Kuzey Yunanistan'ın büyük bir bölümünü topraklarına dâhil etmiştir. Devletini sert kanunlarla yönetmiş, Arnavut ve Ulahlara ise normal cezaların iki katı ceza uygulamıştır.¹⁸

Çar Duşan 1354'te ölmüş ve Prizren'de gömülmüştür.¹⁹ Onun vefatından hemen sonra Sırp Devleti çöküşe geçmiştir. 1360'larda Sırp Devleti'nde iktidar kavgaları yaşanmış, 1370 yıllarının sonlarında birden çok prenslik ortaya çıkmıştır. Bunlardan en büyüğü Lazar Hrebelyanoviç'in prensliği idi. Nitekim 1389'da Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan Birinci Kosova Savaşı'nda yenik düşen gücün komutanlığını Lazar yapmıştır.²⁰

¹⁷ Malcolm, 1999, s.48-51.

¹⁸ Erhan Türbedar, "Tarihte Değişen Siyasi ve Sosyal Dengeler İçinde Kosova Türkleri", **Balkan Türkleri**, Asam Yay., Ankara, 2003, s.64.

¹⁹ Mücteba İlgürel, "XIV. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Siyasi Durumu", **I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu**, Ankara, 1989, s.17.

²⁰ Erhan Türbedar, "Tarihte Değişen Siyasi ve Sosyal Dengeler İçinde Kosova Türkleri", **Balkan Türkleri**, Asam Yay., Ankara, 2003, s.64-65.

1389 yılında gerçekleşen Kosova Savaşı'ndan sonra Kosova, Osmanlı'nın himayesi altına kaldı. Bu zafer Osmanlı hâkimiyetinin Balkanlarda iyice yerleşmesini sağlamıştır.²¹ Kosova Meydan Savaşı'ndan sonra diğer Osmanlı hâkimiyeti altına giren Balkan ülkeleri ve coğrafyaları gibi Kosova bundan böyle "Kosova Vilayeti" olarak tanınmaya başladı.²²

İslâm'ı kabul eden ve Osmanlı'ya birçok devlet, din ve ilim adamı kazandıran bu bölge 30 Mayıs 1913 yılında yapılan Londra Antlaşması sonucu Sırbistan'a terk edilmiştir.²³ Osmanlı dönemi ile ilgili ilerde bahsedeceğimiz için burada bu kadar ile iktifa ediyoruz.

Tarihi süreçte, böylesi küçük bir coğrafya adına yapılan savaşlar ve dökülen kanların sebebini anlamak için Balkanların jeopolitik konumunu bilmek konuyu anlamak için yeterlidir. Kosova'ya hâkim olan Sırbistan'a Bosna'ya, Kuzey Arnavutluk'a ve stratejik güçlere sahip olacak, Makedonya-Ege Denizi ve Anadolu'ya kadar uzanan jeopolitik kordidorü kontrol edebilecektir.²⁴

Sırp araştırmacı Predrag Simince göre, Kudüs Yahudiler için ne kadar önemliyse Kosova Sırp'lar için de o derece önemlidir.²⁵ Sırp'lar tarafından Kosova'daki tarihlerinin önemli bir nişanesi olan manastır ve kiliseleri ile, Kosova'da 1389 yılında

²¹ Halil İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, Çev. Ruşen Sezer, YKY, İstanbul 2013, s.21.

²² Skender Rizaj, **Kosova, Dje Sot Dhe Neser**, Prishtine 1992, s.9.

²³ Eduart Caka, "Balkanlar'ın Dinî Haritası" **Balkan Araştırmaları Dergisi**, Bursa 2010, S.1, s.22.

²⁴ Malcolm, 1999, s.30.

²⁵ Halil Akman, **Paylaşılamayan Balkanlar**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.227

gerçekleşen ve Osmanlıların kazanımı ile sona eren Kosova Savaşı'ndan ötürü bölge Sırp tarafından kutsal kabul edilir.²⁶

Osmanlı zulüm yapmak için Avrupa'ya gitmemiş olmasına rağmen, çekildiği yerlerden Müslümanlar sistematik bir şekilde Sırp mezalimlere maruz kalmıştır. Yani Balkan Savaşları'nın neticesi olarak, Balkanlardaki Müslümanlara yönelik yeni bir zulüm dalgasının yaşanmasına yol açtığını görüyoruz. Osmanlı'nın geride bıraktığı topraklarda yaşayan Müslümanlar, çaresiz ve buldukları bölgelerdeki yöneticilerin insafına kalıyorlardı. Bu bağlamda, Kosova'da katledilen Müslümanların suçu, farklı isim taşımaları ve Müslüman olmalarıydı.²⁷

Ara sıra kolaylıklar sağlanmış olsa da Kosova halkı bağımsızlığı her zaman akıllarında ve kalplerinde korumuşlardır. 1980'lerden itibaren Sırbistan'ın eski lideri Miloşević'in sert politikaları ve davranışları sonucu Kosova'da ayaklanmalar olmuş ve 1999 yılında Kosova Kurtuluş Ordusu (U.Ç.K) ile Sırp ordusu arasında yaşanan çatışma ve savaşa son olarak NATO'nun müdahalesiyle Kosova'ya Birleşmiş Milletler dâhil olmuş ve bazı reformları uygulamaya çalışmışlardır. Bütün bu olayların son noktası olarak 17 Şubat 2008 senesinde Kosova hükümeti bağımsızlığını duyurmuştur.²⁸

2. Kosova'nın Coğrafi Özellikleri

Balkan Yarımadasında bulunan Kosova, Balkanlarda en eski yerleşim yeri olarak kabul edilmektedir. 1913 yılına kadar Kosova'nın bilinen yüzölçümü 29.900

²⁶ Akman, 2006, s. 228.

²⁷ Erhan Türbedar, "Kosova Sorunu", **Balkanlar El Kitabı**, Akçağ Yay., Ankara, 2013, C.2, s.138.

²⁸ Caka, 2010, s.22.

km'ye kadar ulaşmıştır. 1900 yılında Kosova'nın nüfusu 777.729 idi.²⁹ Bugün ise 10.877 metre karelik yüz ölçümüne ve yaklaşık 2 milyon nüfusu vardır.³⁰ Kosova'nın Balkanlardaki konumu oldukça önemlidir. Avrupa güneyindeki Balkan Yarımadasının kuzey batısında bulunur ve Türkiye ile Batı Avrupa ülkelerini birbirine bağlayan bir köprü vazifesindedir.³¹ Sınır komşuları kuzeydoğuda ve doğuda Sırbistan, kuzey batıda (Sancak), batıda Karadağ ve Arnavutluk, güneyde ise Makedonya'dır.³²

Priştine (Prishtinë) Kosova'nın Başkentidir. Kosova halkının çoğunluğunu Arnavutlar oluşturmaktadır. Arnavutlardan sonra nüfus yoğunluğu bakımından Sırp ve Türkler gelir; yanı sıra Boşnak, Hırvat ve Roman halkları da vardır.³³

Kosova'nın Novoberdo bölgesi maden kaynakları bakımından oldukça zengindir. Avrupa'da zengin maden yataklarıyla kendini gösteren ve meşhur olan Kosova, Tito Yugoslavya'sı döneminde ülke linyit kömürünün %58'ini kendi rezervlerinden temin ediyordu. Ayrıca ülke, çinko, nikel, gümüş, kurşun ve altın yatakları yanında galyum, germanyum, talyum, demir, bakır ve mangan gibi madenler bakımından da zengindir.³⁴

²⁹ Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, **Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kosova Vilayeti**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No.87, İstanbul, 2007, s.339.

³⁰ Sherif Maloku, **Gjeografia e Kosoves**, Enti i Teksteve dhe Mjeteve Mesimore i Kosoves Yay., Prishtine, 1994, s.6-10.

³¹ Maloku, a.g.e., s.9.

³² Fatmir Toçi, **Kosova ne Veshtrim Enciklopedik**, Botimet Toena, Tirane, 1999, s.5-7; Murat Yılmaz, **Kosova Bağımsızlık Yolunda**, İstanbul, 2005, s.13.

³³ Muhamed Aruçi, "Kosova", **DİA**, Ankara 2002, C.26, s.221.

³⁴ Aruçi, 2002, s.221.

Kosova coğrafi konumu açısından eskiden olduğu gibi bugün de ticaret yollarının kesiştiği stratejik bir merkezdir.³⁵ Kosova'nın %35'ini havza araziler oluşturmaktadır. Bu havzaları Lab, Kriva Reka, İbar ve Üst Morava'nın nehir vadileri oluşturmaktadır. Dağlık bölgeler ise arazinin %37'sini oluşturur. Batı tarafına uzanan Bjeshket ve Nemuna Dağları, güneybatısında Sharri (Bistra, 2.640m), kuzeye doğru ise Kopaonik dağları uzanır (2.000m) ve Kosova'nın güney tarafında Karadağ (1.651m), dağları bulunmaktadır. Kosova'nın iç bölgelerinde rakım ortalama 500 – 600 metre arasında değişir.³⁶ Ülkede kışlar soğuk ve karlı; yazlar ise sıcak ve karasaldır.

3. Kosova'nın Dini Yapısı

Kosova'da dini yapı bakımından Müslüman, Katolik ve Ortodoksların yan yana yaşadıkları görülmektedir. Kosova tarihinde az sayıda olan Yahudilerin dışında azınlık olarak Hıristiyanlar da yer almaktadır. Hıristiyanlık doğuşundan hemen sonra Balkanlara da yayılmıştır. Ancak ilk dönemde Kosova'da yayılıp yayılmadığı tartışılmakla birlikte bu konuda kesin bilgilere rastlamak mümkün değildir.

Günümüzde Kosova'da nüfusun %95'i Müslüman,³⁷ %2'si Ortodoks, %1'i Katolik ve %2'si diğer din ve inanç mensuplarından oluşmaktadır. Müslümanlar Arnavut, Türk, Boşnak ve Roman halklarından oluşur. Katolikler sadece Arnavutlardan, Ortodokslar ise Sırp ve Karadağlılardan oluşmaktadır. Kosova'da Müslümanların sayısı çoğunluk olmalarına rağmen günümüzde diğer din mensuplarına nazaran etkileri daha azdır. Özellikle siyasi sahada Müslümanlar ikinci planda kalmaktadırlar. Diğer din mensupları ise bazı ayrıcalıklara sahiptirler.

³⁵ Aktepe, 2002, s.216.

³⁶ Toçi, 2005, s.8.

³⁷ Murat Yılmaz, **Kosova Bağımsızlık Yolunda**, İHH Yay., İstanbul, 2005, s. 23.

Son zamanlarda ve özellikle 1999 savaşından sonra batı dünyasından gelen çeşitli kuruluşların etkisiyle Kosova'daki Hıristiyanlar daha ön plana çıkarılmışlardır. Dolayısıyla bazı tasvip edilmeyen olayların yaşanmaya başlandığı görülmektedir. Özellikle misyonerler tarafından gündeme getirilen ataların mensup oldukları din konusu zihni karışıklıklara sebebiyet verecek niteliktedir.

Diğer açıdan Kosova halkı her ne kadar resmi rakamlara göre %95'i Müslüman olsa da %40'ı Dinî bilgi ve bilinç açısından zayıf kalmışlar. Bunun iki önemli nedeni vardır. Birincisi: Hem eski Yugoslavya hem de yeni Yugoslavya döneminde bölgenin halklarının dışarıyla iletişiminin büyük oranda kısıtlanmış olması nedeniyle İslâmî açıdan kendilerini geliştirme ve bilgi kaynaklarına ulaşma fırsatı bulamamıştır. Bu nedenle dinsel alanlarda önemli bilgi eksiklikleri oluşmuştur. İkincisi: Sırp mezaliminin özellikle Arnavut Müslümanlarını birincil hedef sayması nedeniyle Arnavutlar arasında kabileci düşüncelerin daha fazla ön plana çıkması, etnik kimliği Dinî kimliğin önüne geçirmesi sağlamıştır. İslâmî kimlik ve algıdan uzak olan İbrahim Rugova gibi karakterlerin Kosova'daki Arnavutların bağımsızlık mücadelesinin lideri gibi gösterilmesinin de etkisi olmuştur. Fakat son zamanlarda Türkiye'den, Arap ülkelerinden gelen İslami cemiyetlerin Kosova halkının sorunlarıyla alakadar olmaları ve bununla birlikte Kosova'da gerçekleştirilen çeşitli eğitim faaliyetleri sonucunda İslâmî bilinçlenme ve bilgilendirmede kayda değer mesafeler kat edilmiştir.

I. BÖLÜM: OSMANLILARDAN ÖNCE KOSOVA İSLAMIN İZLERİ VE KOSOVA'NIN FETHİ

A. OSMANLILARDAN ÖNCEKİ DÖNEMDE KOSOVA TOPRAKLARINDA İSLAM'IN İZLERİ

Balkan Müslümanlığının çok uzun bir tarihi vardır. Balkan Yarımadası'na İslamiyet VII.-XIII. Asırlar arasında yarımadaının kuzeyinde Peçenek, Oğuz, Bulgar ve Kuman, 1292 itibariyle Anadolu'dan gelen Selçuklu, 1336 ve 1354 yılları arasında yine Anadolu'dan gelen Osmanlı Türkleri Sicilya ve Güney İtalya'nın farklı bölgelerinden Dolmaçaya, Selanik ve diğer yerleri hakimiyeti altına alan Müslüman Araplar tarafından yayılmıştır. Bu süreçte Balkan halklarına Hıristiyanlığı tedricen kabul ettirmeye çalışan Franklar, Cermenler, Bizanslılar ve diğer Hıristiyanlar, bölgedeki Müslümanlara işkence yapıyorlardı. Ancak hedeflerine ulaşamamışlardır ve Balkanlarda Müslümanlığın yayılmasını engelleyememişlerdir. Bunun en önemli nedeni İslam'ın Balkanların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi hayatlarını değiştiren temel ilkeler sunmuş olmasıdır.

Genel Olarak Balkanlar'daki halkın İslamiyet'le tanışması Osmanlı devletinin mevcut bölgeleri hakimiyeti altına almasından yaklaşık 3-4 asır öncesinde kadar götürülebilir.³⁸ Arnavutlar Hıristiyan olmadan önce Politeist idiler. Fakat zamanla politeizm yerini Hıristiyanlığa bırakmıştır. Böylece, 313 senesinde Hıristiyanlık resmi din olarak kabul edilmiştir ve bu din halk arasında hâkim olmuştur. Bu durum 14. Yüzyıl'a kadar devam etmiştir. Fakat 14. Yüzyıl'dan önce de bazı Müslüman kişi veya grupların

³⁸ Mehmedalija Bojiç, **Historija Bosne i Bošnjaka**, Şahinpaşiç Yay., Sarajevo, 2001, s.12.

oralarda göründükleri söylenmektedir.³⁹ Arnavutlar, Osmanlı döneminden önce de bazen tüccarlarla, bazen de farklı askeri ya da sivil gruplarla kurdukları temaslar neticesinde İslam Dini ile tanışmışlardır.⁴⁰

İslam dininin ilk olarak 11. Yüzyılda Kosova'ya girdiği ve 14. Yüzyılda daha da ilerlediği Arnavut ve Boşnak kaynaklarda belirtilmektedir. Her ne kadar bir İslamlaşma olmasa da Osmanlılardan önce insanların İslam'dan haberleri vardı. Balkanlar ve özellikle Kosova topraklarında erken dönemde Müslümanların varlığı 14. yüzyıldan sonra İslam ve Müslümanlarla temas kolaylaştırdı ve İslam'a daha hızlı ve kolay geçiş için zemin hazırladı.⁴¹ Fakat Osmanlı'nın gelişi sadece Kosova'da değil bütün Balkan coğrafyasında İslam dininin yayılmasında büyük rol oynamıştır.⁴²

Tarihçiler çoğu kez İslam'ın kabulünün nedenlerini sıralarken genel olarak; askeri, ekonomik, siyasi ve kültürel nedenlerden bahsederken, İslam'ın manevi gücü ve İnsanları tatmin edici gücünden bahsetmiyorlar. Bu gerçeği din açısından 19. yüzyılda Muhammed Abduh ele almıştır.⁴³ İslam dini aynı zamanda Osmanlıların resmi inancı

³⁹Blerim Ciroka, **İngiltere'de Yaşayan Arnavut Gençlerin Dini Kimlikleri-İnanışları-Yönelişleri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi SBE), İstanbul, 2006, s.23.

⁴⁰ Skender Anamolli, "Historia e Popullit Shqiptar Iliret Nen Perandorin Osmane Gjate Shek. XVI- Vitet 20 te Shek. XIX", **Akademija e Shkencave e Shqiperis Institutit i Historis**, Toena Yayınevi, Tirane, 2002, s.58.

⁴¹ <http://www.zeriislam.com/artikulli.php?id=1880> (28.12.2019).

⁴² Jahja Drançolli, "Perhapja e İslamit ne Kosove", **Edukata İslame**, Koha Yay., No.76, Prishtine, 2005, s.268.

⁴³ Muhammed Abduh, **Risale et-Tevhid**, Ter., Muhamed İljaz Dolaku, Mitrovice, 1997, s.180-193.

olduğu için, nereye gitmişlerse beraberlerinde götürmüşler ve yayılmasında büyük rol oynamışlardır.

Bosnalı ünlü Tarihçi Muhammed Hadzijaçiç, İslam'ın Balkanlara gelişi ile alakalı şunları kaydetmektedir: *“Balkanlarda ilk olarak Müslümanlar, (İsmaililer) 11. Yüzyılın ortalarında görülmüşlerdir. Bulgaristan'ın Vogle şehri ile Macaristan taraflarından geldiklerini söylenmektedir”*.⁴⁴

İslam, Balkanlar'a İspanya, Macaristan ve Sicilya⁴⁵ üzerinden ulaşmış ve bölgede İslam'ın yayılması, genellikle şu şekilde olmuştur;

1. XI. Yüzyıldan İtibaren, Ticaret ve Deniz Yoluyla İslamlaşma

Örneğin, Mostar'ın bazı köylerinde II. Mervan (744-750) dönemine ait gümüş paralar bulunmuştur.⁴⁶ Bu da o Müslümanların dünyanın her tarafına gezdiklerine ve Arnavutların yaşadıkları topraklarına da uğradıklarını ipucunu veriyor. Bulunan paranın bir tarafında *“İhlâs”* suresi ortasında *“La ilahe illallah”* diğer tarafında ise *“Tevbe Suresi'nin”* 33. Ayeti yazılıdır.⁴⁷

⁴⁴ Nexhat İbrahimi, **İslami dhe Muslimanet ne Tokat Shqiptare dhe ne Ballkanin Mesjetar**, Logos-A Yay., Prishtine 2005, s.61-62.

⁴⁵ Ali M. Basha, **İslami ne Shqiperi gjate Shekujve**, Tirane, 2010, s.35-45.

⁴⁶ Basha, a.g.e., s.35.

⁴⁷ Nexhat İbrahimi, **İslami ne Balkan Para Shekullit XV**, Zeri İslam Yay., Prizren, 2000, s.44-45.

Siyasi ve Askeri Etkenlerle İslamlaşma

Araplar, IX. Yüzyılda Balkanlara doğru askeri seferler düzenlemiş, 827 yılında Sicilya'yı fethetmişlerdir.⁴⁸ Ebu Hamid el-Endelusi, (1150-1153) senelerinde Macaristan'da kalmış ve “*El Mu'rib An Ba'zı-Acâib-il Mağrib*” adlı eserinde Macaristan'da iki türlü Müslümana rastladığını söyler. Biri dışarıda Hıristiyan gibi görünüp aslında Müslüman olan kimseler, diğeri Hıristiyanlara sadece savaşlarda yardım eder ve Müslüman olduklarını söylerler. Bu Balkanlarda o zamanlardan beri İslam'ın ve Müslümanların bulunduğunu destekleyen bir başka bulgudur.⁴⁹

2. Farklı Asker, Tüccar ve Dini Grupların Faaliyetleriyle İslamlaşma

Hat sanatının meşhur isimlerden biri olan el-İdrizî ve onun rehber arkadaşı olan İbn Kavkafi'den bahsedebiliriz. Bu iki şahıs, 12. Yüzyıl'da, Avrupa'yı gezdikleri sırada, gelişmiş tarımdan, küçük işletmelerden bahsetmesi, orada ticaret yapan insanlar arasında Müslümanların da olması, Müslümanların bu tarihlerde Avrupa'ya ticaret için gittiklerini ve Avrupa'nın, Müslüman dünyasına hiç yabancı olmadığını göstermektedir. Aynı zamanda, oraya giden bazı Müslümanlar, coğrafi ve ticari şartlarını beğenmişler ve oraya yerleşmişlerdir. Reskovec'e yakın Arapaj isminde bir köyün olması, oraya gelen Araplardan kalan bir yerleşim yeri olduğunu göstermektedir.⁵⁰

3. Topluca ya da Bireysel Biçimde Yapılan Göçlerle İslamlaşma

El-Ağa ailesi, 1291 yılında Dragaş beldesine yerleşmiş ve burada bir cami inşa etmişlerdir. Kosova'nın Dragaş şehrine bağlı Mlika Köyünde 1289'da inşa edilen Cami

⁴⁸ Basha, 2010, s.37.

⁴⁹ Basha, a.g.e., s.39.

⁵⁰ Basha, 2010, s.36-37.

birkaç kez restore edilmiştir. Minarenin gövdesinde bulunan kitabe Caminin 700 yıllık tarihin bir nişanesidir.⁵¹

Caminin minare kaidesinde, hicrî 688 (miladi 1289) tarihli inşa kitabesi mevcuttur.⁵²

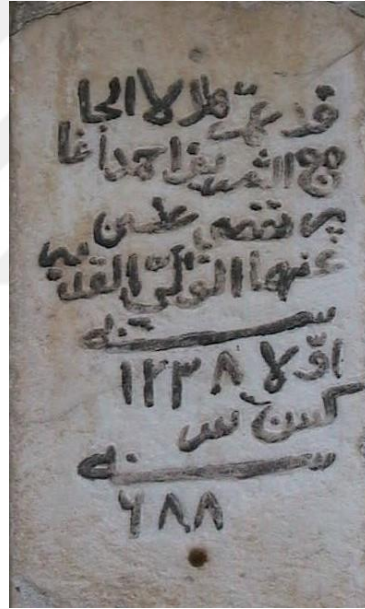
Kitabede bazı yazım hataları olmakla birlikte, transliterasyonu şu şekildedir:

“Kad a'mme hazihi el-camiu 'ş-şerif

Ahmed Ağa pîr nısf-ı ilmin

Anhüma el-velîyü 'l-kadîr

Sene evvelâ 1238 / Kesnî sene 688

Caminin Minare Kaidesinde Bulunan İnşa Kitabesi

⁵¹ Nexhat İbrahimi, **Kontaktet e Para te İslamit me Popujt e Ballkanike ne Periudhen Paraosmane**, Logos-A Yay., Shkup, 1997, s.50-57.

⁵² Neval Konuk, Mehmet Z. İbrahimgil, **Kosova'da Osmanlı Mimarî Eserleri**, TTK Yay., Ankara 2006, s.191.

Bu kitabe Osmanlıların Kosova'ya gelmeden önce de bölgedeki halkın İslam'dan haberdar olduğunun bir göstergesidir.⁵³

Bütün bu olaylar, Balkanlar'a ve Kosova'ya İslam'ın gelişinin, Osmanlılardan önceye dayandığını göstermektedir. Bazı tarihçilere göre İslam dini Kosova'ya ilk kez VIII. Yüzyılda ulaşmıştır. Ancak Kosovalı Arnavutların İslam Dini ile tanışmalarını X-XI. yüzyıllarda gerçekleştiğini savunanlar da vardır.⁵⁴

Osmanlının Balkanlara fetih hareketlerini başlamadan önce Balkanlarda çeşitli etnik grupların aralarındaki mücadele oldukça belirgindi. Bulgarlar, Hırvatlar, Sırlar, Arnavutlar ve bu halkların üzerinde bir güç olan Bizans İmparatorluğu, Balkanlara hâkim olabilmek için bir yarış halindeydiler. Bununla birlikte, Osmanlı'nın Balkanlara fetih hareketleri başlattığında bölgede kurulabilmiş bir devlet mevcut değildi.

Şu bir gerçek ki, Osmanlının gelmesiyle Kosova halkının kitleler halinde İslâm'a girmesi, o zamanki hayat şartlarına en uygun yanıt olduğu için insanlar İslam dinini seçiyorlardı. Ayrıca İslam dini Arnavutların Sırp asimilasyondan kurtarmıştır. Bunu aynı zamanda Hasan Kaleshi: *“Arnavutları yabancı asimilasyondan ancak İslam dini kurtarabilirdi”* sözü durumu en iyi şekilde özetlemektedir.⁵⁵

Çağdaş Balkan liderlerinin, Balkanlardaki Orta çağ devletleri şeklinde ifade ettikleri siyasal yapıların XIX. Yüzyıldaki bilinen devletlerle ortak bir yanı yoktu. XIX. Yüzyıla kadar bu kuruluşlar idaresi altındaki halkla herhangi bir organik bağı

⁵³ Nexhat İbrahimi, **Kontaktet e Para te İslamit me Popujt e Ballkanike ne Periudhen Paraosmane**, Logos-A Yay., Shkup, 1997, s.43-57.

⁵⁴ İbrahimi, a.g.e., s.79.

⁵⁵ Roberto dela Roka, **Kombesia dhe Feja ne Shqiperi 1920-1944**, Elena Gjika Yay., Tirane, 1994, s.22.

bulunmayan ve oldukça küçük siyasal yönetimlerdir.⁵⁶ Bu siyasal yapılarda en başta bulunan kişiler kendi çıkarları için ve güç gösterisi yapmak amacıyla toprak kazanma arzusu içerisinde bulunuyorlardı. Balkanlar da çıkan birçok çatışmanın sebebi işte bu yönetici keyfiyetleridir. Bizans İmparatorluğu, 1300'lere doğru bu etnik topluluklar üzerindeki etkisini tamamen yitirmiş durumdaydı. Özellikle Sırlar ve Bulgarlar bölgede egemenlik mücadelesi içine girmişlerdi.⁵⁷

B. SARI SALTUK ETKİSİYLE KOSOVA'DA ORTAYA ÇIKAN İSLAMLAŞMA

Balkan ülkelerindeki Osmanlı Erken Dönemi'nin ayırt edici en büyük özelliği, bireysel olarak oraya giden davetçilerin olmasıdır. Bu dönemde Balkanlar da zuhur eden en ünlü davetçi ise, hiç şüphesiz ki Sarı Saltuk'tur.⁵⁸

Sarı Saltuk, Anadolu ve Rumeli'nin fethi sırasında savaflara katılan ve kahramanlığı sayesinde hayattayken efsanevi bir karakter olarak anılan Türk kahramanıdır.⁵⁹ Hayatındaki menkıbelere gazi ve velilerin menkıbeleri de eklenmiştir. Bu

⁵⁶ Kemal Karpat, **Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, İmge Kitabevi, Ankara, 2004, s.19.

⁵⁷ Karpat, a.g.e., s. 20.

⁵⁸ Samir Ahmeti, **Roli i Osmanlinjve ne Perhapjen e İslamit ne Kosove**, Prishtine, 2010, s.92.

⁵⁹ Sarı Saltuk hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, **Sarı Saltuk Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destani Öncüsü**, TTK Yay, Ankara, 2011; Franz Babinger, "Sarı Saltuk Dede", **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1966, C.10, s.220-221; Kemal Yüce, **Saltuknâme'de Tarihî, Dinî ve Efsanevî Unsurlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını,

nedenle Sarı Saltuk'un hayatına dair gerçek bilgileri tespit etmek oldukça zordur. Kaynaklarda Sarı Saltuk'a dair yer alan bilgiler onun gerçek hayatına dair yeterli veri ortaya koymamaktadır. Hayatı hakkında anlatılan menkıbeler nedeniyle gerçek hayatına dair bilgilere ulaşmak zorlaşmıştır. Hali hazırda kaynaklarda Sarı Saltuk adına verilen bilgilerde de ciddi çelişiklikler gözlemlenmektedir.

Bu meşhur İslâm davetçisiye ⁶⁰ ait en eski kayıt İbn Batuta'nın Seyahatnamesinde geçiyor.⁶¹ Sarı Saltuk'un kahramanlığına dair bilgileri çeşitli kitaplarda bulmak mümkün olsa da bu kaynaklar arasındaki en önemlisi onun hayatını konu edinen **Saltuknâme** isimli eserdir. Ebü'l Hayr-ı Rûmî, Cem Sultan'ın isteği üzerine Anadolu ve Rumeli'yi karış karış dolaşarak Sarı Saltuk'a dair anlatılan menkıbeleri toplamış ve bunları üç ciltlik bir eserde neşretmiştir. Rivayetlere göre eser 1480 yılında tamamlanmıştır.

Sarı Saltuk hakkında önemli diğer bir eser de Bektaşilik ve Aleviliğin ana kaynakları içerisinde zikredilen Vilayetname-i Hacı Bektaş-ı Veli eseridir. Eserde Sarı Saltuk, Alevi ve Bektaşi inanışlarına göre önemli bir şahsiyet olarak betimlendikten sonra hakkında verilen bilgiler birkaç menkıbe üzerinden aktarılır. Eserde Sarı Saltuk, Evliya

Ankara 1987, s.20-100; Şükrü Haluk Akalın, "Ebulhayır Rumi" maddesi, **DİA**, C.10, s.360; Machiel Kiel, "Sarı Saltuk", **DİA**, C.36, s.147-150.

⁶⁰ Sarı Saltuk'u gerçek bir davetçi olarak telakki edenlerden biri de Machiel Kiel'dir. O, Sarı Saltuk'u, misyoner dervişlerce yürütülen, İslâmî Türk kültürünün yayılması sürecinde, Balkanlar'ın büyük bir kısmını, İslamlaşmasında, Hıristiyanlıkla İslam arasında bir köprü işlevi gören ve Bektaşiliğin ilk davetçisi ve önderi olan bir şahsiyet gibi tasavvur etmektedir. Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, **Sarı Saltuk Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destani Öncüsü**, TTK Yay., Ankara, 2011, s.77.

⁶¹ İbn Batuta, **Seyahatnâme**, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, 1000 Temel Eser, İstanbul, 1971, s.102.

Çelebi Seyahatnamesi'ndeki gibi Hacı Bektaş-ı Veli'nin müridi olarak anlatılır. Devamında ise Rumeli'de İslam inancını yaymaya giden bir karakter olarak gösterilir.⁶²

Saltuknâme'ye göre Sarı Saltuk'un asıl isminin Şerif Hızır olduğu belirtilir. Üç yaşında babasını kaybeden Şerif Hızır yetiştirilmesi için Lala Seravil'e emanet edilir.⁶³ Sarı Saltuk daha küçük yaşlarında at binmede, ok atmada ve kılıç kullanmada ustalaşır.

Bir gelenekten dolayı Şerif Hızır'a Saltuk adını verilir. Geleneğe göre isim alma ve verme olayları gibi durumların benzerleri Dede Korkut kitabında yer almaktadır. Şerif Hızır'a Saltuk ismi savaşta mağlup olan Alyon adında bir düşman tarafından verilmiştir. Sonrasında Müslümanlığı kabul eden Alyon'a İlyas ismi Saltuk tarafından verilmiştir.⁶⁴

Sarı Saltuk'un Balkanlardaki dinî görevine gelince, kaynaklarda konuya dair net bilgiler bulunamamıştır. Konu hakkında konuşabilmek için bir takım tarihsel niteliği olmayan ve menkıbevi kitaplara başvurulmuştur.⁶⁵

Sarı Saltuk'un kâfirleri Müslüman etmek için kullandığı iki yöntemi vardır. Bunlardan birincisi, kâfirlerle doğrudan yüz yüze savaşmak ve onları yenmek ve sonra hayatlarını bağışlamak karşılığında Müslüman etmek. Bu tür örnekler Saltuknâme'nin birçok yerinde verilmiştir. Diğer bir yöntemi ise daha çok Hıristiyan ve Yahudi rahiplerine uyguladığı, onların manastırlarına ya da kiliselerine giderek onların dilinde konuşması, İncil ve Tevrat'tan ayetler okuyarak vaaz etmesi, nasihatlerde bulunması ve en nihayetinde onları kendisine hayran bırakarak onları da Müslümanlığa geçmeye sağlamasıdır.⁶⁶

⁶² Ocak, a.g.e., s.106-109.

⁶³ Rumi, 1987, s.2-3.

⁶⁴ Rumi, a.g.e., s.19.

⁶⁵ Tayyib Okıç, "Sarı Saltuk'a Ait Bir Fetva", **AÜİFD**, İstanbul, 1952, C.I/I, s.52.

⁶⁶ Ocak, 2011, s.44.

Sarı Saltuk'un bu gibi yöntemleriyle İslam'a kattığı birçok balkan topluluğu bulunmaktadır. Her İslam'a katılış ise öncesinde Sarı Saltuk'un başrolünde olduğu bir mucize ile başlamıştır. Bu mucizevi hadiseler Sarı Saltuk ile ilgili değişik kaynaklarda geçmektedir.⁶⁷

Sarı Saltuk vefatından sonra yedi ayrı tabut hazırlatılmasını ve bedeninin bunların birinin içerisinde konulmasını vasiyet etmiştir. Vasiyetinin devamında ise hazırlatılan yedi tabutun yedi ayrı yere defnedilmesini istemiştir. Sarı Saltuk'un bu vasiyetteki hedefi Müslümanların kabrini ziyaret etmek için yedi ayrı bölgeye gitmelerini zorunda sağlayacak ve böylece bu bölgelerin İslam Devletlerinin hakimiyeti altında gireceği ummaktadır.⁶⁸

Hiç şüphesiz ki Balkanlarda Sarı Saltuk, tarihî olduğu gibi efsanevî bir şahsiyet olarak da karşımıza çıkmaktadır. Balkanlarda ve özellikle Arnavutluk'ta hatırası hâlâ devam etmektedir. Trakya'yı, Makedonya'yı, Dobruca'yı ve Arnavutluk'u İslamlaştırma çabası şüphesiz onun eseri olarak bilinmektedir.

Sarı Saltuk'un defnedildiği ve türbesinin yapıldığı yer olarak bugün Romanya'da bulunan Babadağı gösterilmektedir. Sultan II. Beyazid orayı bir ziyaret yeri haline getirmiş, daha sonra ise Sultan Süleyman da ziyaret etmiştir. Kaynaklara göre Sarı Saltuk, Dobruca'da vefatına kadar geçirdiği süre içerisinde irşat faaliyetlerini yürütmek amacıyla

⁶⁷Evliya Çelebi Seyahatnamesinde, Sarı Saltuk'un Hacı Bektaşî Veli'nin görevlendirmesi 70 kadar dervişle birlikte Dobruca'daki topluluğu İslam'a çağırma için yola çıktığından bahsedilmiştir. Sarı Saltuk kısa bir süre içerisinde bölgedeki insanların Müslüman olmasını sağlamıştır. Bkz. Ocak, 2011, s.74-80.

⁶⁸Okiç, 1952, s.52. Diğer bir rivayete göre de Sarı Saltuk'un yedi tabutu vefatından evvel söylediği gibi yedi kâfir diyarı hükümdarı tarafından asker gönderilerek aldırılmış ve memleketlerinde defnedilmiştir.

birçok tekke ve zaviyeler açmıştır. Dobruca'daki Sarı Saltuk, Kaligra'daki Sultan Tekkesi, bizzat kendisi tarafından açılan ve halen geçerliliğini sürdüren tekkeler olarak bilinmektedir.⁶⁹

Mezar veya türbelerinin sayısına gelince, yedi rakamını çoktan aşmış bulunuyor: Arnavutluk'ta, Kruya (Akçahisar) ile Ohri gölü çevresindeki Sveti Naum manastırında, Kosova⁷⁰ ile Arnavutluk sınırı arasındaki Altıneli (Has) civarında ve Bosna'da Mostar şehrinde Blagay köyünde, Yunanistan'da Korfu adasında, Romanya'da Babadağı şehrinde, Dobruca'da, Kaliakra'da ve Türkiye'de Edirne şehrindeki Babaeski'de bir türbesi vardır.⁷¹ Zikrettiğimiz Türbeler günümüzde yerleri bilinen sadece bazı türbelerdir.

Konumuz Kosova olduğu için, Kosova'daki Sarı Saltuk Türbeleri hakkında bilgi vermek doğru olacaktır. Günümüzde Sarı Saltuk'un izlerini Kosova'nın Dragaş, Prizren, Cakova ve İpek gibi pek çok şehrinde bulabiliyoruz.⁷²

Cakova'da Sarı Saltuk çok saygın tarihi şahsiyet olarak bilinmektedir. Buradaki türbesi, Sâdiyye tarikatı elinde olup çok tanınmış bir ziyaret yeridir. Bu ziyaretler adı geçen tarikatın usulünce, kudümler çalınarak icra edilmektedir.⁷³

İpek şehrinde de Sarı Saltuk'un mezarı bulunmakta olup Hristiyanlar burasını Saint Vasilij'e ait bilmekte ve mum yakarak dua etmektedirler. Özellikle salı günleri

⁶⁹ Selçuk Ural, **Türk Tarihinde Balkanlar**, SÜBAUAM Yay., Sakarya 2013, s.170.

⁷⁰ Kosova'daki Sarı Saltuk Türbeleri hakkında bkz. Nimetullah Hafız, **Yugoslavya'da Sarı Saltuk**, Kriterion Yay., Romanya 1995, s. 212-217; İbrahimi, 2003.

⁷¹ Okiç, 1952, s.53.

⁷² Kasam Muhameti, **Zinova Bresana, Kuklibegu Monografi Fetare**, BAF Yay., Bresane, 2012, s.21.

⁷³ Hasan Kaleshi, "Legjendat Shqiptare per Sarı Salltukun", **Perparimi Dergisi**, Prishtine, 1967, s.90.

ziyaretçi sayısı artmaktadır. Ayrıca yılda bir kere 2 Ağustos'ta, bölgede "Ali günü" denilen günde büyük kutlamalar yapılmaktadır.⁷⁴

İpek'te bir diğer türbe ise Zeynel Ağa Ovası'nda bulunan ve ziyaret edilmekte olan Sarı Saltuk türbesidir. Burası yöre halkı tarafından sarılık hastalığının tedavisi için tercih edilmektedir. Rivayete göre burada eskiden sarılık hastalığı yüzünden insanlar çok sıkıntıya düşmüşler. Günün birinde bir yabancı gelerek bir dua okumuş ve bütün hastalar iyileşmiş. Yabancı bunun üzerine "Sarıyı saldı" demiş ve o günden sonra adı Sarı Saltuk kalmış. Ölünce de bu mezara defnedilmiştir.⁷⁵

Hasan Kaleshi bu bahsettiğimiz menkıbeler dışında, Arnavutlar arasında dolaşan daha pek çok Sarı Saltuk menkıbeleri ve bunların bağlı olduğu birtakım mezar ve ziyaretgâhlar da tespit etmiştir.⁷⁶

Sonuç olarak Sarı Saltuk tam anlamıyla aydınlatılabilmiş bir tarihsel figür olmaktan henüz çıkmış değildir. Bunun sebebi ise hayatını anlatan, kendi döneminden kalmış hiçbir kaynağın olmamasıdır. Sarı Saltuk'la aynı devirde yaşamış Mevlâna Celâleddin-i Rûmî veya Sadreddin-i Konevî gibi şehrîli sûfiler için durum böyle değildir. Onların hayatları, dönemlerindeki resmi kaynaklar, kendi eserler veya kendi tasavvuf çevrelerinde kaleme alınan kaynaklar sayesinde oldukça açık seçik bir biçimde bilinmektedir. Onlar için olduğu gibi, Sarı Saltuk hakkında da bir veya birkaç müspet tarihsel kaynağa sahip olabilseydik, heralde onu da hiçbir problemle karşılaşmadan çok rahatlıkla tanıyabilecektik.

⁷⁴ Kaleshi, 1967, s.91.

⁷⁵ İbrahimi, 2003, s.50; Ocak, 2011, s.103; Kaleshi, a.g.e., s.93.

⁷⁶ Kaleshi, a.g.e., s.93.

Günümüze kadar Sarı Saltuk ile ilgili elimize ulaşan kaynaklara baktığımızda yüksek ihtimalle bir konargöçer Türkmen aşiretinin siyasi ve dinî lideri olduğunu; bu aşiretin Dobruca ve diğer bazı Balkan ülkelerine yerleşmesine liderlik ettiğini; yanı sıra oradaki ikameti esnasında bölgeye çeşitli gazalar düzenlediğini; ancak sistematik bir şekilde İslâm propagandası yapan bir misyoner olmadığını söyleyebiliriz, ilaveten gerçekleştirdiği iskân ve gazâ faaliyetlerinin, Balkanlar'daki Hıristiyan ve Müslümanların zihninde bugüne kadar hatırlanan güçlü bir kült meydana getirebilecek her iki kesimin de benimsediği bir imaj oluşturabilmiş olması, onun tarihteki rolünü ispatlayan bir başka kanıt olarak değerlendirilmektedir.

C. KOSOVA MUHAREBESİNDEN ÖNCE KOSOVA'NIN SİYASİ DURUMU

Kosova Savaşı öncesi Kosova topraklarında yaşanan siyasi olaylar, Osmanlıların bu toprakları kendi topraklarına dâhil ettikten sonra yaşanacak olaylar açısından büyük bir önem arz etmektedir. Sultan Orhan'ın ilk oğlu Süleyman Paşa'nın gayretiyle, 1352 yılında Osmanlı tarafından Cinbi kalesi fethedilmiştir.⁷⁷ İki yıl sonra stratejik olarak büyük önem taşıyan Gelibolu'yu ele geçirdi ve sonrasındaki beş yılda Trakya'nın güneyini fethederek, Anadolu'dan gelen asker ve halkı bölgeye yerleştirdi. Böylelikle çok az bir zamanda Avrupa yakasında stratejik olarak güçlü bir köprü

⁷⁷ Halil İncalcık, **Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2009, s.49.

kurmuştur. Bu durum Osmanlıların Viyana'ya kadar genişlettikleri toprakların başlangıcıdır.⁷⁸

Şüphesiz ki Bizans, Avrupa için hem siyasi hem ekonomik bakımından çok önemli sayılıyordu. Her şeyden önce onlara göre İstanbul İslam'a karşı son direnç kalesi olarak düşünülüyordu. Öbür taraftan, Bizans'ın ticareti, ekonomisi o zaman Latin milletlerin, yani Venedik, Ceneviz ve Fransızların elindeydi. İstanbul düşerse, doğudaki kolonileri düşebilirdi. Bu sebepten Papa 1359'da Pierre Thomas'ı 20 adet civarı deniz kuvvetiyle İstanbul'a gönderdi. Bizans donanması ile bu donanma Çanakkale Boğazına iniyor ve Türklerin geçit yeri olan Lâpseki'ye çıkarma yapıyordu.⁷⁹ Osmanlı kuvvetleri pusuya girmiş, çıkarılan Haçlı askeri üzerine birden saldırıyor ve düşman bozgun halinde gemilere kaçıyor.⁸⁰ Böylece, Bizans ve Haçlılara karşı bu başarı, Osmanlıların Avrupa'da kalmalarını kesinleştirmiştir.

26 Eylül 1371 yılında Çimen mevkiinde yapılan savaş, Osmanlı Devleti'nin zaferi ile sonuçlandı. Bu zafer ile Osmanlılara Makedonya'nın yolları açıldı.⁸¹

Makedonya'daki Sırp Prensleri, Bulgar Kralı ve Bizans İmparatoru Osmanlı hâkimiyetini tanıdılar. Osmanlı devleti bu zaferden sonra büyük bir güç kazandı, böylece Balkanlar'daki fetihleri kolaylaştı.⁸²

Bu şartlardan yaralanan Balşan'ın güçlü hanedanın Arnavut Prensi II. Blasha, Kosova topraklarının büyük bir kısmını ele geçirdi. Büyük olasılıkla Papa tarafından

⁷⁸ İncılık, 2009, s.50.

⁷⁹ İncılık, a.g.e., s.55.

⁸⁰ İncılık, a.g.e., s.55.

⁸¹ Miranda Vickers, **Midis Serbeve dhe Shqiptarve nje Histori e Kosoves**, Botim Toena, Tirane, 2004, s.29.

⁸² Vickers, a.g.e., s.35.

desteklenen II. Blasha Sırp hükümdarlarından Prizren ve İpek bölgelerini almıştı. Kosova'nın Doğu bölgesini ise Sırp Kralı olan Lazar Hrebelanoviç tarafından ele geçirilmiştir.⁸³

1382 yılında Sofya Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir. Bu da Osmanlıların batıya devam etmek için temelini oluşturuyordu. I. Murad kendi gücünü Roma döneminden beri Niş ile Sofya'yı bağlayan yolları fethetmeye odaklanmıştır. Bu yol ayrıca Morava vadisi, Tuna nehri ve Belgrad'ı da bağladığı için önemi büyüktü. 1386 yılında I. Murad'ın önderliğindeki Osmanlı ordusu Sırbistan'a geçerek ve 25 günlük bir kuşatmasından sonra Niş şehrini ele geçirmiştir.⁸⁴

1387'de Prokuple yakınlarındaki Plloçniku köyünde, Osmanlı askerleri koalisyon güçlerini oluşturan: Balshav Devleti, Lazarın Sırp devleti, Boşnak ve Bulgar güçlerine karşı ağır yenilgiye uğradı.⁸⁵

Bu tarihten sonra Sırp-Osmanlı savaşları genellikle Osmanlı başarılarıyla geçer, fakat Osmanlılar 1387 yılında Şahin Bey komutasında Ploşnik'te ve 1388 yılında Lala Şahin Paşa'nın emrinde Bileca'da iki büyük yenilgi alırlar.⁸⁶ Ancak bu iki yenilgi

⁸³ Jahja Drançolli, **Raguzanet ne Kosove: (prej fundit te shekullit XIII deri ne vitin 1455)**, İnstituti i Historis se Kosoves Yay., Prishtine ,1986, s.17.

⁸⁴ Muhamed Malaj, **Shqiptaret dhe Evropa Qendrore Gjate Shekujve XII—XVII**, Zagreb, 2010, s.89.

⁸⁵ Selami Pulaha, **Shqiptaret dhe Beteja e Fushe-Kosoves (1389)**, Akademia e Shkencave e Shqiperise İnstituti i Historsise, Tirane, 2005, s.20.

⁸⁶ Petrika Thengjilli, **Shqiptaret midis Lindjes dhe Perendimit Fusha Politike I**, Tirane, 2008, s.496.

sonrasında Osmanlılar çok daha büyük bir kuvvetle padişahın komutası altında Sırbistan'ın fethine başlamışlardır.⁸⁷

Osmanlı akınlara dayanamayacaklarını anlayan Balkan Prensleri, en sonunda Osmanlılara karşı sadece bir koalisyon gücünün, kazanmak için bir umut olabileceğini anlamışlardır. Bu arada Lazar da Sırp'ların yaşadığı tüm toprakları tek bir siyasi oluşumu altında toplayamadı. Çünkü Sırp topraklarındaki Prenslerin üzerinde hâkimiyeti yoktu. Koalisyonun başında seçilmesinin nedeni ise, Osmanlı ordusunun onun hâkimiyeti altındaki topraklara yöneldiği içindir.⁸⁸

D. SULTAN I. MURAD

1326'da Bursa'da doğan Sultan⁸⁹ I. Murad, Orhan Gazi ve Nilüfer Hatun'nun oğludur. Kaynak ve kitabeler incelendiğinde “Hüdâvendigâr, Sultânü's-Selâtin, Han, Melikü'l-Mülûk, Bey, Padişah, Emîr-i A'zam” gibi unvanlarla anılır. Fakat Osmanlı kaynaklarda genel olarak Gazi Hünkâr ve Hüdâvendigâr olarak zikredilir.⁹⁰ I. Murad eğitime annesi Nilüfer Hatun'la başlayıp sonrasında tahsili için Bursa Medreselerindeki ilim ve sanatta alanlarında uzman hocalarla birlikte yaşadı.

⁸⁷ Thengjilli, a.g.e., s.498.

⁸⁸ Malaj, 2010, s.90.

⁸⁹ Osmanlı Padişahlarının “sultan” unvanı almaları I. Murad ile başlamıştır. Bkz., Atilla Şahiner, **Osmanlı Tarihi Bir Uçuş Beyliğinden Cihan İmparatorluğuna 1300-1923**, Timaş Yay., 2. Baskı İstanbul, 2012. s.33.

⁹⁰ Halil İnalcık, “I. Murad” **DİA**, İstanbul 2006, C.31, s.156.

I. Murad, nazik, halim selimdi. Onun hürmeti Âlim ve sanatkârlara erişirken şefkati de fakir ve kimsesizlere yetişirdi. Askeri ve devlet işlerinde bir dehaydı. “Derviş Gazilerin Şeyhlerinin Kralı I. Murad Gazi” hayatın her aşamasında disiplininden taviz vermemiştir.⁹¹

Bizans Kilisesi Sultan I. Murad’ı kâfir ve İsa düşmanı olarak görse de, hakimiyeti altında yaşayan Hıristiyanlara olan muameleleri sayesinde halkın sevgisini kazanmıştır.

1382’den itibaren “Murad Hüdavendigâr” ismiyle anılan I. Murad, Birinci Kosova Savaşının ardından savaş alanında dolaştığı sırasında Sırp Kralı’nın damadı hançeriyle şehit oldu. I. Murad bir rivayete göre 54 yaşında başka rivayetlere göre ise 65 ve 68 yaşlarında şehit edilmiştir.⁹²

1. Yaptığı İdari Düzenlemeler

Sultan Murat Hüdâvendigâr döneminde ilk defa kazasker atamalarının başlatıldığı bilinmektedir. Bu dönemde ilk kazasker Çandırılı Kara Halil Paşa ve ilk Sultan ailesi dışında ilk beylerbeyi Lala Şahin Paşa tayin edilmiştir.

Tımar Kanunu’nu çıkartması Sultan Murad Hüdâvendigâr’ın gerçekleştirdiği en önemli icraattan birisidir. Osmanlı Devleti, tımar sistemini uygulayarak, fethettiği yerleri kendi hâkimiyetinin bir parçası haline getiriyordu. Bu sistem temelini toprak rejimi oluşturuyordu. Toprak, Miri, Mülk ve vakıf şeklinde üç sınıfa bölünmüştü. 1. Miri mülkte toprak, sultanın tımar olarak dağıttığı araziydi. Bu sistem sayesinde Osmanlı devleti, reayadan vergi toplarken askerlerin ve ordunun ihtiyaçlarını

⁹¹ Yaşar Ateşoğlu, **Osmanlı Tarihine Işık Tutan Yüz İsim, 100 Osmanlı Büyüğü**, Neden Kitap Yay., İstanbul, 2013, s.33.

⁹² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, TTK Yay., Ankara, 2011, C.1, s.259.

karşılayabiliyordu.⁹³ Eski Sırp, Bulgar, Arnavut ve Rum asil aileleri Rumeli’de bulunan tımarlı sipahilerin genelini oluşturmaktaydılar.⁹⁴ İlk aşamasında Arnavutluk’ta toprak sahiplerine, Sultan’a bağlı olmak şartıyla, toprakları tımar olarak bırakıldı. Burada din önceliği aranmamıştı. Osmanlı Devleti, bu ailelere, sahip oldukları topraklar üzerinde haklarını tımar sistemi vasıtasıyla sürdürebilme imkânı tanıdı. Bu uygulama, Arnavutları ya da Hıristiyanların Osmanlı Devleti içinde adapte olmalarına yönelik bir politikaydı.⁹⁵ Aynı zamanda Arnavut senyörlerin, sultana bağlılık göstermeleri, Osmanlılara karşı ellerindeki toprakları ve itibarını koruyabilmek için başvurdukları bir yoldu.⁹⁶

Buna göre eyalet askerleri olarak da bilinen Tımarlı sipahiler, XVII. yüzyıla kadar Osmanlı ordusunun özünü teşkil ediyorlardı. Onlar barış dönemlerinde buldukları eyaletlerin köylerinde ikamet ederek taşrada güvenliği sağlıyorlar, savaş dönemlerinde ise hızlıca organize olarak seferlere katılabilen önemli bir askerî kuvveti teşkil ediyorlardı. Bu askerler yaşadıkları köylerde üretilen ziraat ürünlerinden temin ettikleri öşürlerle geçimlerini sağladıklarından, devlet hiçbir harcama yapmadan sabit bir ordu elinde tutabiliyordu.⁹⁷

Yine Murat Hüdâvendigâr döneminde Yeniçeri Ocağı’nın temeli olduğunu söyleyebileceğimiz Pencik Kanunu çıkartıldı. Bu kanun sayesinde fethedilen

⁹³ Georges Castelan, **Balkanların Tarihi**, Çev. Ayşegül Yaraman, Milliyet Yay., İstanbul, 1995, s.127-128.

⁹⁴ Halil İncılık, **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, Çev. Ayşegül Yaraman, Eren Yay., İstanbul, 1996. s.68.

⁹⁵ İncılık, a.g.e., s.106.

⁹⁶ İncılık, a.g.e., s.111.

⁹⁷ Ateşoğlu, 2013, s.34.

coğrafyalarda esir düşen Hıristiyan çocukları, Devlet ordusuna devşirme sistemi ile dahil edilmeye başlandı. Kara Rüstem Paşa ve Çandırılı Kara Halil Paşa Osmanlı Devleti içinde Murat Hüdâvendigâr döneminde ilk mali düzenlemeleri yaptılar.⁹⁸

Sultan Murad Hüdâvendigâr emri altındaki kumandan ve valilerle uyum içerisinde çalışarak hayatın tümünü savaş meydanları ve sınır boylarında geçirmiştir. O, Anadolu'dan Rumeli'ye ve Rumeli'den Anadolu'ya durmaksızın birçok sefer düzenlemiştir. Nitekim şahsi olarak katıldığı 37 savaşı kazandığını görmekteyiz.⁹⁹

1360 yılında Karadeniz Ereğlisi'ni fetheden Sultan, taht değişikliği sırasında kaybedilmiş olan Sultanönü ve Ankara şehirlerini 1361 senesinden Ahilerden geri almaya muvaffak olmuştur. Osmanlı Devleti'ne komşu ülkelerle dostluğu gözetirken, dış fetihleri de ihmal etmeyen Murad Hüdâvendigâr, aynı sene içinde Kaşan, Pınarhisar, Çorlu, Lüleburgaz, Dimetoka, Babaeski kalelerini, Yenice, Eski Zağra ve Gümülcine civarlarını fethetti.

Sultanın Trakya'da bulunmasının asıl amacı, stratejik bir konuma sahip Edirne şehrini fethetmektir. Daha önce Trakya'da gerçekleştirdiği fetihlerle Edirne'ye yapılması muhtemel bir Bizans desteğini mâni olmuştu. Türk birlikleri Lala Şahin Paşa komutanlığında söz konusu şehri kuşatmayı başardılar. Devamında Rum ve Bulgar askerleri gerçekleşen muharebede yenik düştüler ve sonucunda bekledikleri yardımı alamayan şehir, umutlarının kesilmesiyle boyun eğmeye mecbur kaldı.¹⁰⁰

⁹⁸ Ateşoğlu, a.g.e., s.34.

⁹⁹ Ateşoğlu, a.g.e., s.35.

¹⁰⁰ İnalçık, "I. Murad", **DİA**, s.158.

2. Kosova Muharebesi (Savaşı)

Osmanlı Devleti'nin Balkan coğrafyasındaki durumunu belirleyecek olan Kosova Muharebesi Sırlara göre 20 Haziran 1389'da gerçekleşmişken, Türk araştırmacılarına göre ise 10 Ağustos 1389'da (Hicri 16 Şaban 791) gerçekleşmiştir.¹⁰¹ Osmanlı devletinin sınırlar üzerinde bulunan krallar Müslümanlara zarar vermekten geri kalmıyorlardı. Sırp hâkimi olan Las ile Bosna kralı ve Arnavutluk İskenderiye'si hâkimi, Osmanlı padişahına düşmanlık etmiş ve Lala Şahin ile birlikte gönderilen askeri pusuya düşürüp yok etmişlerdir.¹⁰² Bu olayın sorumlularını yola getirmenin şart olduğunu düşünen padişah savaş hazırlıklarına başlamış ve 1389 yılında Kafir topraklarına yakın olduğu için Filibe şehrinde kışı geçirmek zorunda kalmıştı.¹⁰³

Padişah sefer hazırlıklarından haberdar olan Sırp kralı Las, çevresindeki krallara elçileri göndererek Gazi Sultan'ın sefere çıkmak üzere olduğunu, "Benim ülkemi, askerlerimi ellerine geçirecek olurlarsa ondan sonra sırasıyla sizin ülkelerinizi de tahrip edecekleri bellidir. Fırsatı kaçırdıktan sonra direnmenize imkân yoktur." Şeklinde haber göndermiş, krallar da bu çağrıya uyarak anlaşmışlardı. Bu suretle Bosna, Frenk, Engürüs, Eflak, Arnavut, Boğdan hâkimleri ve Sırp milletleri Las ile bir araya gelerek iki yüz bin kişilik bir ordu meydana getirdiler.¹⁰⁴

Düşman çokluğu karşısında Kastamonu hâkimi İsfendiyar Bey'e, Germiyan, Saruhan, Menteşe, Aydın ve Hamidli hâkimlerine haber gönderilerek yardımlarını

¹⁰¹ Yusuf Halaçoğlu, "Kosova Savaşı", **I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu**, Ankara, 1989, s.33; Uzunçarşılı, 2011, C.1, s.254.

¹⁰² Hoca Sadettin Efendi, **Tacü't-Tevarih**, Haz., İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1992, C.1, s.175.

¹⁰³ Hoca Sadettin Efendi, a.g.e., s.176.

¹⁰⁴ Hoca Sadettin Efendi, 1992, s.177.

istemiştir. Adı geçen beylikler cihat yolunda yardım için askerlerini göndermişlerdir.¹⁰⁵ Meriç ırmağının taşkınlığı sebebiyle Filibe’de birkaç gün beklemek zorunda kalan Osmanlı ordusu, casuslardan gelen haberle düşmanın Kosova sahrasında savaş için karar kıldığını öğrendi. Evrenos Bey’in, “Savaş alanına düşmandan önce gidip gereken tedbirleri almamız gerekir” teklifi kabul gördüğünden Meriç ırmağı yol verir vermez harekete geçilerek Kosova sahrasına ulaşıldı ve gereken savaş düzeni alındı.¹⁰⁶

Çeşitli kaynaklara göre Osmanlı ordusu 40 ila 60 bin arasında gösterilmektedir. Buna karşı Hıristiyan müttefik ordusu ise 100.000 ila 500.000 arasında verilmektedir.¹⁰⁷

Değişik kaynak ve araştırmalarda Ahî reislerinden olduğu belirtilen Sultan Murad’ın, belki de Kosova savaşı öncesi Osmanlı askeri tarafına estiği söylenen rüzgârın sebep olduğu tozun, savaş sırasında meydana getireceği felaketi sezerek sabaha kadar dua ve niyazda bulunduğu ve bu sırada: *“Ya İlâhi, mülk ve kul senindir. Sen kime istersen verirsin... Mülk ve mal benim maksadım değildir. Heman halis ve muhlis senin rızanı isterim. Yâ Rab beni bu Müslümanlara kurban eyle. Tek bu müminleri küffar elinde mağlup edüp, helâk eyleme. Bunları mansûr ve muzaffer eyle. Asâkir-i İslâm için teslim-i ruha razıyım, müminler ruhuna benim ruhumu fedâ kıl. Evvel beni gazi kıldun, âhir şehâdet rûzi kıl...”* dediği ve savaş başlamadan rüzgârın durduğu, hafif bir yağmurun yağmasıyla ovanın savaş için çok müsait hale geldiği ve nihayet savaş sonrasında duası kabul olunarak, şehid edildiği yazılmaktadır.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Hoca Sadettin Efendi, a.g.e., s.178.

¹⁰⁶ Hoca Sadettin Efendi, a.g.e., s.178-179.

¹⁰⁷ Halaçoğlu, 1989, s.30.

¹⁰⁸ Mehmed Neşrî, **Kitâb-ı Cihan-Nümâ**, Nşr. A. Köymen, F.R Unat, Ankara, 1948, C.1, s.287; Sadettin, **Tacü’t-Tevârîh**, C.1, s.119; Ayrıca Bkz., Halaçoğlu, “Kosova Savaşı”, s.32-33.

İşte bu tam bir huşu ve tazarru halindeki dua, Sultan Murad'ın Allah'ı ne denli tanıdığına ve kelime-i tevhit (*La İllâhe İllallah*) şartlarına nasıl bağlandığına delildir.¹⁰⁹

Gerçekten o gece sabaha karşı rüzgârın sakinleştiği ve yağmurun yağmasıyla tozun yere yapıştığı bildirilmektedir.¹¹⁰ Diğer taraftan kalabalığıyla övünen düşman gece baskını yaparak avlarını kaçırmayı gururlarına yedirmedikleri için sabahı beklemişlerdi. Osmanlı Devleti askerlerinin sergilediği yiğitlik ve savaş planlamasının mükemmel bir şekilde gerçekleşmiş olması düşman güçlerini bozguna uğrattı.¹¹¹ Neticede sabahın erken saatlerinde başlayan savaş düşman kuvvetlerinin bozguna uğratılmasıyla sonuçlandı.¹¹²

Sultan Murad küçük bir birlikle savaş meydanını gezerken Miloş Obiliç¹¹³ adında yaralı bir Sırp İslâm'a girecek bir kişi gibi padişaha doğru yaklaşınca padişahın yanındakiler adamı engellemediler. Padişaha tamamen yaklaştığında hançerini çıkararak Sultanın bağına sapladı. Şehitlik duasını kabul olduğunu gören padişah bu yarayı canına minnet saydı. Vadesinin dolduğunu tahmin eden Murad Hüdâvendigâr, düşman izini sürmekle meşgul olan büyük oğlu Beyazid'i huzuruna çağırdı ve devlet

¹⁰⁹ A. Muhammed Sallâbî, **Osmanlı Tarihi Kuruluşu-Yükselişi-Çöküşü**, Çev. Cezayir Polat, Ravza Yay., İstanbul, 2011, s.92.

¹¹⁰ Hoca Sadettin Efendi, 1992, s.183.

¹¹¹ Halaçoğlu, 1989, s.32.

¹¹² Neval Konuk, Mehmet Z. İbrahimgil, "Kosova Sultan Murad Hüdavendigâr Türbesi'nin Tarihçesi", **Kosova Sultan Murad Hüdavendigâr Türbesi Restorasyonu**, TDV Yay., Ankara, 2005, s.13.

¹¹³ Feridun Bey Münşeatinde ve Osmanlı tarihlerinde bu isim Miloş Kabiloviç, Miloş Nikola, Miloş Kabile ve Yıldırım Beyazid'in Bursa kadısına gönderdiği fermanda Miloş Kopilek yazılmıştır, Humer ise Miloş Kabiloviç diyor. Bkz., Uzunçarşılı, 2011, s.256.

erkânının da ittifakıyla devlet hükümdarlığını farklı askeri seferlerde gözlemlediği kabiliyet ve kudret sahibi oğluna bırakmayı uygun gördükten kısa süre içerisinde vefat etti. Sultan'ın ölümünü, Despot Lazar ile yeni tahta geçen oğlunun katledilmesi takip etmiştir.¹¹⁴

Padişahın ölümü ile beraber, iç organları şehadete erdiği toprağa gömüldü ve meftun olduğu yer Meşhed-i Hüdâvendigâr ismini aldı. Tabutu ise şehzade Yakub'un tabutu ile birlikte Bursa'ya gönderildi.¹¹⁵

Birinci Kosova Muharebesinde mağlup olan Sırp, Osmanlı Sultanı I. Murad'ın şehit edilmesinin müsebbibi olmaları onlar için büyük bir övünç sebebi olmuştur. Hatta söz konusu savaşta Sultan'ı öldüren asker, Sırp tarafından büyük kahraman ilan edilmiştir. Sırp Ortodoks Kilisesi, bununla yetinmeyip savaş esnasında can pahasına fedakarlıklar göstermiş ancak orada hayatını kaybetmiş Kral Lazar'ı aziz ilan etmiştir. Kosova Muharebesi, Sırp'ların akıllarından hiçbir zaman kaybolmamış ve onlar orayı daima kaybedilmemesi gereken topraklar olarak kabul etmişlerdir.

3. Kosova Savaşı'nın Önemi

Hiç şüphesiz ki I. Murad zamanı, Osmanlıların beylikten çıkıp bir devlet hüviyetine bürünmeye başladığı devir olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu devirde Osmanlılar özellikle Balkan yarımadasındaki fütihat dolayısıyla Batı'ya doğru ilerlemeye ve genişlemeye başlamışlardır.

Birinci Kosova Savaşı Sırp Devletini yıkan önemli bir darbe olmuş ve Osmanlıların Makedonya, Sırbistan, Bulgaristan Arnavutluk ve Bosna Hersek'e doğru ilerleyişlerinin mukaddimesini teşkil etmiştir. Ayrıca Kosova Savaşı, Osmanlıların

¹¹⁴ Hoca Sadettin Efendi, 1992, s.187-188.

¹¹⁵ Aktepe, 2002, s.217.

bahsi geçen coğrafyada o zamana kadar bu büyüklükte bir ittifak ordusuna karşı kazandığı ilk zafer elde etmesinin yanı sıra, Onların Balkanlar'da kesin ve sabit olarak yerleşme istikametinde önemli bir adım olma özelliğine de sahiptir.¹¹⁶

Özellikle Sırp'lar tarafından, I. Kosova Savaşı tarihlerinin bir dönüm noktası olarak alınması, hatta bazen Sırp'lar tarafından bir zafer şeklinde telakki edilmesi, bu savaşın onlar için ne ifade ettiğini göstermektedir.¹¹⁷

Gerçekten de Kosova Savaşı'ndan sonra Osmanlılara Tuna Nehri'nin güneyindeki Balkan bölgelerinde karşı koyabilecek Macarlardan başka önemli bir güç kalmamıştır. Nitekim I. Kosova Savaşı'nda kazanılan kesin zafer, 1459'da Sırp Despotluğu'nun bilfiil ortadan kaldırılması ile sonuçlandı. Fatih Sultan Mehmed, 1455'teki Sırp Seferi ile bazı toprakları fethetmiş, despotu Macarlardan ayırmak, yılda üç milyon akça ödemek ve seferlere asker göndermek şartları ile kendine bağlamıştır. Ancak, Belgrad önlerindeki başarısızlıktan sonra, despot Brankoviç'in, hemen ardından da oğlu Lazar 1458'de ölmüş, Sırp Krallığı verasetini gündeme getirmiş, Macarlar bu bölge üzerindeki nüfuzlarını artırmaya başlamışlar, hatta Sırbistan'ın işgalini bile tasarlamışlardır. 1459'da ise, Fatih'in bizzat Semendire üzerine hareketi, Sırp'ların teslim olmaları ile neticelenmiş ve Sırbistan bilfiil Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.¹¹⁸

Bu minvalde, Kosova ile başlayan ve Balkanların Güneyine yayılan Osmanlı fetih hareketleri, Sırbistan, Arnavutluk, Makedonya ve Bosna'nın Osmanlı Devleti egemenliği altına girmesiyle sonuçlanmıştır.

¹¹⁶ Feridun M. Emecen, **Osmanlı Klasik Çağında Siyaset**, Timaş Yay., İstanbul, 2009, s.304.

¹¹⁷ Emecen, a.g.e., s.304.

¹¹⁸ Emecen, 2009, s.305.

4. Sultan Meşhed-i Hüdâvendigâr Türbesinin İslamlaşmaya Olan Etkisi

Sadece Kosova’da değil, Balkanlar’da en eski Osmanlı mimari eseri diye bilinen I. Murad Hüdavendigâr Türbesi, Kosova’daki Osmanlı varlığının önemli dinî, tarihî ve kutsal bir sembolü olarak her açıdan büyük önem taşımaktadır. Aslı günümüze kadar korunmamasına rağmen, bugünkü türbe buralarda inşa edilen ilk Osmanlı mimari eseri olması İslâmiyet’in bu topraklardaki ilk damgasını oluşturmaktadır.¹¹⁹

I. Kosova savaşının sonunda şehit olan Murad Hüdâvendigâr’ın cesedi, Türk usulüne göre tahnit edilmek suretiyle Bursa’nın Çekirge mahallesinde bizzat yaptırmış olduğu türbeye defnedilmiştir. İç organları ise şehit olduğu yerde, yakın zamana kadar Meşhed-i Hüdavendigar adıyla da anılan türbesine gömülmüştür.¹²⁰ Kosova’nın başkenti Priştine’den yaklaşık 10 Km. Uzaklıktaki Mitrovica yolu üzerinde bulunan bu türbe ilk olarak Yıldırım Beyazıt tarafından yaptırılmış bir makam türbesidir.¹²¹

XIV. asırda inşa edilen Meşhed-i Hüdavendigar Türbesi, Kosova’da bulunan en eski Osmanlı Mimarisi olma özelliğini taşımaktadır. Günümüze kadar birçok tahribata maruz kalan bu yapı, XIV. asırda inşa edilmiş asıl eser olmayıp, birçok defa restorasyon geçirmiştir.¹²²

XVII. asrın ikinci yarısında, Rumeli Beylerbeyi Melek Ahmet Paşa’nın devrinde, Türbe en çaplı restorasyonu gerçekleştirilmiştir. Evliya Çelebi’nin naklettiğine göre, “*Sadrizam Melek Ahmet Paşa ile beraber türbeyi ziyaret ettiğinde binanın harabe ve bakımsız durumunu görürler*”. Evliya Çelebi’nin önerisi üzerine

¹¹⁹ Raif Vırmiça, **Kosova Tekkeleri Türbeleri ve Kitabeli Mezar Taşları**, Sufi Kitap Yay., İstanbul, 2010, s.301.

¹²⁰ Uzunçarşılı, 2011, s.254.

¹²¹ Konuk, İbrahimgil, 2005, s.13.

¹²² Vırmiça, 2010, s.301.

türbenin etrafına bir duvar çektirilip bir türbedar atanmıştır. Priştine Ayanı da nazır tayin edilmiştir.¹²³

1848 yılında türbe bugünkü şeklini almış ve Sultan Abdulmecid'in bir emri üzerine Buharalı Hacı Ali, döneminin parasıyla 300 kuruş karşılığında türbedar görevine getirilmiştir. Halen türbedarlar, Buharalı Hacı Ali'nin zürriyetinden oluşmaktadır.¹²⁴

1866 yılında yeniden bir tamir geçiren türbenin avlusundaki pınar yerine Sultan Abdulaziz adını taşıyan bir çeşme de yaptırılmıştır. Türbe ziyaretçileri için istirahat ve iskân yeri olarak, Sultan II. Abdulhamid'in emri üzere türbe yanındaki çift kattan oluşan bir konak da 1896 senesinde inşa edilmiştir. Daha sonra türbenin yanında bir caminin de inşa edilmesi için, girişimler olmasına rağmen bu cami inşa edilmemiştir.¹²⁵

Sultan II. Abdülhamid 1907 senesinde Murat Hüdâvendigâr'ın türbesini ve yanındaki selamlığını tekrar onarmıştır. Sultan Mehmed Reşad ise 16 Haziran 1911'de Kosova'yı ziyaret etmeden birkaç ay önce türbenin onarımı gerçekleşmiş, avlusu kesme taştan döşenmiş, kendi adını taşıyan ve günümüzde hâlâ mevcut olan yeni bir çeşmesi yaptırılmıştır.¹²⁶

I. Dünya Savaşından sonra Türbenin himayesi Yugoslavya Devletine geçmiş ve Yugoslavya Devleti de türbedar geleneğinin devamına izin vermiştir. 1992 yılında

¹²³ Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Üçdal Neş., İstanbul, 1984, C.V, s. 380-381.

¹²⁴ Konuk, İbrahimgil, **“Kosova Sultan Murad Hüdavendigâr Türbesi'nin Tarihçesi”**, s.16.

¹²⁵ Vırmiça, 2010, s.303.

¹²⁶ Vırmiça, 2010, s.303.

Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı tarafından tamir gören Türbe en son 2005 yılında Türkiye Diyanet Vakfı'nca restore edilmiştir.¹²⁷

Günümüzde Bursa Osmangazi Belediyesi Kosova'da her yıl Haziran¹²⁸ ayında I. Murad Hüdâvendigâr'ı anmaya yönelik bir tören düzenlemektedir. Halen Türbenin Dünya'nın çeşitli ülkelerinden ziyaretçileri olmakla beraber, Kosova'ya gelen Türk ziyaretçilerin ilk uğrak yeri olma özelliğini taşımaktadır.

¹²⁷ Konuk, İbrahimgil, 2005, s. 21.

¹²⁸ Geleneksel hale gelen bu tören Bursa Osmangazi Belediyesi tarafından 2014 yılı itibarıyla 16 Haziran'da yapılmasını kararlaştırıldı.

II. BÖLÜM: OSMANLI FETİH SONRASI KOSOVA'DA İSLAMİYETİN

YAYILIŞI

A. KOSOVA'DA İSLAM

1. İslam Dininde Tebliğ

Said Halim Paşa'ya göre dinin iman, ahlak, duruş, sosyal ve siyasi alana ilişkin prensiplerinin uygulanması tam olarak İslamlaşmanın tanımını karşılamaktadır.¹²⁹ İslam, kelime anlamını da göz önünde bulundurarak ele aldığımızda muhteviyatında barış kavramını içeren bir dindir. Dolayısıyla Müslüman olacak kişinin kendi rızasıyla Müslüman olması ve dini gereklerini bu temelde yerine getirmesi önemlidir. Bu konu Bakara Suresi 256. Ayette şöyle ele alınmaktadır: *“Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim tâğutu reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır. Allah işitir ve bilir”*.¹³⁰

Tarih boyunca İslam geleneğinde İslam'a dahil olma konusunda ikrahın olmayacağı esas kabul edilmiştir. Hz. Peygamber ve dört halifenin diğer din mensuplarına uygulaması da bu bağlamda olmuştur.¹³¹

Kur'an'da *“Eğer Rabbin dilese idi insanları bir tek ümmet halinde yaratırdı”*¹³² ayetiyle dinde zorlama olmaması gerektiğini ayrıca vurgulamıştır. Buna göre Allah'ın

¹²⁹ Said Halim Paşa, **Buhranlarımız ve Son Eserleri**, İz Yay., İstanbul, 2017, s.186.

¹³⁰ Bakara, 2/256.

¹³¹ Ramazan Biçer, “Osmanlı Arşiv Belgeleri Doğrultusunda Kosova Halkının Müslüman Olması”, **TURAN-SAM**, 2010, C.8, s.19.

¹³² Hûd, 11/118.

razı olmadığı bir uygulamanın, insanlar tarafından da benimsenmemesi gerektiğine dair öğüt verilmiştir. Diğer açıdan zorlama olmaksızın, sadece anlatma metodu ile başkasının Müslüman olmasını sağlamak inananların tamamının görevidir.¹³³

İslamiyet, inananlarına ihtidayı sağlamak için çeşitli görevler vermiştir. Kuran'da: “*Rabbin yolunu hikmet ve güzel öğütle çağır. Onlarla en güzel şekilde tartış*”¹³⁴ şeklinde geçerken Hz. Muhammed de “Bir kişinin ihtida etmesine vasıta olmak büyük bir servete kavuşmaktan daha hayırlıdır” demiştir. Ayrıca Kuran'da altmış farklı ayette geçen ihtida konusu kişinin özgürlük alanına aittir.¹³⁵

Müslüman olmak anlamına gelen İhtida İslam tarihinde önemli bir yere sahiptir.¹³⁶

Bir Müslüman, İslâm'ı aklen yani düşünerek kabul eder. Kuran'da bu görüşü teyit eder. Dini anlamda ikrah, samimiyeti değil münafıklığı ortaya çıkarır. Eğer bir insan baskı yolu ile İslam'a döndürülmeye çalışırsa, baskı yolu ile ibadete zorlanırsa, bu onu bir Müslüman değil, tam tersine bir münafık haline getirebilir. Bunun sonucunda İslam'ın istemediği bir insan profili ortaya çıkmış olur.

Hiç şüphesiz, her Müslüman için hakikatin ve İslam'ın yaygınlaştırılmasını bir görev durumuna sokan Emr bi'l-ma'aruf öğretisi, bu yayılmada oldukça etkili olmuştur.

¹³³ Biçer, 2010, s.19.

¹³⁴ Nahl, 16/125.

¹³⁵ Ali Köse, “İhtida”, **DİA**, C.21, s.555.

¹³⁶ Halide Aslan, “Osmanlı Son Döneminde Kosova'da İhtida (İslamlaşma Süreci) Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, **AÜİFD**, 52/1, s.169.

Yanlış yolda olanları erdemli davranışlara yönetme, onları hatalı davranıştan alıkoyma görevi teker teker, her Müslüman'ın katılması gereken bir eylemdir.¹³⁷

Halkı doğru yola davet etmek, doğruluk ve ölçülülüğü öğütlemek, sadece meslekten vaizlerin değil bütün Müslümanların görevi durumundadır. Dini görevlerine bağlı olan Müslümanlar, tebliğ eylemini, gittikleri her yerde, uygun gördükleri her zaman gündeme getirmişlerdir. İslam'da meslekten ruhbanlığın olmadığı bilinmektedir. Buna bağlı olarak İslam'da örgütlü bir propaganda mesleği, tören ekipleri, araçlar ve misyoner faaliyetleri de yoktur.¹³⁸

2. İslamlaşma Sürecinde Osmanlıların Siyasi Rolü

Türkler, Müslüman olduktan sonra “Dinde zorlama yoktur” ilkesini benimsemişlerdir. Selçuklular döneminde de bu kuralın uygulandığına dair birçok yerli ve yabancı kaynak bulunmaktadır.¹³⁹

Osmanlı devletinin yöneticilerinin de bu ilkeyi benimsediklerini müşahede etmekteyiz. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethettiği zaman Hıristiyan halka hukuki ve dini alanda özgürlük ortamı oluşturması bu duruma örnek teşkil etmektedir.¹⁴⁰

¹³⁷ Ebulfazl İzzetî, **İslam'ın Yayılış Tarihine Giriş**, Çev. Cahit Koytak, İnsan Yay., İstanbul, 2003, s.17.

¹³⁸ İzzetî, a.g.e., s.18.

¹³⁹ Biçer, 2010, s.20.

¹⁴⁰ Biçer, a.g.e., s.20. Ayrıca İlk dönem Müslümanlar ile Ehl-i Kitap ilişkileri hakkında geniş bilgi için bkz. Murat Ağarı, **Hız. Muhammed'in Hıristiyanlarla Mücadele Stratejisi**, Gökkübbe Yay., İstanbul, 2003; Eyüp Baş, **İslam'ın İlk döneminde Müslüman-Yahudi İlişkileri**, Gökkübbe Yay., İstanbul, 2004.

Kutsal metinler açısından baktığımızda, önceki semavi dinler birbirini tanımamışlardır. Ancak Kur'an-ı Kerim ise, Hıristiyanlar ve Yahudileri muhatap olarak kabul etmiş onları “Ehl-i Kitab” kategorisi içerisinde değerlendirmiştir.

Kuran'ın dini alanda ikrah olmayacağı ilkesini benimseyen Osmanlılar, bu ilkeyi hâkim oldukları topraklarda uygulamışlardır.

Bir bölgede farklı dinler varsa bu dinlerin toplumsal anlamda üstünlük yarışına girmeleri doğaldır. Dünya tarihinde din haklılık uğruna savaşlar meydana gelmiş, zorlamalar olmuş ve zorla dini tahakküm altına alma olayları meydana gelmiştir. Dinin bir manevi ve inanç ile ilgili bir yaşam tarzı olduğunu kavrayan kişiler bu tatbiklere karşı mücadele etmiş olsalar dahi dini prensiplerin şuuruna varmamış bazı kişiler cebren dini dayatma yöntemini kullanmışlardır.¹⁴¹

Osmanlı devleti Balkanlar'da İslam dinini kabul edenleri önemli mevkilere getirerek Müslüman olmayanları din değiştirmeye adeta teşvik ediyordu. Bunu din değiştirmede bir baskı olarak görmek mümkün değildir. Örnek olarak, yerel Hıristiyan halkından olan Teodor Muzaka'nın oğlu Yakup Bey, İslam'ı kabul ettikten sonra, Osmanlı devleti yönetim kadrosuna dahil edilmiş ve 1442 senesinde Arnavid sancakbeyi makamına yükselbilmiştir.¹⁴² Söz konusu sancağın 1431-1432'ye ait tahrir defterinde, bahsi geçen Yakup Bey, tımar tevcihi ile alakalı bir mektupta anılmıştır.¹⁴³ kardeşi Kasım Paşa da II. Murad ve II. Mehmed'in en gözde kumandanlarından olmayı başarmıştır.¹⁴⁴

¹⁴¹ Biçer, 2010, s.21.

¹⁴²Ferit Duka, “XV-XVII. Yüzyılım Arnavut Nüfusu İslamlaşma Süreci Üzerine Gözlemler”, OTAM, Ankara, 1991, S.2, s.65.

¹⁴³ **Suret-i Defter-i Sancak-i Arnavid**, Neş. Halil İnalçık, TTK Yay., Ankara, 1987, s.96.

¹⁴⁴ Duka, a.g.e., s.65.

Osmanlı Devleti'nin Rumeli coğrafyasında izlediği siyaset, orada ikamet eden ve Hıristiyanlığa mensup toplumda cebren Müslümanlaştırmaya yönelik herhangi bir siyaset uygulamadığı, toplumu din seçimi noktasında hür bıraktığı, buna ilaveten mühtedilerin mükafatlandırıldıkları görmekteyiz. Osmanlı devleti, askeri teşkilatlanmasında mühim bir rol üstlenen tımar sistemi uygulamaya geçirilirken, toplumun dini ve milli kimlikleri göz önüne alınmamıştır. Bilakis, tımar tevcihi Devlet idaresinde liyakat gösteren herkese verilmiştir. Örneğin, Hıristiyan tımar sahibi olan bazı kişiler bir süre sonra İslamı seçtiklerinde arşivlere nev-i Müslim ismiyle defterlere kayda geçmişlerdir. Fakat onların sayısının azdır. Hatta bazılarının Müslüman tımar sahibinden daha fazla topraklar sahibi olabildiklerini bilmekteyiz. Dolayısıyla bütün bu veriler Osmanlı Devleti'nin söz konusu bölgede herhangi bir dini ayırım yapmaksızın herkese tımar tevcih verdiğiine işaret etmektedir. Nitekim Osmanlı tarafından cebri bir Din değiştirme politikası uygulanmış olsaydı, Rumeli toprakları bugün ekseriyeti Müslüman olurdu.

Osmanlı, Balkanlar'ı sadece fethetmekle kalmadı, Anadolu'nun farklı bölgelerinden Balkanlar'a yerleştirdiği Müslümanlar da İslamlaşmasına katkı sağladı. Osmanlı devleti Kosova'yı fethettikten sonra, Anadolu'dan Müslüman iskân politikası adı altında aileler göndermiştir. Osmanlı, Anadolu'dan getirdiği aileleri daha önce yaptıkları işe, yaşadıkları iklime, benzer yerlerde yerleştirmeye dikkat etmiş ve bu ailelere toprak vermek suretiyle göç etmelerinden kaynaklanan mağduriyetlerini gidermeye çalışmıştır.

Anadolu'dan yapılan göçlerle ilgili somut örnekler ise 1431 tarihli Arnavutluk defterinde görülebilir. Buna göre 1431 yılında Arnavutluk'taki 335 tımandan %30'u yani 100 kadarı Canik'den, Saruhan'dan, Kastamonu'dan, Bolu'dan, Engürü (Ankara)'dan, Trakya'dan ve Vize'den gelen Türk-Müslüman halkına aittir. Bu göç eden ailelerin yarısından fazlası ise Saruhan'dan gelmiştir. Hacı Sunkur, Güneri,

İbrahim Saruhan'dan Arnavutluk'a Iskarapar vilayetine gelenlerden yalnızca birkaç örnektir.¹⁴⁵ Ayrıca Gönüllü olarak yapılan göçlere Ankara'dan ve Saruhan'dan kendi istekleri ile Kanina'ya gelmiş Seydi ve Gazi, Kocaeli'den Akçahisar'a gelen Musa ve kardeşi de örnek verilebilir.¹⁴⁶

Anadolu'dan gelip Kosova'da yerleşenler, mimari yapıları inşa ettikleri gibi tarım ve ziraatı da geliştirmişlerdir. Yerleştikleri kasaba, köy ve kentlerde Osmanlı mimari nişaneleri olan hamam ve hanlar, köprüler, mescit, cami bedesten ve çeşme inşa etmişlerdir.

3. Osmanlı Kosova'yı "Zorla İslamlaştırdı" İddiasının Değerlendirilmesi

Balkan ülkelerinin çoğunda toplumda Osmanlı devletinin yönetimiyle alakalı görüş ve yorumlar genellikle olumsuz yöndedir. Örneğin onların ulaştıkları topraklarda filizlenen ulusal kültürü tahrip ettiklerini düşünülmüş ve "Asya kökenli barbarlar olarak" nitelendirilmiştir. İddiaya göre Osmanlı, halka yabancı bir yönetim sistemini dayatmışlardır; ulusal kimliğin bütün çeşitlerini bastırmışlardır. Balkanların hemen hemen bütün şehirlerine Türk göçmenlerini yerleştirmişler. Orada yaşayan Hıristiyan halka köle olarak bakılmış; onlara yönelik işkence ve organ kesme gibi insan dışı uygulamaların gerçekleştiği düşünülmüştür. Kiliselere karşı herhangi bir tolerans gösterilmedi, halkın cebren din değiştirmeye zorlandığı ve şeriatı halka acımasızca uyguladıklarını fikri hâkim olmuştur.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Suret-i Defter-i Sancak-i Arnavid, 1987, s.82-83.

¹⁴⁶ Suret-i Defter-i Sancak-i Arnavid, 1987, s.47, 69.

¹⁴⁷ Noel Malcolm, **Kosova Nje Histori e Shkurter**, Çev. Abdullah Kargajiu, Koha Yay., Prishtine, 2003, s.96.

Sıralamış olduğumuz bu iddialara dayanarak, Osmanlı döneminde Kosova'nın İslamlaşma süreci hakkında genel olarak Arnavut Milliyetçi Tarihçiler Osmanlı Devleti tarafından İslamlaşma zorunlu yapıldığını yazmaktadır.

Fakat bu iddiaların hepsi de en iyimser bakışla yanıltıcı, en kötümser bakışla tamamen yanlıştır. XIX. asır ve XX. asrın başında Osmanlı idaresinden bağımsızlaşmaya çalışan ülkelerde, tarihçiler de bütün aydınlar gibi Osmanlıya karşı açılmış mücadeleden yer almış olmaları anlaşılır bir durumdur.

Tabi ki Osmanlının son döneminde keyfi yönetim izlediği, bazı hoş olmayan davranışlarının da olduğunu bilmekteyiz. Fakat söz konusu dönemde vuku bulmuş bu olayları Osmanlının sisteminin başından itibaren zulüm ve kaosla dolu olduğunu iddia etmek, kaba ve tutarsız anakronizmden başka bir şey değildir.¹⁴⁸

İlk yıllarında genel olarak Balkanlarda ve özellikle Kosova'da Osmanlı yönetimin başarısı iyi bir sisteme dayanıyordu ve bu sistemin yarattığı standartlar da Avrupa'nın pek çok ülkeleri ile kıyasladığımızda oldukça iyiydi.¹⁴⁹

Halka tamamen yabancı bir sistemi empoze etmek yerine, aslında Osmanlı, fethettiği yeni coğrafyalarda önüne çıkan hayatı, toplum yapısını, idare şeklini, dini merasimlerini ve bunun gibi birçok yönünü korumuştur.

Günümüze kadar tartışıla gelen konu ulusal kimlikleri bastırmaya çalıştığı iddiası nerdeyse anlamsızdır; çünkü bugün anladığımız biçimiyle ulusal kimlik kavramı, o zamanlar daha Avrupa'nın bu kesiminde ortaya çıkmamıştı bile.

Büyük Arnavut düşünürü Sami Frasheri "İslam'ın Yayılışı" adlı eserinde der ki: *"Fetihler ile İslamiyet'in yayılması dışında başka yollar da mevcuttur. Yani, tarihçiler tarafından bahsedilmeyen diğer yolu da vardır. O yol da dinin kendisi yayılmasıdır,*

¹⁴⁸ Malcolm, 2003, s.96.

¹⁴⁹ Malcolm, a.g.e., s.97.

*kılıcsız, fetihsiz ve askersiz. Bu ilk şekilden daha büyük olmasa bile nerdeyse onunla aynıdır”.*¹⁵⁰

Bir şey de belirtmeliyiz ki Frasheri'nin Fetihle İslam'ın yayıldığı ile ilgili söylediği düşüncesi İslamiyet'in zorla ve askeri gücü ile yayıldığı anlaşılması gerekiyor ancak ne olursa olsun fetihler İslam dininin yayılması uygun zemin oluşturuyordu.

İkinci bahsettiği yol ise İslamiyet'in tüccarlar, davetçiler tarafından yayıldığıdır. Hiçbir zaman asker gücü kullanılmamıştır ve Arnavutların büyük bir kısmının kendi isteği ile Müslüman oluşu bunu göstermektedir. Diğer taraftan da Müslüman olmayıp Hıristiyan olarak hayatlarına devam eden diğer kişilere de dokunulmaması, serbest ve rahat yaşantıları bunu göstermektedir. Sadece Kosova'da değil diğer balkan ülkelerinde daha belirgindir.¹⁵¹

Sonra, Gayri Müslimlerin verdiği cizye ile birlikte Müslümanların koruması altına giriyorlar ve zorunlu askerlik görevlerini yerine getirmiyorlardı. Dolayısıyla bu haklar gayrimüslimlere karşı şiddet kullanılmadığı gösterir.

Ünlü tarihçi Arnold şöyle demiştir. *“Müslümanlar kılıç yoluyla insanları Müslüman yaptılar iddiası gerçek değildir. Fakat onlar ya cizyeyi yâ da İslamiyet'i seçmek zorundaydılar”.*¹⁵²

Yerimizi İslamlaştırmak için Türklerin güç kullanılmasına ilişkin söylentiler için Türk ve yabancı tarihçilere sözü bırakalım.

¹⁵⁰ Sami Frasheri, **Perhapja e İslamit**, Çev. Miftar Ajdini, Bibloteka Historia Yay., Shkup, 1994, s.17.

¹⁵¹ Basha, 2010, s.68.

¹⁵² Basha, a.g.e., s.69.

Osmanlı dönemi tarihçilerinden olan Dr. Ferit Duka bununla ilgili şöyle yazmıştır: “Arnavut topraklarında İslam'ın yayılmasını belirleyen farklı faktörler vardır. Fakat söylememiz lazım ki: Osmanlılar tarafından özel geliştirilen İslamcı siyasi eğilimler yoktu. Verilere göre İslam dini isteyerek kabul edilmiştir ve Arnavut halkının öz dini olması için şiddet kullanılmamıştır”.¹⁵³

İslam dini ilk dönemlerde özellikle büyük şehirlerde yaygınlaşmış bu da başlıca iki yolla olmuştur. *Birincisi*; şehirlerdeki insanlar İslam dinini daha erken tanıma fırsatına sahiplerdi. *İkincisi*; çeşitli sebeplerle köyden şehirlere göç edenler, inançlarını da beraberlerinde taşımışlardır.¹⁵⁴

İslamlaşmayı etkileyen faktörlerden biri de şehirlerin oluşmasıdır. İlk önce bu şehirlere, Osmanlı İmparatorluğundan, Müslümanlar yerleştiriliyordu. Daha sonra ise, İslamlaşmış yerli insanlar buralara akın ediyordu. Bu şehirlere eğitim görmüş insanlar gelince, artık bütün görevleri onlar alırdı. Camiler, okullar ve adliyelerde yerli Müslümanlar görevlendirilirdi. Bu şehirlere farklı İslami mezheplere bağlı insanlar gelip İslamlaşma sürecinde büyük rol oynadılar.¹⁵⁵

XVI. asrın sonunda, özellikle Vuçitern bölgesinde Müslüman nüfusta artışlar başlamış, Priştine, Vuçitern ve Prizren gibi şehirler giderek kalabalık Müslüman

¹⁵³ Basha, 2010, s.69.

¹⁵⁴ Skender Anamolli ve Diğerleri, **Historija e Popullit Shqiptar/ İliret Mesjetar Shqiperija Nen Perandorin Osmane Gjate Shek. XVI- Vitet 20 te Shek. XIX**, Akademija e Shkencave e Shqiperise İnstituti i Historis, Toena Yay., Tirane, 2002, s.590.

¹⁵⁵ Kemal Nurkiç, **Bosna -Hersek'in İslamlaşma Süreci (XV. ve XVI. YY)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ondokuzmayıs Üniversitesi SBE), Samsun, 2007, s.51.

nüfuslara sahip olmuşlardır.¹⁵⁶ Bu dönemde toplumun büyük bir kısmının İslam dinine geçtiği anlaşılmaktadır; Janjeva %14, Trepça %21, Prizren %55, Priştine %60, Vuçitern %80, İpek %90, vs. nüfuslarını Müslümanlar oluşturmaktaydı.¹⁵⁷

XVII. yüzyıla gelindiğinde Arnavutların büyük bir kısmı İslamı seçmiş bulunuyordu. Kosova'daki hemen hemen tüm şehirlerde inşa edilmeye başlayan cami, tekke, zaviye, mektep, medrese, han, kütüphane, kule, çeşme, türbe, kale, kervansaraylar ve şadırvan şehrin dokusunu değiştirmiştir. Bu yöntemle Kosova'da inşa edilen eserler sayısı 359 civarındadır.¹⁵⁸

Kosova'da İslam dininin büyük bir kitle tarafından benimsenmesindeki en önemli faktörlerin başında Kosovalı Arnavutların Slavlaştırılması yatmaktadır. Aynı zamanda Ortodoks inancı da Arnavutları yeterince tatmin etmemiştir.¹⁵⁹

Osmanlılar ise inanç konusunda kimseyi zorlamamışlardır. Bununla ilgili en iyi cevabı İngiliz Tarihçi Noel Malcolm "Historija e Shkurter e Kosoves" adlı kitabında vermiştir. Malcolm'a göre İslam'ın Osmanlılar tarafından diğer toplumlara zorla kabul ettirildiği, Balkanlarda geniş bir kitle tarafından yanlış olarak bilinmektedir. Malkolm yaptığı çalışma sonucunda, Osmanlıların inanç konusunda kesinlikle kimseyi

¹⁵⁶ Aruçi, 2002, s.217.

¹⁵⁷ Anamolli, 2002, s.59.

¹⁵⁸ Mehmet Z. İbrahimgil, "Eski Yugoslavya I", **Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar**, İSAM Yay., İstanbul, 1998, s. 157; Maalesef 1998-99 savaşı sonrasında bunların çok az bir kısmı ayakta kalabilmiştir. Bu dönem içerisinde yakılan, yıkılan ve tamamen tahrip edilen camilerin sayısı 218'i bulmuştur. Ayrıca bu camilerin imamlarından 32'si de şehit edilmiştir.

¹⁵⁹ Drançolli, 1986, s.270.

zorlamadığını hatta bu konuda herkesin serbest bırakıldığını savunmaktadır. Aynı zamanda böyle yanlış bir iddianın Tarihçilere yakışmadığını belirtmektedir.¹⁶⁰

Kuran'ı İngilizceye tercüme eden George Sale (1735) konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir: *“Benim amacım İslam dinini temize çıkartmak ya da ona dünyada önderlik etmek değildir, ancak İslam dininin kılıçla yayıldığını düşünenlere diyebilirim ki onlar sadece kendilerini aldatmaktadırlar”*.¹⁶¹

Bu düşünceleri destekleyen Dr. Muhammet Piraku şunları belirtmektedir: *“İslam dini diğer dinlere nazaran özellikle de Katolik dinine kıyasla kültüre ve gelişmeye daha açık, aynı zamanda da eğiten, öğüt veren, doğruyu gösteren, adaleti öğreten ve savunan bir dindir”*.¹⁶²

Ayrıca Balkan Savaşları ile ilgili kapsamlı bir şekilde Balkan Harbini kaleme almış olan Aram Andonyan, 1913 yılında Kosova Vilayetinin Nüfus bilgilerini aktarırken Müslümanlar 752.536, Rum 13.452, Bulgar 170.005, Ulah ve Sırp 169.601¹⁶³ şeklinde aktarması Osmanlının sön döneminde bile hala Sırp, Bulgar ve Rum nüfusunun o bölgede mevcut olması Osmanlıların inanç konusunda kimseyi zorlamadığını göstermektedir.

¹⁶⁰ Qemajl Morina, “Shqiptaret Ure Lidhese Ndermjete Lindjes dhe Perendimit”, **Takvim Diturija İslame**, Koha Yay., Prishtine, 2001, s.14-16.

¹⁶¹ Qemajl Morina, “E Verteta Dhe Paragjykimet Per İslamin Ne Bote Dhe Nder Shqiptaret”, **Feja Kultura Dhe Tradita İslame Nder Shqiptaret Uluslararası Sempozyumu**, Prishtine, 15-17 Ekim1992, s.33.

¹⁶² Muhamed Piraku, **Kultura Kombetare Shqiptare deri ne Lidhjen e Prizrenit**, Prishtine, 1989, s.84.

¹⁶³ Ahmet Halaçoğlu, **Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri 1912-1913**, TTK Yay, Ankara, 2014, s.13.

Tüm bu özellikleri içinde barındıran İslam dini, Arnavutların isteyerek inandıkları ve aynı zamanda vazgeçemedikleri inanç olmuştur.¹⁶⁴ Günümüzde halâ Kosova'daki Müslümanların oranının %95 olması da bunun açık bir göstergesidir.

4. Kosova'da İslamlaşmayı Etkileyen Faktörler

Tarihe baktığımız zaman dünyanın çeşitli bölgelerinde ve her dinde olduğu gibi Kosova'da da toplumsal ve bireysel din değiştirme olgusunda çeşitli faktörler rol almıştır. O dönemlerde Müslümanların zengin ve ileri bir medeniyet sahibi olmaları, onların ekonomik, sosyo-kültürel ve siyaset alanında farklı avantajlara nail olmaları, Kosovalı halkın İslam dinini kabul etmesinde etkisi olmuştur.

Osmanlı toplum yapısının en önemli özelliklerden birisi kölelerin Sultanlık dışında her türlü üst kademelere kadar yükselebilmeleri idi. İhtida olaylarının çoğu Osmanlı yönetiminin yoğun olarak etkin olduğu kasabalarda ve şehirlerde vuku bulmuştur.

Kur'an'ı İngilizceye tercüme eden George Sale 1735 der ki: *“Ben, İslam dininin dünyada benzeri görülmemiş bir anlayışla karşılaşmasının nedenlerini araştırmayacağım ancak bu dinin sadece kılıç yoluyla yayıldığını iddia edenler, yanılıyor olduklarını söyleyebilirim”*.¹⁶⁵

Değişik kaynaklarda gördüğümüz kadarıyla Osmanlı Balkan topraklarına gittiği dönemlerde Hıristiyan din adamlarının çoğunun cahil olduğu ortaya çıkmıştır. Bazları az okuma biliyordu ama yazma yoktu. Dini görevlerinde o kadar yabancıydılar ki ezberlenmesi gereken dini dualarını bile bilmiyorlardı. Onların bazıları dinin dualarını

¹⁶⁴ Ali Musa Basha, “Aspekte te Perhapjes se İslamit ne Vendin Ton”, **Takvimi Diturija İslame**, Rilindja Yay., Prishtine, 2000, s.94.

¹⁶⁵ Basha, 2000, s.60.

Latince telaffuz etmeye öğrenmişler ancak kendileri hiçbir şey anlamazlardı. Nitekim ne dediklerini bilmiyorlardı.¹⁶⁶

Söylememiz gerekir ki, Arnavutluk'un Ortodoks rahiplerinin büyük bir kısmı ulusal fikirlerinin savunucuları ve sadıkları değillerdi. Dolayısıyla bunlar Osmanlı İmparatorluğunun hâkim olduğu diğer illerde bulunan rahipler gibi değillerdi. Ortodoks rahiplerin çoğu cahildi yani okuma yazma yoktu ancak "Hıristiyan dinine bütün canı ile adanmak" görevini yerine getirdiler ki bu Yunanlıların ulusal yaşam temelindeydi. Oysa Arnavutlar aksine ulusal duygularını dinsel bilincinden ayırdılar.

Böyle büyük bir umursamazlık Hıristiyan din adamlarının saflarında gözlemlendi. Örnek olarak Kilisenin resmi onayı olmadan evliliklerin serbest olmasıdır. Bu İslam'ın tesiri olarak yorumlanmıştır. Çünkü İslam evliliği manevi olarak değil sivil bir hareket olarak görür.

XVII. yüzyılının sosyal durumu yukarıda söz ettiğimiz durumu ile birlikte kendi etkileri vardı: Hıristiyan sayısı büyük hızla azalmaya başladı. 30 yılda (1620–1650) ki bu zaman bir halkın tarihi için az bir süre olup 300 bin kişiye yakın Arnavut İslam dinine girdiği söylenir.¹⁶⁷

Dindar Katolik kadrolar, özellikle alt kademeler verilen talimatlara aykırı hareket ederek dini değerlerinin karşısında bir şey demez oldular.

Dolayısıyla Hıristiyan ebeveynlere kendi evlatlarını Müslümanlarla evlendirmeye başladıkları zaman mahalle veya köy rahipleri sessiz kaldılar. Bir anlamda bu durumlara karşı gözlerini kapayıp uygun gördüler. Bu kadrolar diğer iftiralarla ve skandallarla suçlandılar. Bunlar nadiren Kilislere gitmeye başladılar ve belli günlerde alkol ile bayram organizasyonu düzenlerlerdi. Bazen kiliseye ait olan topraklarını satarak görevden

¹⁶⁶ Basha, a.g.e., s.60.

¹⁶⁷ Basha, 2000, s.61.

ayrılırlardı. Merkezden herhangi bir kontrole geldiklerinde savunması için Türklerden yardım talep ederlerdi. Kendi aralarında büyük bir anlaşmazlık, uyuşmazlık ve çatışma olmuştu. Bütün bu olup bitenler halkın gözleri önünde meydana geliyordu. Bu yüzden halk Hıristiyan din adamlarından nefret etmeye başladı. Pult bölgesinde bulunan kiliseler 40 yıla yakın bir süre boyunca hiçbir rahip görmemişlerdir. Bu durumu analiz etmek için ve yaşanan olaylarını yakından görmek için bu bölgeye 4 rahip gönderildi. Rahipler durumu yakından gördükten sonra merkeze göndermek üzere bir rapor yazdılar. Raporda Türklerin rahiplere karşı şiddet kullanmadıklarını aynı zamanda da dini görevlerinin yerine getirmeleri için de engel olmadıklarını belirttiler.¹⁶⁸

Belirtmemiz gerekir ki rahipler Türk makamları ile iş birliği yapmaktan kaçınmadılar. Örnek olarak İşkodra rahibinin halka karşı nasıl bir tiran olduğunu ve kendi pozisyonunu onların aracı ile savunuyordu. Katolik din adamları, Sultan fermanlarının yardımıyla kilise sakinlerinden vergileri toplamışlardır. Halk din adamlarının sergilediği davranışlardan ve var olan durumdan rahatsız olup hayal kırıklığına uğramıştı. Bir rahibin sözü ile “Tanrının bahçesi tahrip olup yıkılmıştır”.¹⁶⁹

XVII. yüzyılda meydana gelen Katolik hareketi bu durumu çok etkiledi. Osmanlı ordusu ayaklanmalara karşı önlem aldı ve bu önlemler halkın Müslüman olma isteğini artırdı. Çünkü bütün bu olanlar halkı kiliseden uzaklaştırıyordu. Bahsettiğimiz hareket 1635 – 1644 yıllar arasında meydana gelmişti. Bu hareketin başında Tivar Rahibi Gjergj bulunuyordu. Gjergjin yaptığı konuşma dursun ve İşkodra halkını kışkırttı ki halk Türklere karşı çıksın ve Venedik ile birleşsin. İlk başta Venedik Türklerle barış içerisinde yaşıyordu. Ancak 1654 yılında bu barış bozuldu. Venedikliler Tivarı ele geçirdiler ancak bir müddet sonra hiçbir şey kazanmadılar. Çünkü Arnavut Hıristiyanlar

¹⁶⁸ Basha, a.g.e., s.61.

¹⁶⁹ Basha, 2000, s.62.

bir daha Venedik yönetimi gelebilir korkusu ile Türklerin yanında yer aldılar ve “Türk Vatanının Arnavutları” olarak isimlendirildiler. Nitekim birçok Hıristiyan ya İslam-ı kabul etti veya Yunan kilisesinin barınağına girdiler. Yunan Kilisesinin barınağına giren Hıristiyan ve Ortodoks Arnavutlara karşı şiddet uygulanmadığını ve İslam dinine girmek için zorlanmadıklarını gösterir. Hıristiyanlar İslam dinine girdiler ve o zamanda Türkiye'nin tanıdığı Tivar Yunan Kilisesi ile birleştiler. Nitekim başarısız hareketinin katılımcılarına karşı alınması gereken tedbirlerden kaçmak için böyle bir şey yaptılar.¹⁷⁰

1646 yılında Başpiskopos Jozef Bonaldo tarafından yönetilen buna yakın bir hareket meydana geldi. Bu harekette amaç Venedik şehirlerinde yaşayanları insanları oradan çıkartmaktı. Böylece Tivar ve İskoda liderleri bir plan yaptılar. Planda şehirlerin kale kapılarını açmaktı. Bu çok gizli yürütülmesine rağmen ortaya çıktı. Türk ordusu Türklere karşı savaşmayan Hıristiyanların yardımı ile bu hareketi bastırdı. Yaklaşık 3000 kişi kaçtı diğerleri ise cezalandırıldı.¹⁷¹

Öbür taraftan Arnavutlar, yüksek vergi ödediklerinden dolayı Hıristiyan oldular iddiası gerçek değildir. Çünkü bu mantığa göre sadece vergiyi ödemeyen kişiler İslam'a girdi demektir. Dolayısıyla vergiyi ödeme imkânı olan Beratta Hıristiyan olarak kaldı diğerleri ise Müslüman oldular. Bu iddia gerçek değildir. O zamanlarda Hıristiyanlar ve Müslümanlar aynı vergi ödediler. Yalnız askere gitmemek, devletin korumasına girmek için ödemiş oldukları vergiler Müslümanların ödediği vergilerden farklıydı.¹⁷²

Tarihimiz bireysel veya kolektif Hıristiyanlıktan Müslümanlığa çok dönüşümler tanık olmuştur. Ancak Müslümanlıktan Hıristiyanlığa dönüşmelere tanık olmamıştır.

¹⁷⁰ Basha, a.g.e., s.61.

¹⁷¹ Basha, 2000, s.61.

¹⁷² Basha, a.g.e., s.61.

Dolayısıyla vergilerden dolayı Müslüman oldular iddiası veya zorla Müslüman oldular söylentileri gerçeklere dayanmamaktadır.¹⁷³

Bütün bu İslamlaşma sürecinde hangi sebeplerin ne derece etkili olduğunu tam bilmiyoruz. Ancak görünüşte en önemli iki nedenden söz edilebilir. Bunlardan birincisi, Osmanlıların Kosova’da buldukları siyasi ve sosyal durum; ikincisi, Müslümanlara olan vergi kolaylığı idi.

5. Osmanlı Döneminde Kosova

Osmanlılar, İslam dininin Balkanlar’da ve Kosova’da yayılmasında çok büyük bir rol oynamışlardır. Osmanlıların 14. yüzyıldan, 20. yüzyılın başlarına kadar bu bölgede hüküm sürmüş olmaları, bölgenin İslamlaşmasında önemli bir etken olmuştur.¹⁷⁴

Arnavut toplumunda İslam dininin yaygınlaşması ve kökleşmesi, Osmanlı hâkimiyetiyle birlikte gerçekleşmiştir. İslam dininin Arnavutlar arasında yayılmasında rol oynayan en önemli etken, 1402 tarihinden itibaren ortaya çıkan “devşirme sistemi” olmuştur. Bu sistemle Hıristiyan ailelerin, çocuklarını belli bir süre için Osmanlı sarayına vermeleri şart kılınmış. Bu çocuklar Osmanlı sarayında acemi oğlanı ve içoğlanı gibi görevlerde bulunmuşlardır. Bunların az bir kısmı, İslâm’ı gönüllü olarak benimsedikten sonra Osmanlı sarayında daha önemli görevlere getirilmekteydiler.¹⁷⁵

¹⁷³ Basha, a.g.e., s.61-62.

¹⁷⁴ İbrahimi, **İslami dhe Muslimanet ne Tokat Shqiptare dhe ne Ballkanin Mesjetar**, s.6.

¹⁷⁵ Skender Anamali ve Diğerleri, **Historija e Popullit Shqiptar/ İliret Mesjetar Shqiperija Nen Perandorin Osmane Gjate Shek. XVI- Vitet 20 te Shek. XIX**, Akademija e Shkencave e Shqiperise İnstituti i Historis, Tirane, Toena Yay., 2002, s.588.

Ancak Hıristiyan köylüler devşirme uygulamasından hiç hoşnut değildi. Bu anlaşılır bir durumdur. 1565'te Arnavutluk'ta devşirme alınmasına karşı ayaklanma başlamış, madencilik bölgesi *Novoberda*¹⁷⁶ gibi kimi bölgelere özel ayrıcalık tanınarak buralar devşirmeye vermekten muaf tutulmuştu.¹⁷⁷

Arnavutlar, sağlam fiziksel yapıları ve dövüş becerileri nedeniyle devşirme toplayan görevliler arasında ön plana çıkıyorlardı. Birçok Arnavut da yönetici pozisyonunda başarılı olmaları sebebiyle devlet görevlerinde üst düzey pozisyonlarında yer aldılar. XV. yüzyılın Sadrazamlarından ikisi, Gedik Ahmed Paşa ile Davud Paşa,¹⁷⁸ Arnavut asıllıydı ve Osmanlı döneminde birçoğu Kosova'dan olmak üzere toplam Arnavut sadrazam sayısı, 42'yi buluyordu.¹⁷⁹ Yukarı doğru yükselmeye olanak tanımının yanında devşirme kurumu, iki toplumsal değişim sürecinde de önem taşımaktaydı. Devşirme, Balkanlarda İslam'ın yayılmasında etkili olduğu gibi, Osmanlı hâkim sınıfının bütün tebaa halkları temsil eden karma bir yapıya oturmasını da sağlıyordu.

6. Osmanlı'nın Kosova'ya Gelişinin Nedenleri

Osmanlı genel olarak Avrupa'ya ve özel de Kosova'ya doğru genişlemesinin bir çok nedeni vardır. Biz sadece birkaç sebebe tespit etmeye çalışacağız:

¹⁷⁶ Günümüzde Novoberda Kosova'nın doğu tarafında bulunan küçük bir Belediyedir.

¹⁷⁷ Malcolm, 2003, s.98.

¹⁷⁸ Davud Paşa ile ilgili daha geniş bilgi için bkz., Mehmet Azimli, "Arnavut Kökenli Sadrazam Koca (Derviş) Davut Paşa", **Uluslararası Arnavutlar Arasında İslam'ın Altı Asrı Sempozyumu**, Priştina, 17-18 Eylül 2006.

¹⁷⁹ Skender Rizaj, **Kosova Gjate Shekujve XV, XVI Dhe XVII Administrimi, Ekonomia, Shoqeria dhe Levizja Popullore**, Rilindja Yay., Prishtine, 1982, s.293.

6.1. İslam'a Davet ve Cihad

Osmanlı'nın cihat anlayışı, İslam'ın cihat anlayışıdır. Yani amaç İslam'ı doğru bir şekilde yaşamak ve başkalarına da yaşatmaktır. Bu hususta özellikle birtakım yabancı tarihçiler bazı bilimsel çarpıtmalar yapmaktadır. Osmanlı'yı yalnızca savaşan ve savaş alanlarından başka bir yerde varlık gösteremeyen bir devlet olduğunu söylerler. Savaş hangi sebeplerle yapılır? Öncelikle bunu belirlemek gerekir. Savaş, öncelikle karşı tarafın bir saldırısı ve tecavüzüne karşı yapılır. Ortada bir sebep yokken savaşmak Osmanlı'nın bir geleneği değildir. Ortada bir tehdit, bir taarruz veya açıktan bir saldırıya karşı savaş kararı alınır. Osmanlı bir devletle savaşmaya karar verdiğinde, Bunu öncelikle düşman tarafına bildirirdi. Sonra, karşı tarafa, İslam'ı kabul etmelerini teklif ederdi, İslam'ı kabul edenlerin mallarına, canlarına bir zarar verilmeyeceğini, savaşmadıkları ve teslim oldukları takdirde her türlü güvenliklerinin sağlanıp Osmanlı Devleti içinde huzurla yaşayacaklarının sözünü verirdi. Şayet kabul etmezlerse savaşa girer ve savaş hukukunu uygulardı.¹⁸⁰

Şunu belirtmek gerekir ki, savaş hukuku denildiğinde yağma ve yok etme olgularından bahsedilmez. Savaş yapılır, ancak herkes mal ve can güvenliğine sahip olurdu. Ancak savaşılan devlet gayrimüslimse, o kimselere uygulanacak olan hukuk ona göre belirlenirdi. Tarihten bildiğimiz gibi Osmanlı'nın bütün savaşları savunma savaşıdır. Ülkesini müdafaa ve düşmandan emin olmadır. Osmanlı'nın cihat politikası sayesinde, herhangi bir millet zoraki Müslüman yapılmamıştır. Fakat bu durum İslam'ı tebliğ etmelerine engel değildir. Osmanlı tebliğ yaparken İslam'ın güzelliklerini

¹⁸⁰ **Osmanlı Devleti'nin Cihat Politikası**, <http://www.tarihpostasi.com/273/osmanli-devletinin-cihat-politikasi-nedir-bundan>, son erişim, 28.12.2019.

yaşayarak örnek olma yolunu seçmiştir. Bundan dolayı birçok toplum Osmanlı'nın adaletini talep etmiş ve Osmanlı'ya sığınmıştır.¹⁸¹

Osmanlı Anadolu'da yerleştikten sonra, İslâm'ı yaymak için, kendi devletini genişlemeye ve cihat görevini yerine getirmek için Avrupa'ya doğru açılmaya karar verdi. Bizans, Bulgaristan, Sırbistan ve Makedonya gibi bazı Balkan toprakları yavaş yavaş Osmanlı'nın eline geçmeye başladı. Bu devletleri fethettikten sonra İslam dini yayılmaya başladı ve kısa bir süre içerisinde ivme kazanmıştır.¹⁸²

6.2. Coğrafi Konumu

Kosova Balkan devletlerinin kalbinde yer alıyor ve stratejik bir öneme sahiptir. Bu topraklara sahip olan bir ülke diğer Balkan ülkeleri de çok rahat bir şekilde yönetir ve kontrol edebilir çünkü Kosova'nın coğrafik pozisyonu adeta bir Balkan penceresi sayılır. Bu da Osmanlı ordusunun bu topraklara doğru gitmesinin nedeni teşkil etmektedir. Çünkü bu noktadan diğer Balkan ülkeleri de kontrol altında tutmak çok rahat olacaktır.¹⁸³

6.3. Müslüman Azınlığın Kötü Durumu

Osmanlılardan önce Balkan ülkelerinde yaşayan o zamanki azınlık durumunda olan Müslümanlar, Ortodoks ve Katolikler tarafından sürekli baskı altında oldukları için durumları çok kötüydü. Bu tür baskılara dayanamayan bazı Müslümanlar ise sürekli

¹⁸¹ Osmanlı Devleti'nin Cihat Politikası, <http://www.tarihpostasi.com/273/osmanli-devletinin-cihat-politikasi-nedir-bundan>, son erişim, 28.12.2019.

¹⁸² Samir B. Ahmeti, **Roli i Osmanlinjeve ne Perhapjen e Fese İslame ne Kosove**, Prishtine, 2010, s.123.

¹⁸³ Ahmeti, a.g.e., s.124.

komşu ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır ve sürekli çatışma halinde olan Balkanlar'daki yöneticiler çatışmalardan zararlı çıkan kesim Müslümanlar olmuştur. Çünkü kendilerini güçsüz hissediyorlardı.¹⁸⁴

Balkanlarda birbirleri ile sürekli savaş halinde olan pek çok küçük prenslikler vardı. Halk devamlı savaşmaktan bunalmıştı. Balkanlarda herhangi güçlü bir devlet yapısından bahsetmek mümkün değildi. Sırp ile Bulgar Krallığı Bizans'dan kalan alanda hakim olmak için gayret gösteriyordu.¹⁸⁵

Diğer taraftan, Balkanlarda ve özelde Kosova'da dinsel bir birlik var gibi görülmesine rağmen, aslında Katolik Kilisesi ile Ortodoks Kilisesi bünyesinde Balkanlara hâkim olma mücadelesi sürmekteydi. Katolik Kilisesi Ortodoks Kilisesinin zayıflamasından faydalanarak Balkanlara hâkim olmak istiyordu. Latin Eflak, Erdal ve Boğdan Krallıkları, Katolıklere inanırken, Slav Arnavut, Sırp, Bulgar Krallıkları ile Yunan/Rum kökenli Mora Despotlukları ve Makedonya Prensiği Ortodoks Mezhebine inanmaktaydı.¹⁸⁶ Balkanlardaki bu karmaşa Osmanlı'nın Rumeli ve Balkanlara ilerlemesini kolaylaştırmıştır.

Ayrıca Osmanlı'nın Balkanlarda gerçekleştirdiği fetihler bu denli kolay olmasını açıklamak zor değildir. Osmanlı fetihleri, bir dolu bağımsız kralın kendi iç çekişmelerinin çözümü olması adına dışarıdan yardım aramakta tereddüt etmediği, politik bir bölünme dönemine denk geliyordu. Balkanlar'da hakimiyetini devam ettiren bu çözümlüş içinde

¹⁸⁴ Ahmeti, 2010, s.125.

¹⁸⁵ Halil İnalçık, **Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2009, s.64.

¹⁸⁶ Anamali, 2002, s.244-251.

yalnız Osmanlı devleti sabit bir politika izliyordu. Çünkü Avrupa'nın ilk kalıcı ordusu yeniçeriler, Osmanlılara ciddi bir üstünlük sağlıyordu. Doğrudan kendi buyruğu altındaki ordu sultanın, Edirne'nin fethinden sonra savaş esirlerinden kurmuştu.¹⁸⁷

6.4. İhanetlerinden Dolayı Sırpların Cezalandırılması

1371 yılında Sırp Kralı, Sultan I. Murad Anadolu'da iken, intikam almak için ve durumdan istifade ederek Edirne'ye saldırıp Osmanlı ordularını savunmasız yakalamak istedi.¹⁸⁸ Osmanlı ordusu sayı bakımından kendisinden az ve 10.000-15.000 asker kadardı. Ancak taktiksel olarak Osmanlı ordusu yüksek manevra becerisine ve daha etkili taktiklere sahipti. Sırp ve Makedon ordularının ilerlemesine izin veren Osmanlı ordusu Çirmen bölgesinde gece düşman ordusuna saldırdı. Ne olup bittiğini anlayamayarak hazırlıksız yakalanan ve paniğe düşen ordu, siperlere sızan Osmanlı süvarilerinin, Sırp ve Makedon komutanlarını öldürülmesiyle bertaraf edildi. Savaş, Osmanlı'nın mutlak zaferiyle sonuçlandı.¹⁸⁹

Osmanlı'nın Balkanlar'daki ilerlemesi ve Sofya, Niş, Manastır gibi ciddi bölgeleri hakimiyeti altına geçirmeleri Osmanlı'ya karşı Haçlı Seferi'nin tertip edilmesine sebep olmuştu. Ancak 15 Haziran 1389'da meydana gelen Kosova savaşında Sırp ordusu Osmanlı ordusuna karşı yenik düşmüştür.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Halil İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, Çev., Ruşen Sezer, YKY, İstanbul, 2013, s.17.

¹⁸⁸ **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, Edt. Kenan Seyithanoğlu, Çağ Yay., İstanbul, Ts., C.10, s.151; Atilla Şahiner, **Osmanlı Tarihi Bir Uç Beyliğinden Cihan İmparatorluğuna**, Timaş Yay., İstanbul, 2012, s.36.

¹⁸⁹ Seyithanoğlu, a.g.e., s.152.

¹⁹⁰ Uzunçarşılı, 2011, C.1, s.200.

B. OSMANLI DEVLETİ'NİN KOSOVA'DA İMAR FAALİYETLERİ

1. Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri

Kosova, 1389'te Kosova Savaşı sayesinde Osmanlı'nın hâkimiyetine geçmiştir. Beş yüz yıldan fazla Osmanlı hakimiyeti altında bulunan Kosova, Osmanlı'nın sanat alanındaki ilerlemelerinin etkisi altında kalmasına rağmen, gelenekçi yapısıyla ön planda olup, yerel Arnavut adetlerini de eklemesiyle göz önünde durmaktadır. Çoğunu camilerin oluşturduğu mimari eserler arasında: cami-mescid, tekke-zaviye ve türbe gibi dini; han, bedesten, kervansaray, arasta ve çarşı gibi ticari; imaret, hamam, köprü, su kemeri, çeşme ve saat kulesi gibi sosyal; mektep, medrese ve kütüphane gibi eğitim; kale, hisar, kule-ocak, burç ve tabyalar gibi askeri yapılar inşa etmek suretiyle, Osmanlı şehir mimarisi anlayışı bölgeye hâkim olmuştur. Bu nedenle de bölgede yeni bir hayat tarzı ve medeniyet kurmuşlardır.

Osmanlı döneminde Kosova'da inşa edilen cami, mescit, namazgâh, medrese, tekke, türbe, mezar, hamam, kütüphane, çarşı, çeşme, şadırvan, sebil, han, kervansaray, saat kulesi, köprü, kale vb eserler gibi mimari eserlerin bir bölümü hala yerinde durmaktadır. Bunların haricinde Hıristiyanlara ait ibadethaneler de vardır. Günümüzde Kosova'da Osmanlı döneminden önce inşa edilen çok sayıda tarihi kilisenin varlığı Osmanlı'nın diğer din inanırlarına olan hoşgörüsünü açıkça göstermektedir.¹⁹¹

Balkan Savaşları neticesinde Kosova Sırbistan'ın hâkimiyeti altına girmiştir. Son savaş (1998-1999) yılları arasında Kosova'da yaklaşık 600 mimari eser hasar

¹⁹¹ Mehmet Z. İbrahimgil, "Kosova'daki Türk Eserleri Hakkında Genel bir Değerlendirme", **Medeniyet Araştırma Bilim Dergisi**, Agon Grafi Yay., Prizren, 2002, S.1, s.31.

görmüştür. Burada Kosova’da yalnızca önemli görülen bazı cami, tekke ve türbe benzeri dini yapılardan bahsedilecektir.

2. Kosova’da Osmanlı Dönemi Mimarî Eserlerinin Niceliği

Osmanlı hakimiyetinde Kosova'da yapılan eserler hakkında farklı görüşler vardır. Murat Yılmaz’ın “Kosova Bağımsızlık Yolunda” isimli kitabında Osmanlı Dönemi mimarî eserleri şu şekilde sıralanmıştır: “215 Cami ve mescit, 15 medrese, 26 mektep, 24 tekke, 42 han, 9 hamam, 11 köprü, 2 imaret, 1 kale, 1 çeşme ve 4 saat kulesi.” Türk Tarihi Kurumu’ndan bir ekibin 2001 yılında yaptığı bir araştırmada 93 Cami, 12 tekke, 13 türbe, 6 köprü, 3 Kale, 2 Kule 1 kışla, 1 telgrafhane, 2 debbağ hane, 3 han, 5 hamam, 3 saat kulesi, 11 çeşme, 13 medrese ve mektep, 3 kütüphane, 2 kışla, 2 saray ve 18 konak olmak üzere toplam 190 eserin olduğu belirtilmiştir. Kosovalı araştırmacılardan Raif Vırmiça ise, 92 Cami, 14 medrese, 43 mektep, 12 köprü, 10 hamam, 51 türbe, 9 saat kulesi, 5 rüştiye, 24 çeşme, 25 tekke, 3 kale ve 2 kütüphane olmak üzere toplam 290 eser olduğunu ifade etmektedir.¹⁹²

2013’te “*Kosova İslâm Birliği*”ince yayınlanan bir kitapta, günümüzde Kosova’da 800 dini, mimari eserin var olduğu belirtilmiştir. Bunların önemli bir bölümü Osmanlıdan kalan eserlerdir. Bunların bazıları savaş sırasında Sırp tarafından tahrip edilmiştir.

¹⁹² İbrahimgil, 2002, s.32.

C. CAMİLER

1. Priştine Camileri

Kosova'nın en eski camileri Priştinede'dir. Priştine'deki Osmanlı Camileri sayısına dair kesin bilgiler bulunmamaktadır. Şemsettin Sami (Fraşiri) *Kamusu'l-A'lam*'da: Priştine'de 13 cami ve 5 mescidin var olduğunu bildirmektedir. Dr. Skender Rizay'ın bir araştırmasında XIX. asrın ikinci yarısında Priştine'de üç büyük ve 10 küçük caminin haricinde 5–6 mescidin de varlığı bildirmektedir. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin “Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri-Yugoslavya” adlı eserinde Priştine'de 18 cami ve bir mescidin” olduğu aktarmaktadır.¹⁹³ Araştırmacı Raif Vırmıça'nın değerlendirmesine göre Priştine'de 13 cami ve beş mescidin var olduğu bildirilmektedir.¹⁹⁴

1.1. Fatih Sultan Mehmed Han Camii

Priştine Osmanlı mirası olan zengin tarihe sahip bir şehirdir. Yanı sıra Priştine'nin kültür ve tarihi anıtlarıyla tüm ulus ile halkların özelliğini kapsayan ve aynı zaman diliminde belgeleştiren bir şehir olduğunu bilinmektedir. Bu yapılar içerisinde Osmanlı döneminden kalan camiler evrensel ve unutulmayacak kültürün izleri olarak, sanatsal ve mimari olguları yüksek kültür, anane ve tarihi kazanımların en iyi kanıtlarıdır.

Bütün sayılan özellikleri bünyesinde barındıran ve günümüzde Priştine'de bulunan Fatih Sultan Mehmed Han Camii, sadece Kosova'da değil; Eski Yugoslavya'da

¹⁹³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri – Yugoslavya*, Bilmen Yay., İstanbul, 1981 s. 154-160.

¹⁹⁴ Raif Vırmıça, *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri*, TTK Yay., Ankara, 1999, s.206.

en önemli, en kadim ve en bilinen Osmanlı mimari yapıtlarından sayılmaktadır. Diğer taraftan Rumeli'nin en eski camileri arasında bulunan Fatih Mehmed Han Cami, Priştine'nin fethinden sonra, 1460 yılında Fatih Sultan Mehmed'in emriyle yaptırılmıştır.¹⁹⁵ Fatih Sultan Mehmed Han Camii günümüzde Priştine halkı arasında genellikle "Fatih Camii", "Camii Kebir- Büyük Cami" veya Arnavutça "Xhamia e Madhe", isimleriyle de anılmaktadır. Tarih boyunca birkaç kez restore ettirilen Fatih Sultan Camii son olarak 2010 yılında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) marifetiyle restore edilmiştir. Çevre Düzenlemesi ise 2013 senesinde tamamlanmıştır. Günümüzde bu tarihi Camide beş vakit namaz kılınmaktadır.

Fatih Camii Hakkında Rivayet

"Priştine'de Fatih Camii'nin temellerini atıldığı günlerde Fatih Sultan Mehmed Han inşaat yerini gezip çalışanlar hakkında bilgi almış. Duvarcı ustalarla tek tek sohbet eden Sultan bir ustanın iri yarı bir taşı evirip çevirdiğini fakat bir türlü çekicin alıp taşı oymaya başlamadığını fark etmiş. Yanına yaklaşarak:" Hayrola usta, taşı hangi yüzden oyacağına mı karar veremiyorsun?" diye sormuş. Başını kaldıran mert usta: "Hayır hünkârım, bugün iş için değilim", yanıtını vermiş. Üstün bir zekaya sayıp olan Fatih Sultan Mehmed, ustaya dönerek:Tamam usta bu gün izinlisin", dedikten sonra mimari ve ustabaşlarını hemen çağırması. Sultan'nın emriyle cami inşaat çalışmalarına ara verilmiş, getirilen kesme taş ve harçla, önce hamam inşaat edilmiş. Bundan sonra camii inşaatına katılan tüm usta ve hademeler sabah çalışmaya başlamazdan önce hemen hamama gider boy abdesti alırlarmış. İşe paydos verildikten sora da gönlü isteyen hamama gidebilirmiş. Yine Sultanın buyruğuyla tüm usta ve hademeler gündeliklerini iş saati bittikten sonra büsbütün verirmiş. Haftalık veya aylık maaş vermekle işçinin

¹⁹⁵ Vırmiça, 2010, s.210.

*hakkından girebileceğinden endişe eden Sultan, işçi teri kurumadan hakkı verilmeli ilkesine son derece saygı gösterirmiş”.*¹⁹⁶

1.2. Sultan Murad Cami (Çarşı Camii)

Bölge Osmanlılarca fethedildiği ilk dönemlerde, zamanın sanat algısını vurgulayan harika görünüme sahip ve Osmanlı-İslâm eserlerinin (camiler, bedestenler, kervan saraylar, köprüler) inşa edildiği bilinmektedir. Bunların arasında camilerin yoğunlukla olduğu da bilinir. Camilerin Türkiye’dekilere kıyasen büyüklük ve genişlik bakımından daha küçük olmalarına rağmen, kullanılan teknik, yöntem, inşa malzemesi, dış ve iç görünüşüyle, nakışlarıyla göze batmaktadır. Bugün kent ortamlarında bahsi geçen camiler inşa tarzlarıyla ilgi çekici bir uyumluluk sağlamakta, objeler ve abidelerle birlikte özenli bir üslup bütünlüğüne bağdaşmıştır.¹⁹⁷

Bugün Priştine’de tüm bu özelliklere sahip ve yeni mimari ortamında geçerliliğini koruyan Sultan Murad Camii, sadece Kosova’da değil, tüm Balkanlar’da Osmanlı Mimarisi’nin en kadim ve en güzide eserlerinden biri kabul edilmektedir.

Osmanlıların Rumeli’yi fethetmeleriyle Osmanlı sanat algısı ve çizgisi bütün alanlarda etkisini göstermiştir. Kosova’da ilk camilerin inşası fetihleri uğruna yapılmışsa da İslam’da ibadetin bir nişanesi olarak camilerin ilk örnekleri Anadolu’da sonraları da Rumeli’de görülmeye başlamıştır. Böylece Priştine’de ilk camilerden, Yıldırım Beyazıt tarafından 1389’te temeli atılan, II. Sultan Murad devrinde devam etmiş ve Fatih devrinde tamamlanmıştır.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Vırmiça, 2010, s.210-214.

¹⁹⁷ Vırmiça, a.g.e., s.211.

¹⁹⁸ Ömer Turan, Mehmet Z. İbrahimgil, **Balkanlardaki Türk Mimari Eserlerinden Örnekler**, TBMM Kültür Sanat Kurulu Yay., Ankara, 2004, s.248.

Piştineliler camiye “Camii Sagir”, “Muradiye”, “Çarşı” ve “Taş Camii” olarak isimlendirirler. Çünkü caminin bilinen en ilginç kısmı minaresidir. Minare temelinden alemine kadar taştan inşa edilmiştir. Cami yıllarca büyük tahribatlara uğramış ve kendi asli görünümünü koruyamamıştır. Bu bağlamda mihrabı ve minberi en az hasar gören kısımlarıdır. 1909’da üç kubbeli ve son cemaat yeri yıkılmıştır. Yerine iki katlı kapalı bir son cemaat yeri yapılmıştır.¹⁹⁹ Cami, bugün asıl amacını sürdürmektedir.

1.3. Hasan Bey Camii

Priştine’de Hasan Bey Cami, ilk olarak Vuçetırn Sancağı’nın hicri 977/ miladi 1569/70 yıllarındaki Tahrir Defterlerinde Priştine mahallelerinden söz edilirken, Priştine’de o dönemde “Hasan Bey Mescidi Mahallesi’nin de var olduğu bilinmektedir. Belge, bu mahallede toplam 30 Müslüman evin yaşadığını, bu aileler arasında kâtipler, günlük işçilerin, müezzinlerin, arabacıların, tabakların, çilingirlerin, manavcılarının bulunduğunu belirtir.

Hasan Bey caminin kuruluşu ile ilgili kesin bilgiye rastlamak mümkün değildir, çünkü caminin kitabesi hala bulunamamıştır. Ancak arşiv belgelerinde Hasan Bey’in Vuçetırn’dan geldiğini ve zengin bir kişi olduğu belirtilir ve buna dayanılarak camiyi de inşa ettirenin kendisi olduğu rivayet edilir.²⁰⁰

1.4. Kaderiye Cami

Matiçan sokağında yer alan Kaderiye Cami’sinin, 1885, 1886 ve 1898 yıllarına ait Kosova Vilayeti Salnameleri’nde mekteplerinden bahsedilirken, bu Cami civarında

¹⁹⁹ Turan, İbrahimgil, a.g.e., s.249.

²⁰⁰ Vırmiça, 2010, s.230.

aynı adı taşıyan bir mektepten de bahsedilmektedir. Cami'nin hangi tarihte inşa edildiği ve “Kaderiye” ismiyle anılması konusunda kitabesi olmadığından dolayı bu konuda herhangi bir bilgiye rastlamak mümkün olmamıştır. Yukarıda bahsedilen Kosova Vilayeti Salnameleri belgelerinin devamında bu mektepte o yıllarda öğretmenlik görevinde Muhtar Efendi adında bir muallimin çalıştığı, 70 öğrencinin de öğrenim gördüğü bildirilir.²⁰¹

1.5. Hacı Hüseyin Cami

Bu cami hakkında tek bilgiyi, Ayverdi Osmanlı kaynaklarına dayanarak vermektedir. Bu bilgiye göre, caminin Priştine’de inşa edildiği, ancak nerede ve ne zaman inşa edildiği hakkında kayıtlı bilgi yoktur.²⁰²

2. Prizren Camileri

Osmanlı döneminde olduğu gibi bugün de Kosova’da kültürün yazının, sanatın ve diğer kültürlerin belirli bir seviyeye ulaşmasında Prizren şehrinin özel bir katkısı olmuştur. Prizren şehri, Osmanlı döneminde en fazla Cami inşa edilen bir şehirdir.²⁰³ Günümüzde de bakacak olursak Osmanlı döneminden kalan camilerin çoğu yine Prizren şehrinde. Bu ve pek çok özelliklerinden dolayı bu şehir Anadolu’nun Amasya şehrine benzemektedir. Osmanlı döneminde (1389–1912) Prizren’de toplam 28 Cami inşa edilmiştir. Ayverdi; Prizren’de 35 Cami 1 mescidin inşa edildiğini

²⁰¹ Vırmiça, a.g.e., s.240.

²⁰² Vırmiça, 2010, s.254.

²⁰³ Raif Vırmiça, **Camiler Kenti Prizren**, Kosova Türk Araştırmacıları Derneği, Kitap Yayınları-8, Prizren, Ts., s.13.

bildirmektedir.²⁰⁴ Bazı kaynaklara göre ise bu sayı 37'ye çıkmaktadır. 1912'den sonra bu camilerden 9'u Sırp tarafından yıkılsa da günümüzde 19'u mevcuttur. Prizren'de son Kosova savaşından sonra restore edilen bir de Namazgâh vardır. Günümüzde ise Prizren şehrinde 90 toplam civarında Cami bulunmaktadır. Biz burada sadece Osmanlı döneminden kalan birkaçı hakkında bilgi vereceğiz.

2.1. Sinan Paşa Camii

Cami, Prizren şehrinin en güzel camilerindedir.²⁰⁵ Uzun ince minaresiyle dikkat çeken Sinan Paşa Camii, Prizren'in merkezinde şadırvan bölgesinde yer almaktadır. Caminin kurucusu, Şam, Bosna, Erzurum ve Kars valisi gibi görevleri üstlenen Sufi Sinan Paşadır. Kendi adıyla anılan bu Cami 1613 senesinde inşa edilmiştir. Osmanlıların Balkanlar'dan çekilmesiyle amacına uygun olarak hizmet etse de birinci dünya savaşından sonra askeri depo olarak kullanılmıştır. 29 Kasım 1915 senesinde bu güzel caminin üç kubbeli revakı, bir bomba patlatmasıyla yıkıldığı sonuç olarak kitabesinin de yok olduğu bilinmektedir.²⁰⁶ 1939'da camide başlatılan arkeolojik çalışmalarda, üç kubbeli son cemaat yeri yıkılmıştır. Sırpların bunu bahane ederek camiyi yıkmak istediklerini kavrayan şehirdeki Müslüman halkın itirazları sonucunda, başlatılan arkeolojik çalışmalar durdurulmuştur.

Kominizim dönemi boyunca müzeye çevirilen Sinan Paşa Camiinde uzun yıllar ibadet yapılmamıştır, 1991 yılından başlayarak camide iki yıl boyunca sadece Ramazan aylarında Teravih namazları kılınmaktaydı daha sonra 1993 yılında tam ibadete

²⁰⁴ Ayverdi, 1981, s.179-192.

²⁰⁵ Turan, İbrahimgil, 2004, s.254.

²⁰⁶ Vırmiça, Ts., s.168.

açılmıştır.²⁰⁷ Günümüzde bu camide 5 vakit namaz kılınmaktadır. Sinan Paşa Camiinde halen Diyanet İşleri Başkanlığının görevlendirmiş olduğu imamlar görev yapmaktadır, vaazlar ve Hutbeler ilgili imamlar tarafından Türk dilinde verilmektedir. Bu Camii'nin restorasyon ve çevre düzenlemesi çalışmaları Projesi 2011 yılında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) tarafından tamamlanmıştır.

2.2. Emin Paşa Camii

Cami XIX. Asırda inşa edilmesine rağmen, güzel görünüşüyle, içindeki süslemeleriyle şehrin en güzel dini yapılarından birini oluşturmaktadır. Mimari açıdan Sinan Paşa Camii'ne benzese de yapı olarak ondan daha küçüktür. Camiin giriş kapısı üstünde mevcut olan güzel yazılmış sülüs kitabesinden camiin 1831-1832 yıllarında Emin Paşa tarafından inşa edildiği bildirilmektedir. Avlusunda ise 1843 yılında bir medrese ve şadırvan inşa edilmiştir.²⁰⁸

2.3. Seydi Bey (Kurila) Camii

1750 yılında temelleri Seydi Bey tarafından atıldığını bilinmektedir. 1875 yılında ise mescit camiye dönüştürülmüştür. Bu caminin son onarımı ise 1977 yılında yapılmıştır. Caminin yanına 2000 yılında modern ve büyük bir cami inşa edilmiştir. İnşa edilen bu büyük camiin 500 kişilik cemaat kapasitesi bulunmaktadır. Eski camii ise, bir süre Kız Medresesi olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise Kur'an Kursu olarak kullanılmaktadır.²⁰⁹

²⁰⁷ Vırmiça, Ts., s.172.

²⁰⁸ Vırmiça, 2010, s.41.

²⁰⁹ Vırmiça, 2010, s.211.

2.4. Mehmed Paşa (Bayraklı) Camii

Mehmed Paşa Camii 1545 yılında inşa edilmiştir. Yapımı 15 yıl devam ettiğine dair belgeler bulunmuştur. Cami tek kubbe ile örtülüdür. Caminin kuzey ve doğu-batı cephesinde ahşap direklere oturan geniş revakın, camiye güzellik ve ihtişam kazandırmıştır.²¹⁰ Cami Mehmed Paşa ismini taşısa da mübarek kandil gecelerinde caminin minaresine bayrak çekildiğinden halk arasında Bayraklı camii olarak da bilinmektedir. Caminin bitişiğinde müderris konağı, medrese binası, dokuz çeşmesi ve kütüphanesi bugün de Prizren şehrinin en güzel olan merkez camiidir.

2.5. Namazgâh (Kırık Camii)

Namazgâh²¹¹ Fatih Sultan Mehmed tarafından 1455 senesinde Bosna fethine gidilirken askerlerin konuşlandığı yerde Cuma namazını eda etmek için inşa ettirildiği düşünülmektedir.²¹² Osmanlılar Prizren'in fethinden hemen sonra Prizren'deki Müslümanların ve askerlerin ihtiyaçlarını gidermek için ilk dini eseri olarak bu mabedi inşa etmişlerdir.²¹³ Namazgâh 1912 senesinde Osmanlı egemenliğinin son bulmasıyla Sırp tarafından yıkılmıştır. Namazgâhta artı kalan bir dikili taş kaldığından halk arasında Kırık Camii olarak adlandırmıştır. 2001 yılında eski belgelere dayanılarak Türkiye devleti tarafından tekrar inşa edilmiştir. Günümüzde ise Yaz aylarında zaman zaman Cuma Namazları, Ramazan aylarında ise şartlar elverişli olduğu sürece Prizren İslam Birliğince tayin edilen İmamlar tarafından Teravîh namazları kıldırılmaktadır.

²¹⁰ Vırmiça, 2010, s.35.

²¹¹ Açıkta namaz kılmak için, üstü açık olan mescit anlamına geliyor.

²¹² Ayverdi, 2000, C.3, s. 29.

²¹³ Vırmiça, Ts., s.463.

2.6. Kaledeki Mahmut Paşa Camii

1455 yılında kaleye konuşlanan Osmanlı Ordusu askerlerin dini vecibelerini yerine getirmek için kalede bir cami ve yanında bir hamam inşa etmiştir. Yıllar içinde Caminin yıkıldığı ve 1828 senesinde yeni bir cami Mahmut Paşa tarafından inşa edilmiştir.²¹⁴ 1683- 1689 yıllarında yaşanan Avusturya – Osmanlı savaşlarında Prizren Kalesi çok zarar görür Cami ve diğer mimari eserler yerle bir edilmiştir.²¹⁵ Bir dönem harap kalan kale 1798 yılında Prizren Mutas

arrıflığında bulunan Rotla ailesi paşalarından Rüstem Paşa'nın yapmış olduğu onarımlar dikkati çekmektedir.²¹⁶ Bazı rivayetlere göre Osmanlıların Prizren'den gitmelerinden biraz önce Bulgar istilası döneminde yıkıldığını ve bir daha onarılmadığını bildirir. Mahmut Paşa Camiinin duvar kalıntıları günümüzde kalede mevcut olup. Prizren İslam Birliği tarafından aslına uygun yaptırılması için izin verilmesi konusunda ilgili makamlara birkaç defa başvuruda bulunmasına rağmen şimdiye kadar herhangi bir sonuç alınamamıştır.

2.7. Mustafa Paşa Camii

1562-63 yılları arasında Mustafa Paşa tarafından inşa edilmiştir. Komünistler tarafından minaresi 1950 yılında yıkıldıktan sonra 1952 yılında Camii binası belediye tarafından yıktırılmıştır. Camiinin bulunduğu arazide 1987 yılına kadar Pazar yeri, 1987 yılında ise Kosova merkez bankasının binası inşa edilmiştir.²¹⁷

²¹⁴ Ayverdi, 2000, C.3, s.184.

²¹⁵ Vırmiça, Ts., s.432.

²¹⁶ Vırmiça, Ts., s.432.

²¹⁷ Vırmiça, 2010, s.108.

2.8. Arasta Cami

Arasta Cami, Yakup Bey tarafından 1526 yılında yaptırılmıştır. Kendisiyle aynı ismi taşıyan Çarşı'da bulunduğu için bu ismi almıştır. 1853 yılında meydana gelen büyük bir yangında cami de hasar görmüş, sonrasında ise esnaflar tarafından tamir edilerek yıkılincaya dek ibadet ve eğitime açık kalmıştır. Arasta Cami 1963 yılında Sırp komünistler tarafından yıkılmıştır. Günümüze kadar ancak minaresi gelebilmiştir.

2.9. Kâtip Sinan Cami

Caminin mescit olarak 1491 yılında açıldığı tarihi belgelerde geçmektedir. Halk tarafından "Levişah" olarak da adlandırılan cami, Bajdarhane semtinde bulunmaktadır. Mescit, cami olarak ise Prizrenli Rüstem Paşa tarafından 1861 yılında açılmıştır. Cami birkaç defa restorasyon geçirmiş olmasına rağmen, titizlikle yapılan çalışmalar sonucunda İslam Mimari özelliklerini koruyabildiği gibi işlevsellik bakımından da faaliyetlerini günümüzde halen sürdürmektedir.²¹⁸

2.10. Maksut Paşa (Maraş Cami)

Cami 1641 yılında Maksut Paşa tarafından inşa ettirilmiştir.²¹⁹ Maksut Paşa Prizren'de vali iken kendisi tarafından yaptırıldığı rivayet edilir.²²⁰

3. Gilan Şehri Camileri

Gilan şehrinde Osmanlı Döneminde 4 cami inşa edildiğini bildirilmektedir. 1896 yılına ait Kosova Vilayeti Salnamesi'ne göre, Gilan şehrinde 3 cami olduğu

²¹⁸ Osman Baymak, **Kosova-Prizren'de Osmanlı Eserleri**, Balkan Aydınları ve Yazarları Yay., Prizren, 2001, s.233-235.

²¹⁹ Selajdin Krasniqi, **Prizreni Udhetim Neper Kohe**, Prizren Yay., Prizren, 2002, s.38.

²²⁰ Baymak, a.g.e., s.248.

anlaşılmaktadır. Şemsettin Sami ve Ekrem Hakkı Ayverdi ise Gilan'da 2 Caminin olduğunu bildirmektedirler.²²¹ Raif Vırmiça'nın 1997 senesinde bir ekiple yaptığı araştırmasında ise Osmanlı döneminde toplam 4 Cami inşa edildiği ortaya koymuştur.²²²

4. Mitroviça Şehri Camileri

Bu şehirde Osmanlı döneminde inşa edilen Cami sayısı konusunda birkaç görüş vardır. Şemsettin Sami Mitroviça'da 3 Cami ile 1 Mescidin inşa edildiğini belirtirken²²³ Ekrem Hakkı Ayverdi, 7 caminin inşa edildiğini ifade etmektedir.²²⁴

Raif Vırmiça ise bahsi geçen camiler hakkında kısıtlı bilgi bulabildiğini bildirmektedir.²²⁵ Günümüzde Mitroviça'da 4 cami bulunduğu ve hiçbirinin kitabesinin mevcut olmadığını belirtmektedir.

5. İpek Şehri Camileri

İpek Şehri, Türk Milli Şairi Merhum Mehmet Akif Ersoy'un memleketi olması bizim için ayrıca bir önem arz etmektedir.

Vakıflar defterinde İpek şehrinde bir kaza ve 19 konak olduğunu belirtilir. Karadağ sınırına yakın, Kosova'nın kuzey batı noktasında yer alır. Bu şehirle ilgili Kâmusü'l-Âlâm'dan da mâlûmât bulmak mümkündür. XX. yüzyılın başında 18.000

²²¹ Vırmiça, 2010, s. 310–311; Ayverdi, **Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri Yugoslavya**, s. 36.

²²² Vırmiça, 2010, s. 311.

²²³ Vırmiça, a.g.e., s. 289–290.

²²⁴ Ayverdi, 2000, s.111.

²²⁵ Vırmiça, a.g.e., s.291.

nüfusu, 10 hanı, 10 câmi, 2 medrese vardır.²²⁶ Ekrem Hakkı Ayverdi, 17 camii olduğunu ifade etmiştir. Raif Vırmiça ise 18 cami olduğunu bildiriyor ve bu camilerin 9'u yıkılmış diğer 9'u ise hala mevcut olduklarını bildirmektedir.²²⁷

6. Yakova Şehri Camileri

Osmanlı döneminde Yakova şehrinde inşa edilen camii sayısı 13 olduğunu ifade eden Ekrem Hakkı Ayverdi diğer açıdan Raif Vırmiça bu şehirde 15 cami inşa edildiğini, 13'ü mevcut olduğunu ve Süleyman Ağa ve Arslan Paşa Camilerinin yıkıldığını bildirmektedir.

7. Diğer Şehirlerde Bulunan Camiler

Şüphesiz, Osmanlı döneminde Kosova'nın diğer şehirlerinde de cami ve mescitler inşa edilmiştir. Ulaştığımız bilgilere göre Kosova'nın diğer şehir, kasaba ve köylerinde Osmanlı döneminde toplam 29 cami inşa edilmiştir. Bunlardan, Türk halkın yoğun yaşadığı Mamuşa Köyü'ndeki Mir-Kamber Cami 1983 yılında köy halkı tarafından yıktırılarak mevcut cami inşa edilmiştir. Suva Reka şehrinde bulunan Beyaz Cami, 1990 senesinde eski cami yerine inşa edilmiştir.

D. TEKKELER

Balkanlar üzerine araştırma yapan çoğu tarihçi bölge halkının İslamlaşmasını sağlayan değişik faktörlerden bahsederken, özellikle dervişlerin rolüne de yer

²²⁶ Ayverdi, 2000, s.41.

²²⁷ Vırmiça, 2010, s.38–39.

vermektedirler.²²⁸ İslâm inancının ikna yoluyla yayılmasında tarikatların gayri-Müslimleri Müslümanlaştırma faaliyetine aktif rol aldıklarını dikkat çeken Noel Malcolm, tarikatların hem halk inançlarına, hem de düşünce hayatına muazzam katkı sağladığını belirtir.²²⁹ Osmanlıların fethettiği her ülkede, egemenliklerinin ilk sonucu olarak asker, çiftçi, memur, vb. toplulukların yanında İslam dini tarikatlara mensup dervişler topluluğunu da oluşturuyordu.²³⁰

Osmanlı Devleti bu yerlere yönelmesiyle İslam'ın yayılmasında, sosyo-kültürel hayatının gelişmesinde, pek çok Osmanlı müesseseleri gibi şüphesiz tekkelerin de büyük rolü olduğu bugün bütün bilim çevrelerinde kabul edilen bir gerçektir.

Hiç şüphesiz ki Osmanlı döneminde Kosova'da tekkeler, musiki, edebiyat ve tarih ocakları olduklarını rahatlıkla söyleyebiliriz.²³¹ Günümüzde ise, hala ayakta kalan bu tekkelerin çoğu kuruluş amaçlarının dışında çıkararak maalesef özelliğini kaybetmiştir.

Kosova'daki tekkelerin mütevazı boyutları nazar-ı dikkate alınırca pek tabiidir ki zaman boyunca bunların en eskileri yerle bir edilmiştir bu yüzden Kosova'daki tekkelerin çoğu bugün eski tekkelerin bir devamı niteliğindedir. Osmanlı döneminde Kosova'da kaç tekkenin inşa edildiği kesin olarak bilinmemektedir.²³²

²²⁸ Reşat Öngören, “Balkanlar’ın İslâmlaşmasında Sûfilerin Rolü”, **Balkanlar’da İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri**, İstanbul, 2002, s.47.

²²⁹ Malcolm, 2003, s. 171.

²³⁰ Aleksandre Popovic, **Balkanlarda İslâm**, Çev. Komisyon, İnsan Yay., İstanbul, 1995, s.111.

²³¹ Vırmiça, **Kosova Tekkeleri Türbeleri ve Kitabeli Mezar Taşları**, s.26.

²³² Vırmiça, 2010, s.26.

E. TÜRBELER

Türbelerin önemli kişilerin mezarlarını koruma altına almak için, onların üzerinde inşa edilen mimari eserler olduklarını göz önünde bulundurarak, Kosova'nın tüm şehir ve köy kabristanlarında, tekkelerin yanında, mahalle meydanlarında ve cami avlusunda inşa edildiği anlaşılmaktadır.²³³

Sultan Murad Türbesi hariç bu türbelerin çoğu mimari özellikleri yoktur. Bazı türbeler bakımsız ve tahrip edilmiş. Fakat bu türbelerle ilgili batıl itikatlar, rivayetler ve inançlar ilginçtir. Budan dolayı günümüzde Kosova'da halk arasında o türbelere karşı azımsanmayacak kadar sayıda ilgi ve saygının olduğunu bildirirken, çoğu türbelerin düzenli ziyaretçilerin de olduğunu söylemek gerekir.

Bu türbeler genel olarak açık tutulmakta, aynı zamanda kapalıları da mevcuttur. Türbelerin çoğu sandukalı, bazılarında ise lahit kabirlere de rastlanmaktadır.²³⁴

1. Priştine Türbeleri

Osmanlı döneminden günümüze Priştine'de kaç türbenin inşa edildiğini kesin olarak bilinmemektedir. Günümüzde ise adıyla bilinenler şunlardır: 1. Hacı Ali Efendi, 2. Kadriye, 3. Mehmed Efendi, 4. Şeyh Salih Efendi, 5. Kuduz Baba, 6. Kadiri Tekkesi, 7. Mula Danyal Efendi 8. Pirnaz Türbeleridir.

Osmanlıdan sonra çok sayıda türbenin yok olduğunu göz önünde bulundurursak, bu sayıların daha fazla olduğunu tahmin edebiliriz. Priştine şehrinde bu yapıların tahrip edilmeleri daha hızlı bir şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Örnek olarak 3 türbeden söz edeceğiz.

²³³ Vırmiça, a.g.e., s.299.

²³⁴ Vırmiça, 2010, s.299.

1.1. Şeyh Salih Efendi Türbesi

Günümüzde de mevcut olan ve ziyaretçileri olan türbede, Şeyh Salih Efendi yatmaktadır.

Türbenin herhangi mimari özelliğe sahip olmasa da onunla ilgili anlatılan rivayet çok ilginçtir: *“Bir gün Şeyh Salih tekkede dervişleriyle zikir yapıyormuş. Zikir esnasında oğlu Mahmud’un, Sultan Murad Camii minaresinden kendini yere attığı haberi gelmiş. Dervişleriyle birlikte olay yerine giden şeyh, oğlunu yerde görürken dualar okumaya başlamış, sonra da elinden tutarak onu hayata döndürmüştür”*. Bu olaydan sonra Şeyh Salih’in kişiliği, halkın gözünde yücelmiş vefat ettiğinde ise mezarına bir türbe yapmışlardır”, diye rivayet edilmektedir. Yöre halkı Şeyh Salih Efendi Türbesini muradı için ziyaret ettikleri bilinmektedir.²³⁵

1.2. Kuduz Baba Türbesi

Osmanlı döneminde ahşap ile inşa edilen Kuduz Baba türbesi, yangın sonucunda tamamıyla yanmıştır. Akabinde türbe bir çatıyla örtülmüştür. Türbe ile ilgili her türlü hastalıklardan kısa süre içinde çare bulunmasına ve şifalı olduğuna inanılmaktadır. Bundan dolayı halk bu türbeye “Tez Baba Türbesi” adını koymuştur.

Halk tarafından türbe ilgili ilginç bir rivayet söylenmektedir. *“Zamanında Anadolu’da çok tanınmış bir aile yaşıyormuş. Bu ailenin 7 erkek çocuğu varmış. İslâmiyet’in yayılması için savaşta şehit düşen çocuklardan, 6 sının Türkiye’nin çeşitli yerlerinde türbeler yapılmış. Yedincisinin de Priştine’de şehit düştüğü için onun da türbesi bu yerde yapılmıştır”*.²³⁶

²³⁵ Vırmiça, 2010, s.263.

²³⁶ Vırmiça, 2010, s.264.

1.3. Kadiri Tekkesi Türbesi

Tekkenin avlusunda bulunan türbe, tek katlı ve basit, dörtgen şeklinde bir binadır. İki yönden caddeye uzanan türbenin dört penceresi bulunuyor ve kiremitten yapılmış çatı ile örtülüdür. Türbe’de dört kabir veya sanduka vardır. Sandukalardan birinin zamanında Fatih Camii’nin II. İmam’a, ikincisinin de Şeyh Süleyman Efendi’ye ait olduğu tespit edilmiştir. İki diğer sanduka ile ilgili malumat bulunmamaktadır.²³⁷

2. Prizren Türbeleri

Osmanlı döneminden günümüze kadar Prizren şehrinde kaç türbe inşa edildiği tam olarak bilinmemektedir. Çünkü çoğunluğu günümüze kadar ulaşamamıştır. Araştırmacıların tespitine göre günümüzde Prizren’de 26 türbe bulunmaktadır.²³⁸

2.1. Şeyh Süleyman Acize Baba Türbesi

Günümüzde Prizren şehrinin Maraş mahallesinde, Maksut Paşa Camii yakınında bulunan Şeyh Süleyman Acize Baba türbesi, daha önce aynı yerde Sadi Tarikatı’na mensup tekke türbesini oluşturmaktadır. Yüksek bir yerde yapılan türbenin kendine özgü inşa şekli vardır. Türbe, tepecikte edildiğinden dolayı Prizren şehrinin Bistriça deresine bakan yönü daha yüksek olurken hisar yönüne bakan tarafı daha geniştir.

Süleyman Baba, İşkodra’nın²³⁹ Buşat köyünde dünyaya gelmiştir. Rumeli bölgesinde Sadi Tarikatı’nın kurucularından sayılmaktadır. Tahsilini İstanbul’da tamamlayan Süleyman Baba, sonraları Şamlı Şeyh İbrahim Ebu’l-Vefa’dan ders alarak Hilafetnâme almıştır.

²³⁷ Vırmiça, a.g.e., s.264.

²³⁸ Vırmiça, a.g.e., s.159.

²³⁹ İşkodra Şehri (Shkodra) günümüzde Arnavutluk sınırları içerisinde yer almaktadır.

İlk başta Yakova şehrinde yerleşen Süleyman Baba, burada 1699-1700 yıllarında Sadi Tarikatı'nın ilk tekkesini kurmuştur. Günümüzde Büyük Tekke olarak adlandırılan bu yapı Yakova'da halen mevcuttur.

Süleyman Baba 1730 yıllarında bizzat özel olarak yetiştirdiği Danyal isimdeki oğlunun bazı kerametlerini gördükten sonra, bu tekkeyi oğluna emanet edip kendisi Prizren şehrinde yerleşmiştir. Beraberinde, oğlu Vehbi'yi de götürmüştür. Diğer oğlu Lütfullah'ı ise kardeşi yanında Yakova şehrinde Danyal'in yanında bırakmıştır. Prizren şehrine gelince Maraş semtinde tarikatı için muhteşem bir tekke inşa etmiştir. 1747 senesinde vefat eden Süleyman Baba, günümüzde de Sadi Tarikatı'na ait olan tekke türbesinde defnedilmiştir.²⁴⁰

2.2. Mustafa Karabaş Efendi Türbesi

Bu Türbe, Prizren'e bağlı Tusuz mahallesindeki eski Müslüman kabristanının içinde yer almaktadır. Sekizgen taş kaide üstüne yükselen türbe, kağır bir binadır. Karabaş Baba, kardeşi Ömer Efendi'yle beraber bu bölgeye Horasan'dan gelip günümüzde Lalo Boğazı diye bilinen sokakta yerleşip yaşadıkları bilinmektedir.²⁴¹

Bu Türbenin kurulmasıyla ilgili rivayet Prizrenlilerin hafızasında hala yaşatılmaktadır. Bu rivayet, aynı zamanda Tahir Efendi'nin Menakıbında yer almaktadır. *Rivayete göre, Prizren kenti 1795'te Kara Mahmud Paşa tarafından yönetiliyordu. O dönemde Malta'da esir olan bir kasabalının rüyasına Mustafa Karabaş Efendi girmiş ve ona "Yattığım yerde rahat değilim, başımın üstünde devamlı demir dökülüyor, burada devamlı ötüş ve vuruşlar var. Senin vazifen, beni Prizren'de yattığım mezarda çıkarıp kent kabristanına taşımaktır" demiş. Hapisteki cezalı bunu hayretle karşılayıp, bunu nasıl*

²⁴⁰ Vırmiça, 2010, s.144.

²⁴¹ Vırmiça, 2010, s.161.

yaparım, hapishaneden nasıl kaçarım diyerek karşı çıkmış. Sen gözlerini kapa, yola koyul ve ardına hiç dönmeden yoluna devam et. Bunu yerine getirmeye başladığın anda hiçbir engelle karşılaşmayacaksın, sana Allah yardımcı olacaktır, demiş ve rüyasından çıkmış. Mustafa Efendi'nin isteğini yerine getiren cezalı, kendini Prizren'de Malta Çeşmesi başındaki büyük kaya üzerinde bulmuş. Camiden çıkan insanlar onunla ilgilenince, başına geleni ve kendisine verilen görevi anlatmış. Belediyeden iki bekçi yanına verilmiş ve rüyasında tasvir edilen yere gelmişler. Çilingirici dükkânındaki örtüyü çekip altındaki toprağı kazıyarak ceset ortaya çıkmış. Başında kara bir nişan olduğu için ona Karabaş demişler. Cesedi bir tabuta koymuşlar ve cezalının rüyasında bildirilen yere götürüp, yani bugünkü kabrine defnetmişler. İlerleyen zaman da halk tarafınca bugünkü türbe yapılmıştır.²⁴²

Prizrenlilerden bazıları, her sene 5 Mayıs tarihinde türbeyi ziyaret edip, etrafındaki mezarlıkta aileleriyle beraber yemek hazırlayıp yemektirler. Zurna ve Davul eşliğinde, çocuklar için farklı eğlenceler düzenlenip bugünü bayram gibi kutlama geleneğini devam ettirmektedirler.²⁴³

2.3. Gazi Mehmed Paşa Türbesi

Türbe, geniş avlulu Bayraklı Caminin kuzeybatı tarafında yer almaktadır ve günümüzde korunma altına alınmıştır. Türbenin, cami ve diğer eserler gibi 1573-1574 senelerinde inşa edildiği düşünülmektedir. Türbede defnedilmiş kimse yoktur. Halk arasında dolaşan rivayete göre, “*Mehmed Paşa'nın bir savaş esnasında şehit düştüğü*

²⁴² Vırmiça, 2010, s.160.

²⁴³ Vırmiça, 2010, s.161.

*yerde defnedildiğinden, hayatta iken bizzat kendine yaptırdığı bu türbe içinde gömülmemiştir”.*²⁴⁴

F. KOSOVA’DA MİMARİ ESERLERİN DİNİ HAYATA ETKİSİ

Osmanlıların Balkanlara gelmesiyle Medeniyetlerini yansıtan Osmanlı mimarisini de inşa ederek egemen olmaya başlamıştır. Estetiğini göz önünde bulundurarak şehir dokusuna uygun Mimari eserler inşa edilmiştir. Bu dönemde Balkanlar’da ve Kosova’da İslam’ın yayılması, Osmanlı devleti ve medeniyetinin üstün başarısı ve gelişmesi neticesinde çoğu şehirlerin kuruluşu, yükselmesi, gelişmesi ve kimliği de belirlenmiştir.

Günümüzde Kosova’nın hemen hemen bütün yerleşim yerlerinde sanatsal ve mimari özelliklerinden dolayı birbirinden farklı dönemleri gösteren bu ve diğer eserler Kosova Müslümanlarının günlük yaşantılarının bir parçasını oluşturmaktadır.²⁴⁵ Dolayısıyla Osmanlıların bu bölgeye yönelmesiyle İslam’ın yayılmasında, sosyal ve kültürel hayatının gelişmesinde Mimari eserlerin büyük rolü olduğu bilim insanları tarafından da kabul edilen bir gerçektir.

Kosova’da yaşayan Müslümanlarda Hz. Peygamber sevgisi ayrı bir anlam ifade etmektedir. Beş asırdan fazla Osmanlı Devleti idaresi altında kalan Kosova topraklarında yaşayan Müslümanlarda Hz. Peygambere duyulan aşk ve sevgi başka hiçbir insana karşı hissedilmemiştir. Kosova yaşayan Müslümanlar Mevlid Kandilini özellikle manevi değeri yüksek olan ve Osmanlılar tarafından inşa edilen Camilerde icra etme kültürünü günümüzde de devam ettirmektedirler. Mevlid Kosova toplum

²⁴⁴ Vırmiça, a.g.e., s.166.

²⁴⁵ Vırmiça, 2010, s.26.

hayatında kıymet ifade eden bir gelenektir. Son zamanlarda bazı bölgelerde kısmen değerini yitirmeye başlamış olsa da hala yaygınlığını sürdürmektedir. Örnek olarak; mübarek gün ce gecelerin yanında doğum, ölüm, sünnet, evlilik, inşa edilen yeni eve girme gibi pek çok vesile ile günümüze kadar okutulmaktadır.

Başkent Priştine’de Kosova İslam Birliği tarafından organize edilen ve gelenek haline gelen Bayram Namazı Programı yıllardır Osmanlı mimari eseri olan Fatih Sultan Mehmed Han Camiinde kılınmaya devam edilmektedir. Bayram Namazını Kosova İslam Birliği Başkanı kıldırır. Bu programa Resmi devlet ricali de katılmaktadır.

SONUÇ

XIV. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başları arası uzun bir tarihi dönemdir ki bu dönemde Kosovalı Arnavutların konumu farklıydı. Osmanlı'nın Balkanlara gelişi, Sırp Devletinin orta çağ zamanına denk gelmiştir.

Sırp devleti zorla Ortodoks inancını tek ve değişmeyen inanç olarak halka dayatmaya çalışmıştır. Bu sürecin derinleşmesiyle Arnavut isimlerinin değiştirilmesi ve slavizme göre lakap uydurulması başlamış, Arnavut nüfusu da Yunanistan'a doğru göçe zorlanmıştır. Bugünkü Kosova topraklarında bulunan halkın nüfus azalışını amaçlamış ve buna neden olmuştur. Aynı zamanda iskân politikası ile Sırp'ların bu topraklara yerleştirilmesi başlanmıştır. Kosovalıların Sırp egemenliği altında derinleşmiş bir asimilasyon süreci içinde bulunması, Osmanlı'nın Balkanlara yönelmesine sebep olmuştur.

Devamında gerçekleşen I. Kosova Muharebesi (1389) oldu, savaş neticesinde Sırp'lar yenilgi ile hayal kırıklığına uğramışlar, Arnavutlar ise Osmanlı'nın Kosova fethi ile Sırp asimilasyon ve egemenliğinden kurtularak özgürlüğe kavuşmuşlardır.

Arnavutlar, Osmanlı'nın Balkanlara gelişini ele aldıklarında, daima Osmanlı'nın Sırp'lar tarafından işgal edilmiş topraklara gelmelerinden bahseder.

Her zaman göz önünde bulundurmanız gereken nokta Osmanlıların Balkanlara geldiklerinde herhangi bir Arnavut Devleti veya Arnavut Krallığı yoktu ki onlar yıkılmış olsunlar. Ancak Sırp'lar tarafından işgal edilen bir Arnavut ulusu vardı. Car Duşan'ın (1355) ölümünden sonra Sırp Krallığı, idari düşüş ve toplumsal çöküş yaşadı. Özellikle Meriç Savaşı (1371) ve Kosova Savaşı'ndan (1389) sonra, Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili olarak Bizans İmparatorluğunun savunmaya geçiş yapması, komşuluk boy göstermeye başladığında, Arnavut halkının şehirlere yayılmasını ve Arnavut dilini

iletişimin egemen dili yapmasında etkin rol oynamıştır. Bu durum Sırpçanın ve Yunancanın etkisini kaybetmeye ve düşüşe geçtiği zamanda başlamıştır.

Öte yandan, Türk dili yavaştan kullanılmaya başlanılmıştı, çünkü Osmanlı egemenliğinin istikrarlı yerleşmesine bağlı olarak, bulunduğu yer ve bölgelerde giderek merkeziyetçi olmasına neden olmuştur. Osmanlıca yeni yönetim diliydi ama yeni dinin dili değildi, ilahi vahyin dili değildi. Bundan dolayı Osmanlı Türkçesinin etkisi Yunanca ve Sırpçadan daha az ve daha sınırlıydı. Yunanca ve Sırpça aynı zamanda hem yönetim dili hem de zorunlu din diliydi. 1389'da Sırp egemenliğinin sonlandırılmasıyla, Arnavutların Slavlaştırılma süreci de son bulur.

Arnavutlar İslam dinine erken geçiş yapmaları ile onlara haksızlık ve zulmeden bir dinden kaçıp İslam'ı tercih etmeleri, aynı zamanda Sırpların ve Yunanların Arnavut toprakları içinde gerçekleştirmiş oldukları korkunç şiddeti geride bırakıp hafızalarından silip atmışlardır.

O dönemde Balkan yarımadasında en çok zulüm gören milletler Arnavutlar ve Boşnaklar olmuştur. Onun için bu iki millet İslam'ı çok hızlı bir şekilde benimsemiştir. Bu aynı zamanda “Osmanlı geldi bizi işgal etti ve zorla Müslümanlaştırdı” diyenlere bir cevaptır. Çünkü eğer Osmanlı devleti böyle bir şey yapmışsa beş yüz sene boyunca sadece iki milleti Müslüman yapabilmişse o zaman başarısızdır. Bir Macar tarihçinin ifadesi şudur; “Osmanlı her gün bir Hıristiyan'ı öldürseydi Balkanlarda Hıristiyan kalmazdı” ki bu çok doğru bir ifadedir. Çünkü eğer Osmanlı her gün bir Hıristiyan öldürseydi bölgede beş asırdan fazla süper güç olarak kalmazdı.

Osmanlı, İslam dinini kucaklayanların mal varlıklarını korumak için fırsat verdi veya kendisine karşı gösterilen sadakat ile onları kazanmalarına hak tanımıştır. Burada ise sadakatin temel noktası İslam'ı kabul etmektir. Bu yolla Arnavutların ifade etmiş oldukları Sırpçaya, Yunanlara, Bulgarlara ve Rumenlere nazaran daha fazla bir üstünlük göstermeye başlamışlardı. Çünkü diğer Balkan halkları İslam dinini kabul etmemeye

daha fazla direnç göstermişlerdir. Bunun nedeni de orada bulunan Ortodoks Kiliselerinin birbirleri ile güçlü bir şekilde bağlı olmalarından kaynaklanıyordu. Aynı zamanda Osmanlı, özellikle Fatih Sultan Mehmed döneminde Ortodokslara eşi benzeri görülmemiş bir hoşgörü göstermiştir.

Bu yüzden Arnavutların XIV. Yüzyıla kadar Sırp egemenliği altında yaşamış oldukları durumu göz önüne aldığımızda, vahşi Sırp işgalcilerin yerine Osmanlı hükümdarlığı Arnavut halkı için büyük bir rahatlık söz konusuydu. Çünkü bu sebeple zorla yapılan asimilasyon kesildi.

XVI. asrın sonunda ve XVII. asrın başında özellikle Vuçitern bölgesinde Müslüman nüfusta artışlar başlamış, Priştine, Vuçitern ve Prizren gibi şehirler giderek kalabalık Müslüman nüfuslara sahip olmuşlardır. Bu dönemde toplumun büyük bir kısmının; Janjeva %14, Trepça %21, Prizren %55, Priştine %60, Vuçitern %80, İpek %90, vs. İslam dinine geçtiği anlaşılmaktadır.

XVII. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı yönetimi yerleşmeye uygun bir şekilde davranmış ve bazı yetkilerin yerel yönetimlerin eline bırakmıştır. Bu gücün yerel derebeyliklerin elinde oluşmasıyla İslam'a geçiş için hali hazırda bir motivasyondur. Çünkü bu şekilde onlar ellerinde olan eski konumlarını muhafaza ediyorlardı ve yeni görevler, yapılan hizmetler karşılığında yüksek pozisyonlar elde ediyorlardı.

Hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Arnavutlar için Tanzimat Reformu önemli bir gelişme olmuştur. XIX. Yüzyılın ilk yarısında Osmanlı İmparatorluğunun iç yönetimde zayıflamaya başladıktan sonraki süreçte yönetim anlayışını değiştirmek amacıyla, devlet için yapılması zorunlu olan reformlar başladı, çünkü yerelleşme ülkeyi etkin olarak işlev yapamaz hale getirmişti.

Tanzimat reformları ile bir devlet olarak idare ve dönüşümün tam merkezileştirilmesi, ulus devlet modeli oluşturulması hedeflenmiştir. Ancak, devletin merkezileşmesi ile Arnavutlar ile Osmanlı İmparatorluğu arasında bir çatışma içine

girildi. Çünkü Arnavutlar merkezi olmayan bir devlet içinde yaşamayı öğrenmişlerdi. Onlar, devletin almış olduğu yeni önlemlere karşı isyan ederler ve Arnavut hareketi bir toplumsal hareket olarak başlar. Gittikçe sertleşen ve büyüyen bu toplumsal çatışmadan sonra Arnavut siyasi projesi inşa edilmeye başlamıştır.

Ulusal Rönesans ve Prizren Birliği çok önemli gelişmeler ve olaylar olarak gerçekleşti. Bu, Arnavutların ulusal ve kültürel kimliğinin oluşmasına sebep oldu. Rönesans'ın temel fikri Osmanlı İmparatorluğu içinde bulunan Arnavut topraklarının, toprak bütünlüğünün korunması, yazının ve kültürün Arnavut dilinde olması, Arnavutların kendi ulusal milletinin diğer milletlerden ayrı tutulması gibi amaçları vardı.

Arnavutlar XIV. asırda topraklarına Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilmiş olarak girmeleri Sırp'ların orada uygulamış oldukları etnik ve dinsel asimilasyon sürecinde onları defaktörize etmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğundan çıktıklarında Arnavutlar birleştirilmiş birlik olan bir millet idi ve kendi ulusal devleti için mücadele edebilen ve bu yeteneğe sahip olan bir devlet olarak, etrafında bulunan düşman Balkan ve Avrupa devletleri tarafından kuşatılmış olan bir devletti.

Çalışmamızda ayrıca Kosova'daki Osmanlı eserlerin tarihi yönünü ortaya çıkarmaya çalıştım. Anadolu'dan gelip Kosova'da yerleşen Osmanlı halkı, mimari yapıları inşa ettikleri gibi tarım ve ziraatı da geliştirmişlerdir. Yerleştikleri kasaba, köy ve kentlerde Osmanlı mimari nişaneleri olan hamam ve hanlar, tekke, zaviye, mektep, medrese köprüler, mescit, cami bedesten türbe, kale, kervansaraylar ve şadırvanlar şehrin dokusunu değiştirmiştir.

Son olarak Kosova'daki Osmanlı Eserlerinin özelliklerini özetleyecek olursak şunu söyleyebiliriz: Osmanlı Döneminde Kosova'da çok kubbeli, çok ayaklı ve zaviye planlı camilerin inşa edilmediği görülmektedir. Camiler genellikle kare planlı, tek kubbe ile örtülü ve üç kubbeli son cemaat yeri olan klasik yapılardan ibarettir. Cami

dışında yapılan hamam, tekke, medrese, köprü, bedesten, kervan saraylar gibi eserler, yüzyıllarca şehirlerin dokusunu değiştirmiş ve bir kimlik oluşturulmasını sağlamıştır. Bu yönüyle sanat tarihçilerinin keşfetmelerini bekleyen bir kültür hazinesidir.

KAYNAKÇA

Ağarı, Murat, **Hız. Muhammed'in Hıristiyanlarla Mücadele Stratejisi**, Gökkübbe Yay., İstanbul 2003.

Ahmeti, Samir, **Roli i Osmanlinjeve ne Perhapjen e İslamit ne Kosove**, Prishtine 2010.

Akman, Halil, **Paylaşılamayan Balkanlar**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.

Aktepe, Münir, "Kosova", **DİA**, Ankara 2002, C.26, s.216-219.

Anamolli, Skender ve Diğerleri, **Historija e Popullit Shqiptar/ İliet Mesjetar Shqiperija Nen Perandorin Osmane Gjate Shek. XVI- Vitet 20 te Shek. XIX**, Akademija e Shkencave e Shqiperis İnstituti i Historis, Toena Yay., Tirane 2002.

Aruçi, Muhamed, "Kosova", **DİA**, Ankara 2002, C.26, s.219-221.

Aslan, Halide, "Osmanlı Son Döneminde Kosova'da İhtida (İslamlaşma Süreci) Üzerine Bazı Değerlendirmeler", **AÜİFD**, LII/1.

Ateşoğlu, Yaşar, **Osmanlı Tarihine Işık Tutan Yüz İsim, 100 Osmanlı Büyüğü**, Neden Kitap Yay., İstanbul 2013.

Atmaca, Tayfun, **Krallıktan Cumhuriyet'e Tarihte iz Bırakan Dostluğun Mimarları Zogu ve Atatürk**, Ankara 2007.

Ayverdi, Ekrem Hakkı, **Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri Yugoslavya**, İstanbul 2000.

Ayverdi, Erem Hakkı, **Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri Yugoslavya**, Bilmen Yay., İstanbul 1981.

Azimli, Mehmet, "Arnavut Kökenli Sadrazam Koca (Derviş) Davut Paşa", **Uluslararası Arnavutlar Arasında İslam'ın Altı Asrı Sempozyumu**, 17-18 Eylül 2006.

Basha, Ali Musa, “Aspekte te Perhapjes se İslamit ne Vendin Ton”, **Takvimi Diturija İslame**, Rilindja Yayınevi, Prishtine 2000.

Basha, Ali Musa, **İslami ne Shqiperi gjate Shekujve**, Tirane 2010.

Baş, Eyüp, **İslam’ın İlk döneminde Müslüman-Yahudi İlişkileri**, Gökkübbe Yay., İstanbul 2004.

Baymak, Osman, **Kosova-Prizren’de Osmanlı Eserleri**, Balkan Aydınları ve Yazarları Yay., Prizren 2001.

Biçer, Ramazan, “Osmanlı Arşiv Belgeleri Doğrultusunda Kosova Halkının Müslüman Olması”, **TURAN-SAM**, No. 8, Mayıs 2010.

Bojiç, Mehmedalija, **Historija Bosne i Bošnjaka**, Şahinpaşiç Yay., Sarajevo 2001.

Buxhovi, Yusuf, **Kosova (Perandoria Osmane)**, Faik Konica Yay., Prishtine 2012.

Caka, Eduart, “Balkanlar’ın Dînî Haritası”, **Balkan Araştırmaları Dergisi**, Bursa, 2010, C.1, S.1.

Castelan, Georges, **Balkanların Tarihi**, Milliyet Yay., İstanbul 1995.

Ciroka, Blerim, **İngilterede’de Yaşayan Arnavut Gençlerin Dini Kimlikleri-İnanışları-Yönelişleri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2006.

Doğan, Mehmet, **Büyük Türkçe Sözlük**, Pınar Yay., İstanbul 2008.

Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Edt. Kenan Seyithanoğlu, Çağ Yay., İstanbul, Ts., C.5.

Drançolli, Jahja, “Perhapja e İslamit ne Kosove”, **Edukata İslame**, Koha Yay., No. 76, Prishtine 2005.

Drançolli, Jahja, **Raguzanet ne Kosove: (Prej Fundit te Shekullit XIII Deri ne Vitin 1455)**, İnstituti i Historis se Kosoves yay., Prishtine 1986.

Duka, Ferit, “XV-XVII. Yüzyılın Arnavut Nüfusu İslamlaşma Süreci Üzerine Gözlemler”, **OTAM**, S.2, Ankara 1999.

Emecen, Feridun M., **Osmanlı Klasik Çağında Siyaset**, Timaş Yay., İstanbul, 2009.

Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Üçdal Neş., İstanbul 1984.

Frashri, Sami, **Perhapja e İslamit**, Çev. Miftar Ajdini, Biblioteka Historia Yay., Shkup 1994.

Hafız, Nimetullah, **Yugoslavya’da Sarı Saltuk**, Kriterion Yay., Romanya 1995.

Halaçoğlu, Ahmet, **Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri 1912-1913**, TTK Yay, Ankara 2014.

Halaçoğlu, Yusuf, “Kosova Savaşı”, **I. Kosova Zaferi’nin 600. Yıldönümü Sempozyumu**, Ankara 1989.

Hoca Sadettin Efendi, **Tacü’t-Tevarih**, Sad. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992.

İbrahimgil, Mehmet Z., “Kosova’daki Türk Eserleri Hakkında Genel bir Değerlendirme”, **Medeniyet Araştırma Bilim Dergisi**, Agon Grafi Yay., Prizren 2002.

İbrahimgil, Mehmet Z., **Eski Yugoslavya I. Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar**, İSAM Yay., İstanbul 1998.

İbrahimi, Nexhat, **İslami ne Balkan Para Shekullit XV**, Zeri İslam Yay., Prizren 2000.

İbrahimi, Nexhat, **İslami dhe Muslimanet ne Tokat Shqiptare dhe ne Ballkanin Mesjetar**, Logos-A Yay., Prishtine 2005.

İbrahimi, Nexhat, **İslami dhe Muslimanet ne Tokat Shqiptare dhe ne Ballkanin Mesjetar Shekujt IX-XII**, Logos-A Yayınevi, Prishtine 2003.

İbrahimi, Nexhat, **Kontaktet e Para te İslamit me Popujt e Ballkanike ne Periudhen Paraosmane**, Logos-A Yayınevi, Shkup 1997.

İlgürel, Mücteba, “XIV. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Siyasi Durumu”, **I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu**, Ankara 1989.

İnalcık, Halil, “I. Murad” **DİA**, İstanbul, 2006, C.31, s.156-164.

İnalcık, Halil, “Türkler ve Balkanlar”, **Balkanlar**, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yay., İstanbul 1993.

İnalcık, Halil, **Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2009.

İnalcık, Halil, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, Çev. Ruşen Sezer, YKY, İstanbul 2013.

İnalcık, Halil, **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, Çev. Ayşegül Yaraman, Eren Yay., İstanbul 1996.

İnbaşı, Mehmet, “Balkanlarda Osmanlı Hakimiyeti ve İskân Siyaseti”, **Türkler**, C.9, Ankara 2002.

İsen, Mustafa, **Ötelerden Bir Ses**, Akçağ Yay., İstanbul 2001.

İzzetî, Ebulfazl, **İslam'ın Yayılış Tarihine Giriş**, Çev. Cahit Koytak, İnsan Yay., İstanbul 2003.

Kaleshi, Hasan, “Legjendat Shqiptare per Sari Salltukun”, **Perparimi Dergisi**, Prishtine 1967.

Karpat, Kemal H., “Balkanlar”, **DİA**, İstanbul 1992, C.5, s.25-32.

Karpat, Kemal H., **Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, İmge Kitabevi, Ankara 2004.

Konuk, Neval - İbrahimgil, Mehmet Z., “Kosova Sultan Murad Hüdavendigâr Türbesi'nin Tarihçesi”, **Kosova Sultan Murad Hüdavendigâr Türbesi Restorasyonu**, TDV Yay., Ankara 2005.

Kosova İslam Birliği Başkanlığı, Haz. Ramadan Shkodra, Sadik Mehmeti, Priştina 2013.

Kosova'da Osmanlı Mimarî Eserleri, Haz., Mehmet Z. İbrahimgil, Neval Konuk, TTK Yay., Ankara 2006.

Köse, Ali, “İhtida”, **DİA**, İstanbul, 1994, C.21, s.554-558.

Krasniqi, Selajdin, **Prizreni Udhetim Neper Kohe**, Prizren Yay., Prizren, 2002.

Malaj, Muhamed, **Shqiptaret dhe Evropa Qendrore Gjate Shekujve XII-XVII**, Zagreb 2010.

Malcolm, Noel, **Kosova Balkanları Anlamak İçin**, Çev., Özden Arıkan, Sabah Kitapları, İstanbul 1999.

Malcolm, Noel, **Kosova Nje Histori e Shkurter**, Çev., Abdullah Kargajiu, Koha Yay., Prishtine 2003.

Maloku, Sherif, **Gjeografia e Kosoves**, Enti i Teksteve dhe Mjeteve Mesimore i Kosoves Yay., Prishtine 1994.

Mehdiu, Feti, **Reflektime te Luftes se Shqiptareve per Pavaresi 1389-1999**, Shoqata e Orientalistëve te Kosoves, Prishtine 2012.

Mehmed Neşrî, **Kitâb-ı Cihan-Nümâ**, Nşr. A. Köymen, F.R Unat, Ankara 1948.

Morina, Qemajl, “E Verteta Dhe Paragjykimet Per İslamin Ne Bote dhe nder Shqiptaret”, **Feja Kultura Dhe Tradita İslame nder Shqiptaret Uluslararası Sempozyumu**, Prishtine, 15-17 Ekim 1992.

Morina, Qemajl, “**Shqipetaret Ure Lidhese Ndermjet Lindjes dhe Perendimit**”, Takvim Diturija İslame, Koha Yay., Prishtine 2001.

Muhameti, Kasam, **Zinova Bresana, Kuklibegu Monografi Fetare**, BAF Yay., Bresane 2012.

Muhammed b. Abdullah, İbn Batuta, **Seyahatnâme**, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, 1000 Temel Eser, İstanbul 1971.

Nurkiç, Kemal, **Bosna-Hersek'in İslamlaşma Süreci (XV. ve XVI. YY)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ondokuzmayıs Üniversitesi SBE, Samsun, 2007.

Ocak, Ahmet Yaşar, **Sarı Saltuk Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destanî Öncüsü**, TTK Yayınları, Ankara 2011.

Okiç, Tayyib, "Sarı Saltuk'a Ait Bir Fetva", **AÜİFD**, I/1, İstanbul 1952.

Osmani, Mead, "Osmanlı Devleti Dönemi'nde Niş Sancağı", **Balkan Araştırmaları Dergisi**, Bursa 2012.

Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, **Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kosova Vilayeti**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No. 87., İstanbul 2007.

Öngören, Reşat, "Balkanlar'ın İslamlaşmasında Sûfilerin Rolü" **Balkanlar'da İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri**, İstanbul 2002.

Özey, Ramazan, "Balkanların Coğrafi Yapısı", **Balkanlar El Kitabı**, Akçağ Yay., Ankara 2013.

Öztuna, Yılmaz, **Devletler ve Hânedanlar Avrupa Devletleri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2005.

Piraku, Muhamed, **Kultura Kombetare Shqipetare deri ne Lidhjen e Prizrenit**, Prishtine 1989.

Popovic, Aleksandre, **Balkanlarda İslâm**, Çev. Komisyon, İnsan Yay., İstanbul 1995.

Pulaha, Selami, **Shqiptaret dhe Beteja e Fushe-Kosoves (1389)**, Akademia e Shkencave e Shqiperise İnstituti i Historsise, Tirane 2005.

Rizaj, Skender, **Ekonomia dhe Shoqeria e Kosoves ne Gjysmen e Dyte e Shekullit XIX Sipas Burimeve Osmane, Angleze dhe Shqiptare**, Enti per Historin e Kosoves Yay., Prishtine 1976.

Rizaj, Skender, **Kosova Gjate Shekujve XV, XVI dhe XVII Administrimi, Ekonomia, Shoqeria dhe Levizja Popullore**, Rilindja Yay., Prishtine 1982.

Roka, Roberto Dela, **Kombesia dhe Feja ne Shqiperi 1920-1944**, Elena Gjika Yay., Tirane 1994.

Rumi, Ebü'l Hayır, **Saltuknâme I.**, Haz. Şükrü Haluk Akalın, Kültür bakanlığı Yay., Ankara 1987.

Said Halim Paşa, **Buhranlarımız ve Son Eserleri**, İz Yay., İstanbul, 2017.

Sallâbî, Ali Muhammed, **Osmanlı Tarihi Kuruluşu-Yükselişi-Çöküşü**, Çev. Cezayir Polat, Ravza Yay., İstanbul 2011.

Suret-i Defter-i Sancak-i Arnavid, Neş. Halil İnalçık, TTK Yay., Ankara 1987.

Şabanoviç, Hazim, **Evlja Çelebi i Njegov Putopis**, Sarajevo 1979.

Şahiner, Atilla, **Osmanlı Tarihi Bir Uç Beyliğinden Cihan İmparatorluğuna**, Timaş Yay., İstanbul 2012.

Tansel, Selâhattin, **Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti**, TTK Yay., Ankara 2014.

Thengjilli, Petrika, **Shqiptaret Midis Lindjes dhe Perendimit Fusha Politike I**, Tirane 2008.

Toçi, Fatmir, **Kosova ne Veshtrim Enciklopedik**, Botimet Toena, Tirane 1999.

Toleranca ne aktet Administrative Osmane (Kumtesat e Simpozozjunit), Osmanlı İdari Yazışmalarında Hoşgörü (Sempozyum Bildirileri), No. 86., TİKA Yay., Tirane 2005.

Turan, Ömer - İbrahimgil, Mehmet Z., **Balkanlardaki Türk Mimari Eserlerinden Örnekler**, TBMM Kültür Sanat Kurulu Yay., Ankara 2004.

Türbedar, Erhan, “Kosova Sorunu”, **Balkanlar El Kitabı**, Akçağ Yay., Ankara 2013.

Türbedar, Erhan, “Tarihte Değişen Siyasi ve Sosyal Dengeler İçinde Kosova Türkleri”, **Balkan Türkleri**, ASAM Yay., Ankara 2003.

Ural, Selçuk, “Türk Tarihinde Balkanlar”, SÜBAUAM Yay., Sakarya, 2013.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2011,

Vırniça Raif, **Camiler Kenti Prizren**, Kosova Türk Araştırmacıları Derneği, Kitap Yayınları-8, Prizren, Ts.

Vırniça, Raif, **Kosova Tekkeleri Türbeleri ve Kitabeli Mezar Taşları**, Sufi Kitap Yay., İstanbul 2010.

Vırniça, Raif, **Osmanlı Mimarî Eserleri I**, TTK Yay., Ankara 1999.

Vickers, Miranda, **Midis Serbeve dhe Shqiptarve nje Histori e Kosoves**, Botim Toena, Tirane 2004.

Yılmaz, Murat, **Kosova Bağımsızlık Yolunda**, İHH Yay. İstanbul 2005.

İNTERNET:

<http://www.zeriislam.com/artikulli.php?id=1880> (son erişim 28.12.2019)

<http://www.tarihpostasi.com/273/osmanli-devletinin-cihat-politikasi-nedir-bundan> (son erişim, 28.12.2019)

EKLER

EK: 1 Sultan I. Muradın Ölümünde Osmanlı Devleti'nin Sınırları Gösteren Harita

EK: 2 Kosova Vilayeti Osmanlı Haritası

EK: 3 Balkanlar'ın Sınırları ve Ülkeleri

EK: 4 Günümüzde Kosova Haritası

EK: 5 Fatih Sultan Mehmed Han Camii (Camii Kebir)

EK: 6 Sinan Paşa Camii ve Köprü

EK: 7 Mehmed Paşa (Bayraklı) Camii

EK: 8 Namazgâh (Kırık Camii)

EK: 9 I. Murad Hüdavendigâr Türbesi

ÖZET

Abdulkadir Sylka, “Osmanlı Yönetimi Öncesi ve Sonrası Kosova (Tanzimat Dönemine Kadar)”, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Eyüp Baş, Ankara Üniversitesi, 2020, s.121.

Osmanlı, Balkan topraklarında fetih hareketına başlamadan önce, Balkanlar’da birçok kavim ve etnik grup birbirleri ile mücadele içerisindeydiler. Sırlar, Hırvatlar, Bulgarlar, Arnavutlar ve onların üzerinde bir güç olarak Bizans İmparatorluğu, Balkanlar’da egemen olabilmek için yarışmaktaydılar.

Kosova, 1389 yılında I. Kosova Savaşı ile Osmanlı hâkimiyeti altına girdi. O dönemde, Kosova’da hayat şartlarına en uygun yanıt olduğu için insanlar İslam dinini seçiyorlardı. Ayrıca o dönemde yine İslam dini Kosovalıları Sırp asimilasyonundan kurtarmıştır.

Beş asırdan fazla Osmanlı idaresi altında kalan Kosova, Osmanlı döneminin sanat alanındaki gelişmelerinin etkisi altında kalmasına rağmen, gelenekselliğiyle ön planda olup, yerel Arnavut özellikleriyle de göze çarpmaktadır.

Giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşan bu tezde; Giriş bölümünde Balkanlar ve Kosova tarihi, Balkanlar tarihi ve coğrafyası, Tarihte Kosova, Kosova’nın Tarihi, Kosova’nın Coğrafik Özellikleri, Kosova’nın Dini Yapısı konuları ele alınmıştır.

Birinci bölümde, Osmanlılardan Önce Kosova’da İslam’ın İzleri ve Kosova’nın Fethi, Osmanlılardan Önceki Dönemde Kosova Topraklarında İslam’ın İzleri, XI. Yüzyıldan İtibaren Ticaret ve Deniz Yoluyla, Farklı Asker, Tüccar ve Dini Grupların Faaliyetleriyle İslamlaşma, Topluca ya da bireysel biçimde yapılan göçlerle İslamlaşma, Sarı Saltuk etkisiyle ortaya çıkan İslamlaşma, Kosova muharebesinden önce Kosova’nın

siyasi durumu, Sultan I. Murad, Yaptığı İdari düzenlemeler, I. Kosova Muharebesi (Savaşı), I. Kosova Savaşı'nın önemi, Sultan Meşhed-i Hüdevendigâr Türbesinin İslamlaşmaya olan etkisi konuları incelenmiştir.

İkinci Bölümde, Osmanlı Fetih sonrası Kosova'da İslamiyet'in yayılışı, Kosova'nın İslamlaşması, İslam Dininde İslamlaşma, İslamlaşma Sürecinde Osmanlıların Siyasi Rolü, Osmanlı Kosova'yı “Zorla İslamlaştırdı” İddiasının Değerlendirilmesi, Kosova'da İslamlaşmayı etkileyen faktörler, Osmanlı Döneminde Kosova, Osmanlı'nın Kosova'ya gelişinin nedenleri, Osmanlı Devleti'nin Kosova'da İmar Faaliyetleri, Kosova'da Osmanlı Dönemi Mimarî Eserlerinin Niceliği; Camiler (Priştine, Prizren, Gilan, Mitroviça, İpek, Yakova Camileri, Diğer Şehirlerde Bulunan Camiler), Tekkeler, Türbeler ve Kosova'da Mimari Eserleri Dini Hayata Etkisi ele alınmıştır.

Son olarak sonuç bölümünde tez boyunca sunduğumuz materyalleri bütüncül bir şekilde konuyu değerlendirmeye gayret ettik.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Kosova, Arnavutlar, Sarı Saltuk, I. Murad, Mimari,

ABSTRACT

Abdulkadir Sylka, “Kosova Before and After the Ottoman Governance (Until the Tanzimat Period)” Master Thesis, Supervisor: Prof. Dr. Eyüp Baş, Ankara University, 2020, p.121.

Before the Ottoman Empire starts conquest movement in Balkan lands, there were in lots of clans and ethnic groups which struggled for their domination. Serbs, Croats, Bulgarians, Albanians and the Byzantium Empire which had an authority on them, competed for the dominate Balkans.

Kosova was conquest by Ottoman Empire in 1389 with the first battle of Kosova and came under its administration. In this period, people choose the religion of Islam because it was the best answer for life’s conditions in Kosova. Also, again in this period the religion saved Kosovars from Serbian assimilation. Kosova, which rest more than five centuries under Ottoman’s administration, was under the influence of the developments in the field of art in the Ottoman period, but it stands out with its traditional and local Albanian features.

In this thesis consisting of introduction, two chapters and conclusion; in introduction History of Balkans and Kosova, Balkans’ history and geography, Kosova in History, History of Kosova, Geographical Characteristics of Kosova, Religious Structure of Kosova were discussed.

In the first chapter, the traces of Islam in Kosova before the Ottomans and the conquest of Kosova, traces of Islam in the territory of Kosova before the Ottomans, Islamization from the XI. Century through Trade and maritime activities by Different military, merchant and Religious Groups, Islamization through collective or individual immigrations, Islamization arising from the influence of Sarı Saltuk, Political situation of

Kosova before the Battle of Kosova, Sultan I. Murad, his Administrative arrangements, The First Battle of Kosova (War), the importance of the First Battle of Kosova, the impact of the Meşhedi-i Hüdavendigâr's Tomb on Islamization subjects are examined.

In the second chapter, the spread of Islam in Kosova after the Ottoman conquest, Islamization of Kosova, Islamization in Islam, Political Role of Ottomans in the Process of Islamization, Evaluation of the Claim "Ottoman Empire had forced Kosova to Islamization", Factors affecting Islamization in Kosova, Reasons of Ottoman Presence in Kosova, Reconstruction Activities of the Ottoman Empire in Kosova; Mosques (Mosques of Pristina, Prizren, Gjilan, Mitrovica, Ipek, Gjakova and mosques in other cities), Dervish lodges, Tombs and Architectural Effects in Kosova are discussed.

Finally, in the conclusion, we tried to evaluate the subject matter in a holistic way.

Key Words: Balkans, Kosova, Albanians, Sarı Saltuk, I. Murad, Architecture,